

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

EMANUEL SVENDSEN
+
EN
NYBODERDRENGS
erindringer

FORTALT AF OSKAR HANSEN

EMANUEL SVENDSEN

EN
NYBODERDRENGS
erindringer

FORTALT AF

OSKAR HANSEN

KØBENHAVN

AOFs BOGKREDS
FORLAGET FREMAD

1949

INDHOLD

KAPITEL		
I	En Nyboderdreng	11
II	Læredreng og ung svend	25
III	Danmarks første lock-out	37
IV	I kongens klær og mit første „ben“	47
V	Vi „æder“ os frem	53
VI	Den store kamp	69
VII	En dag fødes — og dør?	77
VIII	Arbejds mændenes arbejdsmand	89
IX	I „byens fineste stol“	111
X	Om øl — og meget andet godt	133
XI	Mennesker, jeg mødte	151
XII	Lidt privat	175

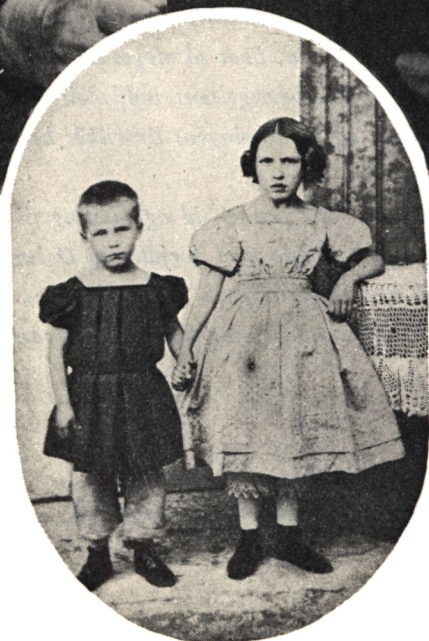
FORORD

JEG er født i København 1864. Gennem mere end et halvt århundrede har jeg taget del i det offentlige liv på mange områder og på mange måder. Fra mit 20. år kom jeg ind i fag- og partibevegelsen og har efter evne bidraget til at bygge arbejderbevægelsen op. I en snes år var jeg medlem af Københavns borgerrepræsentation, deraf en halv snes år som dens formand. I 21 år, indtil jeg rundede de 80, var jeg direktør på arbejdernes bryggeri Stjernen.

Jeg synes, jeg har oplevet meget fra ungdom til alderdom, og jeg har på min vej lært mange personligheder at kende, folk fra alle samfundsklasser og alle politiske partier. I de senere år er det mange gange hændt, at man har opfordret mig til at nedskrive mine erindringer om personer og hændelser gennem det lange spænd af tid, hvor så meget har forandret sig i vort samfund, hvor navnlig arbejderbevægelsens indflydelse er øget så stærkt, og hvor de sociale forhold og befolkningens livsvilkår har gennemløbet en så stor og sund udvikling.

Jeg har også ofte haft lyst, men ikke fundet tid og samling til det. Nu jeg går i mit 85. år har jeg i samarbejde med forfatteren Oskar Hansen endelig fundet udvej til at få erindringerne frem. I samtaler med ham har jeg berettet om mit liv og dets begivenheder, og han har da nedskrevet og udformet disse mindeblade.

Oscar Jacobsen

*Lille Emanuel
og store søster Louise
fotograferet
i 1867 og 1948*

EN NYBODERDRENG

1. KAPITEL:

FOR de fleste, der er kommet så højt op i årene som jeg, ja også for mange, der er betydeligt længere nede i årenes tal, kan det være svært at gå til barndommens gader. Enten er de helt væk, og den nye by er rykket frem, eller også er de så forandrede, at der ikke er ret meget af det gamle tilbage. København er blevet en stor by og en smuk by, og lykke med det. Sådan skal det være. „Lad falde hvad ikke kan stå“ som gamle U. P. Overbye skrev i socialisternes march.

*Jeg har det dog sådan, at jeg kan gå i min barndoms gader og få den gamle stemning i mig. Jeg er født i Nyboder i Delfingade 15 1864. Da jeg havde boet der nogle år, flyttede vi til Meriansgade, nu Gernersgade, hvor vi rykkede ind i Kaysers nye arbejderboliger. Og både Nyboder og Gernersgade er som i de gamle dage. Kommer jeg nu på de kanter af byen, skal det også indrømmes, at jeg tit lægger vejen om ad barndommens gader og lader tankerne gå en kende tilbage. Det har man godt af engang imellem, for så kommer tankerne også ind på alt det, der er sket, og det er nu meget *godt*, der er sket. Ikke mindst for den klasse, jeg er fra, arbejderklassen.*

Jo, jeg kan gå i min barndoms gader og finde dem næsten uforandret — *næsten*, for selvfølgelig er eet og andet sket i årenes løb. De gamle handelsvogne er gledet ud af billedet, for eksempel ham, der kørte gulvsand rundt til dørene og kundgjorde sin ankomst med sin syngende stemme mellem husene „gulvsand . . . gulvsand“. Forresten sang alle de handlende deres ankomst ud. Kartoffelmanden

sang „kartofler . . . kartofler“, fiskemanden sang og ikke mindst rejekonen skingrede ud over gaderne „rejer er godt“ og det og det pr. pot. Og manden, der solgte valnødder, sang sin ankomst ud, for at kønerne og børnene skulle erfare, at nu var *han* i gaden.

I Borgergade og Adelgade holdt en del brændevinsbrænderier til. Der var eet på hjørnet af Prinsensgade og Adelgade med kostald oppe på første sal. Når køerne skulle væk, blev de hejst ned, og når nye kom, gik det i modsat retning. På samme hjørne havde et par Skovserkoner deres stude. De kom hver morgen kørende, male-
riske i deres kulørte skørter, med hvide hovedklæder og med kurv på nakken, i en stor fællesvogn ude fra Skovshoved. Et fuldt læs af fiskerkoner, som efterhånden blev sat af på ruten ved deres faste stader, og om eftermiddagen blev de igen opsamlet af vognen og kørt hjem til det dengang så fjerne Skovshoved.

Her, på Prinsensgade-hjørnet, var den brede strømmende rende-
sten med spildevand og affald fra brænderiet og kostalden. Det blev benyttet som skyllebassin af Skovserkonerne. Når fisken var flået og skåret ud, dyppedes stykkerne i rendestenens lille flod. Det var ment som en hygiejnisk gestus.

Volden, der dengang lå ved de små Nyboder-gaders munding, var selvfølgelig tumleplads for os børn. Det første stykke af den, regnet fra Delfingade, var temmeligt åbent og frit. Lidt længere henne begyndte så en træække, valnøddetræer og kastanjer, omkring kirsebærgangen, som var en snæver hulvej uden kirsebær, hvor sværmende par flettede fingre i skumring og ved nat.

For os børn var det især træerne, der var tillokkende. Der var et hu og hej for at få fat i valnødderne og kastanjerne. En sommerdag, da vi var i vild gang for med sten og kæppe at få nødderne og kastanjerne ned, og jeg netop havde gjort så heldigt et kast, at jeg hylede af stolthed, mærkede jeg et fast greb i nakken. Det var betjenten, der var nået frem. Så måtte jeg værgø følge med til politi-
stationen og tage de „øretæver“, der faldt af. Det var ikke få, og de blev ikke givet med mild hånd.

*Filehuggere
fra værkstedet
Nyhavn 31.
Yderst th. min far*

Volden blev også brugt som kampplads. Det var ikke ringe kampe med sten og skærver og kæppe i alle størrelser, der blev udkæmpet der mellem drengene fra de forskellige bydele og de forskellige skoler. Hvad skolerne angår, drejede det sig om Sølvgade, Hindegade og fattigvæsenets skole i Bredgade. Drengene fra den sidste skole var, med datidens ejendommelige syn på sagerne, klædte i uniform, for at man skulle se, at det var børn fra fattigskolen. Jeg har senere lært nogle af dem, der gik i denne skole, at kende i arbejderbevægelsen, og de fortalte om den bitterhed, der voksede i dem, fordi man uniformerede dem, så at alle kunne se, hvem de var. Når de kom gennem Bredgade, for at gå til skole, hændte det ikke sjældent, hvis de gik på fortovet, at de blev skubbet ud på gaden af forbipasserende.

Og vi, der jo også selv kom fra fattige hjem, var ikke bedre ved dem. „Jænerdrengene“ kaldtes de. Hvad det betød har jeg aldrig vidst, men at det var noget hånligt, vidste vi da, og kunne vrænge på ordet, når vi var i slagsmål med dem.

Børnene fra de tre skoler var alle fra arbejderhjem, men hver af

skolerne repræsenterede dog sit sociale trin. Sølvgade var betalings-skolen — 1 kr. om måneden —, Hindegade var friskolen og skolen i Bredgade altså det allerlaveste i folks omdømme: Fattigvæsenets skole. Også de allerfleste arbejdere betragtede „dem fra fattigvæsenet“ som noget ufint og lavt.

Mit hjem var — som alle arbejderhjem — lille og fattigt og med mange børn. Havde alle børnene klaret livets skær, var vi blevet tolv. Der var to stuer. I sovekammeret sov far og mor og de mindste. De andre blev der redt til på gulvet i den anden stue.

Min far var filehugger på Holmen og anerkendt som en overordentlig dygtig arbejder i sit fag. Han var stejl og hård i det og overordentlig selvstændig. Derfor kunne han tilsidst heller ikke holde den militære ånd ud på værkstedet og selv, hvor hjemmet var: altså i Nyboder. Kommandanten i Nyboder var som en lille konge over sine huse og dets mennesker. Hver sommermorgen kl. 4, om vinteren dog lidt senere, ringede klokken fra Nyboders vagt, og så skulle Holmens folk ud af dynerne. Også de mere interne og familiære forhold var underkastet kommandantens opsyn og myndighed.

Mor husker jeg som en mild og rar arbejderkone, der næsten aldrig var i ro, men evig og altid havde noget at tage sig til. Også med at skaffe ro i stuerne, når far var hjemme. Sad vi i rækker ved bordet og skulle spise, måtte vi ikke sige et ord. Og skete det, at naturen gik over optugtelsen, faldt „fars hammer“.

Far var højremand, men *noget* af de mere frisindede strømninger må han have haft i sig. At han var medlem af Rimestads „Arbejderforening af 1860“ fortæller om det. Jeg har ikke det indtryk, at han gik til så mange af de oplysende foredrag, der afholdtes i arbejderforeningen. Men i foreningens bibliotek var han en ivrig gæst. Han var en læsehest, og det kunne give sig de ejendommeligste udtryk. Særligt erindrer jeg dette:

I det sidste årstid, inden jeg skulle konfirmeres, havde jeg ikke egentlig byplads, men penge skulle der jo tjenes, for der var i høj grad brug for dem derhjemme, og så arbejdede jeg i min fritid på

det værksted, hvor far var, og hjalp ham. Far havde selvfølgelig det finere arbejde, mens jeg med mejsel og hammer huggede graden på savfilekanten. Far kunne *høre* paa min mejsels gliden hen ad savfilekanten, om jeg gjorde det ordentligt. Gjorde jeg ikke det, langede han ud efter mig, og så vidste jeg, at arbejdet skulle gøres om. Men midt under alt dette, passe sit eget arbejde, som han gjorde meget fint, høre efter om *jeg* også lavede ordentligt arbejde, *læste* far. Af ståltråd havde han bygget et lille stativ, som kunne holde en bog, og dette stod foran ham, så han kunne klare arbejde og læsning på samme tid.

Fra det overhovedet *kunne* lade sig gøre, og kræfterne så nogenlunde kunne klare det, havde jeg byplads. Jeg har haft en hel del og har nogle hundrede gange været på farten gennem gaderne med toplæs på trækvognen, og det var slemt dengang, hvor brolægningen afgjort ikke altid var den bedste.

Jeg var en overgang hos en drejer i Magstræde, og med tunge læs af trappegelændere gik turen ud til forskellige arbejdspladser, der ikke så helt sjældent lå i byens forstæder. Engang blev jeg med et tungt læs sendt helt ud til Vinstrupvej, nu Amerikavej, på Vesterbro med den altid gentagne formaning om at skynde mig. Jeg nåede ikke tilbage før kl. 9 om aftenen, og meldte mig hos mester, der var gået i seng. Så først kunne jeg på ømme fødder gå hjem til Nyboder.

Lønnen på bypladsen var to mark, som blev afleveret hjemme. Så kunne det ske, at jeg om søndagen fik en skilling eller to til at købe lækkerier for. En hvedeknop, en sukkerstang eller et sukkerrør.

Engang, da jeg var omkring de 11 år, arbejdede jeg på Bruhn og Bosses store børstefabrik, og her fik vi kun 1 mark og 4 skilling pr. uge. Vi mødte efter skolen, dengang gik jeg i skole om formiddagen, og arbejdede så til hen under aften. Det var en ret stor fabrik. En snes kvinder sad og trak strå i gadekoste, og vi, en halv

snes drenge på min alder, sad ved et stort bord og slog finer på kostene, og lønnen var, som sagt, kun 1 mark og 4 skilling.

Vi drenge stak hovederne sammen og blev enige om, at nu måtte der slås et slag for at få højere løn. Vi havde jo hørt en del om, at når de voksne arbejdere krævede bedre forhold og højere løn, og de blev vist vintervejen, så lavede de „skruer“, og vi blev så enige om, at hvis vi ikke fik pålæg på lønnen, så strejkede *vi* også.

Det blev min første strejke. Kravet var fire skillings forhøjelse, og jeg blev valgt til at være den, der overbragte chefen kravet om de fire skilling. Selvfølgelig var jeg lidt stolt over, at jeg var den udvalgte, men ikke *så* stolt, at jeg ikke havde sved på panden og ryste-fornemmelser i kroppen, da jeg listede op ad trapperne til kontoret, og fik stammet frem til personalet, at jeg gerne ville tale med chefen. De kiggede lidt forbavset på mig, måske har de også grinet lidt i krogene, men jeg *kom* da ind til chefen, og det blev ikke alene mit livs første forsøg på strejke, men også mit livs korteste forhandling. Da jeg havde fået klaret stemmen og fået sagt *vort* krav, blev jeg øjeblikkelig taget i det, man kalder „hoved og bagdel“, og blev sendt ud af kontoret og ned ad trappen med den klare og tydelige besked, at jeg ikke skulle vise mig hos Bruhn og Bosse oftere. Senere skete det jo *nogle* gange, at jeg fik samme besked af en arbejdsgiver, og hvem ved, når jeg klarede de skær så godt, som jeg gjorde, *var* det måske, fordi jeg så tidligt var kommet i træning.

Jeg fik andre pladser, arbejdede altid, og der var gode pladser med venlige mennesker, og der var dårlige pladser, hvor man blev behandlet koldt og strengt og med „øretæverne“ dinglende i luften bare der var det mindste i vejen. Man lærte at blive „hård i huden“ og tage, hvad der kom.

Men, viste det sig, selv det at have en venlig arbejdsgiver kan føre til *sine* vanskeligheder.

Engang havde jeg plads hos en lille cigarfabrikant i Vognmagergade. Hans skikkelse var stor og rund — og han var meget rar ved

mig. Altid var der et venligt ord og et klap på skulderen, og hans kone var af samme type. Jeg var bydreng hos dem, medens jeg gik i skole om eftermiddagen, og skulle være på skolen kl. 12. En dag fik jeg et langt ærinde. Jeg skulle ud til en cigarforretning ved Vibenshus med cigarer. Konen bad mig skynde mig, så jeg kunne komme tilbage i så god tid, at jeg kunne få noget at spise, inden jeg gik i skole, og jeg *kom* så tidligt tilbage.

Jeg har god mad til dig i dag, sagde konen, og førte mig ind i det lille værelse, der var bag værkstedet. Der stod der en middag med to store frikadeller og — stuvet blomkaal. Det var det sidste, der endte som tragedie. Frikadeller kendte jeg hjemmefra, og dem holdt jeg af, men blomkål havde jeg aldrig smagt. Jeg nippede til den nye ret, men kunne ikke lide den. Jeg forsøgte at samle mig

Ved huset Delfingade 10, hvor „vuggegenderne gik“ 28. juli 1864

sammen og spise denne blomkål alligevel, men det gik ikke. Jeg fik opkastningsfornemmelser.

Hvad skulle jeg gøre? jeg *kunne* ikke, syntes jeg, være bekendt at lade blomkålen stå og sige til den gode og rare tobakskone, at jeg ikke kunne lide den. Hvad ville hun tro om mig. Og jeg *kunne* ikke få den ned, trods endnu et par energiske forsøg.

Så fandt jeg på en udvej. Mens jeg angst kiggede på døren, at ingen skulle komme ind og se, hvad jeg havde for, skovlede jeg med hænderne den stuede blomkål op fra tallerkenen, og hældte den ned i lommerne. Frikadellerne *havde* jeg spist. Og så troede jeg jo *den sag* var klaret. Men, ikke såsnart var jeg færdig med at få blomkålen ned i lommen, før tobaks-konen kom ind. Hun så den tomme tallerken og sagde venligt:

— Nå, det må jeg sige, du *har* vel nok været sulten . . . nu skal du få en ny portion . . .

Jeg blev dybt uheldig. Der var ikke plads til mere blomkål i lommerne. Nå, jeg fik det klaret ved bestemt at hævde, at jeg ikke *kunne* spise mere, men var *så* mæt. Og hurtigt kom jeg ud, fik på vejen til skolen tørt lommerne i en port for den stuede og klæbrige blomkål.

Hjemme havde vi ingen fornøjelser uden selvfølgelig dem, som børn altid kan fabrikere selv. Hvert år skete det, at hele familien tog på skovtur i det fineste puds enten til Slotskroen eller de små haver i Pileallé. Gik det flot til, lejedes her en kaffemaskine med vand. Selv havde vi kaffe og fløde og brød med hjemmefra. Vi travede frem og tilbage. Hvis lørdagen lovede fint søndagsvejr kunne det ske, at far sendte mig tidligt i seng, for så skulle han og jeg ud på tur om søndagen til Lyngby-Nærum. Jeg sagde ikke noget til far, men jeg var altid lidt angst for de ture, for jeg blev dødtræt af dem.

Nu og da kom der familier eller andre gæster i hjemmet, og det var gennem en af dem, jeg kom til at høre om socialisme og fagforeninger første gang. Det var en murer Theodor Friis, der var

gift med min fars søster, der førte det med sig. Hans øgenavn var „den røde murer“, og det øgenavn fortæller jo en hel del. Han var dog trods det revolutionære navn ikke nogen barrikadetype, men godmodig og gemytlig. Ilder kunne han alligevel blive, når man kom ind på politik, og det gjorde man altid før eller senere, når han var i stuen. Han havde været med i arbejderbevægelsen fra „Internationales“ start, og da far var højremand og moderat, kunne de to nok få en debat igang, som vi børn lagde lange ører til at få lidt ud af.

Jeg nåede da også at komme med til det, der blev et så berømt og så meget omtalt blad i arbejderbevægelsens historie: slaget på Fælled den 5. maj 1872. Arbejderbevægelsens ledere Pio, Brix og Geleff var arresteret om natten, og selv om man under tryk fra politiets side havde aflyst mødet, strømmede folk dog derud i tusindtal. Jeg nåede ikke ind på selve Fælled, men nåede kun til Trianglen. Herfra så jeg både husarerne og politiet hugge ind, og — så stak jeg halen mellem benene og løb ad Østerbrogade hjem til det mere trygge Nyboder.

Når jeg mindes min skolegang, må jeg indrømme, at jeg ikke fik meget ud af den. Hindegades skole var jo friskolen og Sølvgades skole den finere een-krones skole. I mit hjem var far og mor blevet enige om, at de ikke havde råd til at have alle børnene gående i betalingsskolen. 1 kr. om måneden dengang var jo i høj grad en form for penge. Så ordnede mit hjem det sådan, at de ældste gik i betalingsskolen, og de yngste i friskolen. Når så en af de ældre blev konfirmeret, rykkede en fra friskolen „op“ til een-krones skolen.

Men, hverken i betalings- eller friskole, lærte vi ret meget. Med glæde mindes jeg sanglærer Carl Lundby fra Sølvgades skole, der fik os til at synge og holde af sang. Så lærte jeg lidt regning og lidt skrivning. Andet erindrer jeg ikke. Og hvad skrivningen angår, så havde jeg en elendig skrift, men var helt god til bogstaveringen. Den dårlige skrift generede mig mange år frem i tiden. De svend-

senske kragetær blev kendte. Da De samvirkende Fagforbund blev stiftet i 1898, og man drøftede min kandidatur som hovedkasserer, var der nogle, véd jeg, der var bange for, at jeg ikke skulle kunne klare stillingen med de kragetær.

Lærerne på skolerne mindes jeg væsentligt som ældre, trætte folk, der sad ved katedret med hovedet i hænderne. De skulle have været pensionerede de fleste af dem, de havde alderen til det, men de *sad* der altså. Vi drenge var vel også vanskelige at have med at gøre. Jeg tror ikke, der var een dreng i klassen, der ikke havde byplads. Trætte var vi, og dog, eller måske netop derfor, uregerlige. Tid til læsning af lektier havde vi ikke hjemme. Og selv om vi havde *haft* det, var der ikke megen anledning til det i en lille to-værelses-lejlighed med en halv snes „indbyggere“. Nej, det blev ikke til ret meget med den skolegang. Jo, klø fik vi ikke sjældent, men dog har jeg aldrig hverken selv været ude for eller hørt om kammerater, der blev det man kan kalde for mishandlet.

Denne dårlige skolegang, har den nu ikke generet mig senere i livet på de steder, hvor jeg kom til at gøre mit arbejde, og hvor jeg måtte forhandle med og omgås og intimt samarbejde med folk, der havde både fine titler og fine eksaminer? Jo, selvfølgelig har det givet kvaler og spekulationer og i begyndelsen ofte skabt det, man kalder for mindreværdskomplekser. Du må lære mere, sagde jeg til mig selv. Du må kravle på skolebænk igen. Tre gange har jeg indmeldt mig til kursus på Borups højskole. I de to af sæsonerne lykkedes det mig at komme den første aften, men den næste kom der møder eller forhandlinger eller andet arbejde, og sådan blev det ved. Skulle der så komme en enkelt aften, hvor man *havde* haft tid til at gå på kursus, var man jo helt ude af det og ikke i trit med de andre, og ville intet have fået ud af det. Den tredje sæson, jeg meldte mig ind, fik jeg ikke engang tid til at møde den første aften. Så gik den sæson også i vasken, og siden forsøgte jeg ikke — på den måde. Det at have med organisationsliv at gøre er en farlig ting. Det begynder måske med, at bare eet lille tandhjul snurrer,

men så griber det ind i et andet og det igen i et tredje — og så går hele maskinen, og man får dårlig tid til almindelig uddannelse og læsning og sprog og alt det.

Men jeg lærte een skole at kende, som også kan give sin mand viden og kundskaber og — erfaring: selve livets skole. For mit vedkommende blev det møderne og foredragene, forhandlingerne og debatterne. Dette, at komme i gang med opgaver, søge at sætte sig ind i dem og klare dem, at bide sig fast og se at få noget ud af det — noget reelt og praktisk. Hvad fagforeningsarbejdet angår altså bogstavelig talt at skaffe brød på bordet. Alt dette trænede og hærkede og gjorde sejt. Jeg lærte at forstå, når jeg stod overfor dem med de mange og fine eksaminer, at de havde *deres* fordele, men at også jeg havde *mine* fordele. Og skal jeg være helt ærlig, så blev det sådan, at eksamens-folkene ikke egentlig duperede mig. Jeg kom til at holde af mange af dem, og tror også, at der er en og anden, der er kommet til at holde af mig, men ungdommens mindre-værds kompleks dunstede bort. De havde deres, og jeg havde mit. Kunne vi på ordentlig måde få det til at spille sammen, så kunne vi få noget ud af det — noget reelt. Og vi *fik* vel noget ud af det.

Vi, kammeraterne fra arbejderbevægelsen, der var startet så nogenlunde på samme måde, har mange gange sludret sammen om disse problemer. De var som jeg arbejdere, der kom i ledende stillinger her og der. Der kunne nævnes i snesevis af navne med Stau-ning som det største. Vi havde alle *vore* vanskeligheder og vore spekulationer og måtte slide i det som pokker for at komme igennem og ikke gøre arbejderbevægelsen og os selv til grin.

Vi havde *vore* fordele. Vi fik vor egen viden. Det rent kulturelle hentede vi som pirater her og der og ikke i den rækkefølge, eksaminerne giver. Svagheden ved eksamens-folkene var, at de var lettere til at give op end vi, når det drejede sig om praktiske ting og hårde realiteter. De mødte med pæn teori, og viste det sig så, at livet og de reelle forhold var så ondskabsfulde, at de ikke passede til teorierne som hånd til handske, så kunne de blive pessimistiske

og selvopgivende, hvor vi andre spyttede i næverne, rent åndelig talt, og tog fat igen. Vores opdragelse havde gjort os af et hårdere stof.

Vi blev i de første år som fagforeningsfolk ofte mødt med overlegenhed og dårlig maskeret ringeagt. Disse fagforeninger *var* der jo, og var blevet pokkers stærke og kunne slå, når det gjaldt. Man kunne altså, desværre, ikke blive af med dem. Men dette at arbejdsgivere af den gamle skole skulle forhandle med disse arbejdere og folk uden såkaldt dannelse og kundskaber, det var svært at klare for dem.

En af de første forhandlinger, jeg havde, viste mig det, og lærte mig en hel del. Der var fra Jacob Holm og Sønner sendt meddelelse om, at der var nogle bødkere, der havde forladt arbejdet, og at man skulle sende en Mand, der kunne få dem til at arbejde igen. Som formand tog jeg afsted. På kontoret var senior- og junior-chef og andre ledere. Der blev ikke budt mig en stol. De talte til mig fra oven af, som var jeg en bydreng, de havde sendt bud efter, og som bare havde at genne arbejderne på arbejdet igen. Da jeg ville have enkeltheder om, *hvorfor* bødkerne havde forladt arbejdet, ville man først ikke nedlade sig til den slags ting. Så gjaldt det om at hævde fagforeningen og sig selv, og ikke lade sig puste ud. Jeg tog selv en stol og satte mig, og sagde så *min* mening. Så gik det ligesom lidt bedre.

På samme fabrik — Jacob Holm og Sønner — blev formanden for kvindeligt arbejderforbund Olivia Nielsen vist ud, fordi „man ikke ville forhandle med enhver, der kom ind fra gaden“. Og en affære fandt sted, der nok vil interessere vor tids frie, selvstændige og ligeberettigede kvinder. Fabrikens kvindelige arbejdere havde en strejke i gang. Olivia Nielsen skrev skarpt i Social-Demokraten, og fabrikken anlagde sag mod hende. Da sagen kom for retten stillede fabrikanten det krav, at Olivia Nielsens *mand* også skulle møde i retten. Da Olivia Nielsen i retten spurgte, hvorfor manden skulle med, lød svaret: „Jo, for manden er kvindens værge“. Selve sagen blev hævet, og vi fagforeningsfolk, der kendte Olivia Niel-

sen, havde vor morskab, for var der nogen kvinde, der havde ben i næsen og kunne klare sig selv, så var det Olivia.

Den overlegenhed, vi ofte mødte i begyndelsen, fordi vi var „simple“ og ulærte arbejdere gled dog lidt efter lidt bort.

Da min far var blevet ked af de militære og stramme forhold i Nyboder, flyttede vi til Kaysers arbejderboliger i Meriansgade, nu Gernersgade. Her boede min mor, der levede ca. 30 år længere end min far, helt op til en måned før hun skulle fylde 80 år.

I Meriansgade havde vi, som i Nyboder, to små værelser. Medens det i Nyboder væsentligt var voldene, vi legede på, blev det i Meriansgade gaderne og gården. Megen tid var der jo ikke til leg, når skolen og pladserne skulle passes, men nogen tid blev der da nu og da. Der i gården traf jeg noget så fint som et vidunderbarn. Det var en lille fyr, der hed Olfert, hvis far var snedker på Holmen. Han kunne lide at synge, og det fik han også os til, mens han dirigerede, og så kunne han den for os store og ejendommelige kunst at fløjte med næsen. Der gik ry af ham i gården og alle gaderne rundt omkring for dette kunststykke, og hans ry nåede videre om. Engang optrådte han på Vesterbro teater med sit kunststykke. På plakaten kaldtes han „vidunderbarnet Hagbart“, og vi, hans kammerater fra gaden, måtte jo da se ham på det store teater, og være med til, at han fik succes, så skønt pengene var nok så små, var jeg en aften, for første gang i mit liv, i et rigtigt teater, og klappede vildt af lille Olfert — eller „vidunderbarnet Hagbart“, der stod deroppe på den store scene med de mange lys og fløjtede med næsen.

De senere år viste, at lille Olfert lærte andet end at fløjte gennem næsen. Han blev den kendte orkesterdirigent og komponist Olfert Jespersen. Vi har senere i livet mange gange siddet sammen og mindedes gården i Meriansgade, hvor han startede sin musikkarriere, mens gadernes „unger“ sad måbende og beundrende omkring for at høre hans næse fløjte.

Arbejdsløsheden slap vi for i mit barndomshjem. Far havde altid arbejde — og lykke for det. Vi så mange hjem, der gik æd,

når arbejdsløshed satte ind, for arbejdsløshedsunderstøttelse var der ikke noget af. Der var fattigvæsenet, ikke andet, og den hjælp, der blev givet derfra, gav måske nok lidt brød på bordet, men det var en hjælp, der ligesom førte sine „nydere“ udenfor samfundet som en pariakaste.

Da konfirmationen nærmede sig, meldte spørgsmålet sig: „Hvad jeg skulle være?“ Der var ikke noget om, hvad man eventuelt havde lyst eller evner til. Det var tilfældigheder, der spillede ind.

Far arbejdede dengang hos en mester, der havde værksted i en gård i Nyhavn 31, en stor gård, der rummede mange forskellige værksteder, som tildels er der endnu. Det blev fars mester, der kom til at sige det afgørende ord om, hvad jeg skulle blive. Jeg hjalp far på dette værksted, når jeg ikke var i skole, og en dag trak mester mig hen et sted, hvor far ikke kunne høre ham, og sagde venligt til mig:

— Jeg ved ikke, hvad du har tænkt dig at blive Emanuel, når du nu er blevet konfirmeret. Din far mener vist, at du skal blive filehugger og lære her, men det er ikke godt. Din far er en meget dygtig arbejder, men du ved, hvor streng han er, og det bliver ikke godt at have jer to sammen. Jeg har en bror, der har et bødkerværksted på Christianshavn, der kan jeg skaffe dig en god læreplads.

Havde jeg lyst til bødkeriet? Nej, ikke egentlig, men jeg var i hvert fald glad for at slippe for filehuggeriet. Det var da altid noget.

Konfirmationen blev overstået i Holmens kirke. Jeg husker så tydeligt, at jeg af familien kun fik pengegaver, samlet blev det 16 rigsdaler. Det var lige, hvad mit fine, sorte konfirmationstøj kostede, så det med pengegaverne var vel nok noget, mine forældre havde ordnet i forvejen med familien. Nogle personlige gaver fik jeg ikke.

Dagen efter konfirmationen havde jeg fri for at lufte mig på gaden som konfirmand. Tirsdag morgen krævede jeg af dynerne kl. 5 for at marchere ud til Christianshavn. Nu skulle Emanuel lære at være bødker.

LÆREDRENG OG UNG SVEND

2. KAPITEL:

JEG kom i lære hos bødtermester Johan M. Petersen i Strandgade på Christianshavn. Man kan sige, at der ikke blev taget med nænsom hånd på læredrengene, ikke på mit værksted, heller ikke andre steder. Dagens program var: Op kl. 5 for at være på værkstedet kl. 6. Arbejdstid for os læredrengene til om aftenen kl. 8½-9. Også på arbejdet om søndagen, dog her „kun“ fra kl. 6 til 1-2 om eftermiddagen.

Min første dag som læredreng står klart for mig. Jeg var jo ikke uvant med at være på værksted, men havde i lang tid arbejdet på værkstedet, hvor min far var, og på Bruhn og Bosses børstefabrik, hvor jeg blev smidt ud.

Men på bødkerværkstedet og som læredreng var det noget andet. Der var ca. 30 svende og et dusin læredrengene.

Jeg blev med det samme anbragt ved „fyrepladsen“. Her arbejdede to drenge, en af de yngste og den alleryngste. Den sidste var altså mig. Arbejdet var at sætte staverne over en ildgryde, så de kunne blive så varme og smidige, at de kunne bøjes uden at knækkes. Vi skulle forsyne svendene med staver til de øl- eller vinankre eller kødtønder, svendene arbejdede med.

Svendene var på akkord. De stod omkring os to drenge og råbte på deres staver og skældte ud, hvis de ikke var klar til udlevering, såsnart de blev krævet.

Da jeg havde været læredreng en time skete der noget. En af svendene, som havde øgenavnet „Finnen“, fik nogle staver, der havde fået lidt for meget varme, så de var blevet lidt brændt. „Fin-

nen“ skældte ud og slog min ældre kammerat ved fyrepladsen nogle smeldende ørefigner ud. Det så ikke godt ud, og jeg, den nye dreng, så med ikke så lidt angst på optrinet.

Ikke så mange minutter efter denne den første oplevelse for den nye læredreng, kom der en ny oplevelse. En af de ældre lærlinge kom hen til mig:

— Nå — er du den nye dreng; så må du hellere med det samme få besked om at klare indkøbene til svendene — det er yngste drengs arbejde.

Jeg fik beskeden. Jeg skulle i god tid før frokost gå rundt til svendene og spørge, hvad de skulle have. Det meste af det var brændevin, megen brændevin. Der var dem, der kom op på en pot eller mer om dagen. Jeg fik to kurve til at have varerne i og skulle så ud gennem gården og ud til et værtshus i nærheden for at få varerne. Lærlingen, der havde sat mig ind i det nye „arbejde“, fulgte med til værtshuset og præsenterede mig for værtshusholderen:

— Her er den nye dreng, der skal ordne indkøbene.

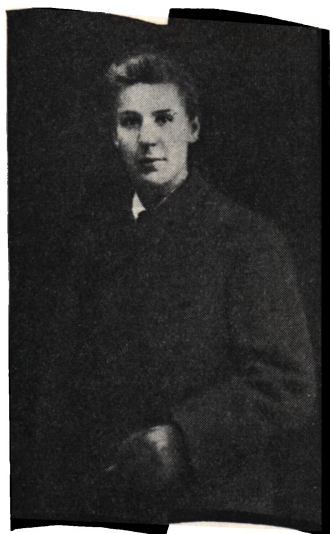
Min lærekammerat var omkring de 17 år. Da han havde præsenteret mig, bad han værtshusholderen om en bitter, drak den, og sagde så:

— Til sig selv skal den nye dreng ha’ en pægl bitter, en flaske brændevin og en flaske hvidtøl — han siger, han ingen penge har, men så må det stå til lønningsdagen. Han kan sku ikke slippe for „inddrikningen“, fordi han har tomme lommer.

Og jeg 14-årige måtte så få brændevinen og bitteren og hvidtøllet på klods for at blive drukket til af de andre læredrenge. Og jeg måtte tage *min* snaps og bitter med. Der var ingen vej udenom.

Jeg kom til at lære, at klø og drikkeri var faste punkter på dagens program.

Var svendene onde og hårde mennesker? Nej, egentlig ikke. Der var stunder, hvor de kunne være rare og godmodige. De var, de fleste af dem, dygtige arbejdere, der kunne deres fag, og var stolte af det, men hele ånden var sådan, at drik og klø til drengene var

*Med svendebrevet i lommen
11. oktober 1883*

noget, der skulle til. Svendene havde selv, da de var drenge, fået deres klø og havde lært at tage sig „en lille en“. Sådan havde det altid været, så hvorfor lave om på det.

Når svendene kunne være hårde ved os drenge var en af grundene ikke mindst drikkeriet. Der er noget, der hedder „blå mandag“, altså at man brændte den af om mandagen. På mit lærested var det tit sådan, at svendene tog sig to „blå mandage“ og først mødte på værkstedet om onsdagen, og så skulle der jo morakkes for at klare en ugeløn. Så blev der hundset med os drenge og øretæverne hang løse.

Jeg blev led ved drikkeriet og ved de ulykker, det forårsagede, blev led ved at se gode mennesker og gode folk i deres fag blive trukket ned. Fattige var de i forvejen, og drikkeriet skulle nok gøre sit til, at forholdene blev endnu mere fortvivlede, både for dem selv og deres hjem.

Det syn, jeg havde på drikkeriet, gjorde, at også jeg fik mit øgenavn. Næsten hver mand på værkstedet havde øgenavn. Jeg har fortalt om „Finnen“. Han havde fået det øgenavn, fordi han var

en hård og hidsig krabat. En anden hed „Musik-Hansen“, og det var ikke fordi han var beundrer af datidens form for torsdagskoncerter eller lignende. Nej, han fik det på grund af følgende:

Materialet, vi arbejdede med, kunne være højst forskelligt. Der kunne være træ, der var sejgt og knastet, og som derfor var dårligt at arbejde med, og der kunne være mildt og godt træ. En dag, da Hansen med høvlen stod og strøg et særligt godt stykke træ, blev han begejstret for det og sagde:

— Åh, fanden gale mig, det her er noget med musik i . . .

Og så kom han til at hedde „Musik-Hansen“ i sin levetid.

Der var en anden, hvis øgenavn var „Karaffel-Mortensen“. Det navn behøver man ikke at uddybe nærmere.

Mit øgenavn blev sjældent, og jeg tør også sige ejendommeligt, når betragtning tages til, at jeg væsentligt arbejdede med vin- og ølfustager, og når man tænker på, at jeg senere skulle blive direktør for et af Danmarks store bryggerier — jeg blev kaldt for „Afholdsmanden“.

Da jeg var 17 år og var blevet ældste læredreng, gjorde jeg et — mislykket — forsøg på at komme drikkeriet blandt læredrengene til livs. I den tid fik vi en ny svend på værkstedet. Han havde været kendt som en stor dranker og slagsbroder, men havde „vendt bøtten“ og var nu blevet afholdsmand. Da han så min kamp med læredrengene for at få dem til at lade være med drikkeriet, sagde han en dag:

— Bryd du dig fanden om det, Emanuel, og lad de idioter ødelægge sig selv. Jeg har selv været på den og kender rummelen. Du gør jo selv det rigtige og holder dig selv fra det fandens brændevin, du skulle melde dig ind i en afholdsforening . . .

Det gjorde jeg så. Jeg kom ind i Good Templar logen „Morgenstjernen“, og var medlem der til omkring det 22-23 år, men gik så ud, da fagforeningsinteressen og arbejdet på det felt tog mig. Jeg rørte ikke spiritus til jeg var 28 år. Så „faldt“ jeg, rent afholdsmæssigt set, men slog mig aldrig så slemt, at jeg fik mén af det.

Det var i Estrups provisorieår, og det kunne ske, at der blev talt stærke ord på værkstedet, væsentligt dog, når mester og hans folk var udenfor hørevidde. Ofte var det bare ord, og når det kom til handling, fusede det ud.

Et lille eksempel på det.

Det var før grundlovsdagen 1882, og gennem debatter på værkstedet havde man besluttet, at denne gang mødte alle mand. Ikke tale om andet. Til middag skulle der lukkes, og alle mand mødte frem til grundlovstog.

Den formiddag kom mester farende ind på værkstedet. Han bad dem ikke direkte om at komme igen efter at have været hjemme til middag og altså svigte grundlovstoget, men fortalte, at han netop lige nu kom ude fra byen, hvor han havde fået nogle store arbejder til 3 af byens bryggerier, og nu gjaldt det om at få fart på arbejdet og få nogle gode ugelønninger ud af det.

Jeg kunne godt mærke, at svendene var ved at „slå sig i tøjet“, og belavede sig på at stille efter middag, svigte grundlovstoget og tjene de par kroner, eftermiddagstimerne kunne give. Men jeg og de andre drenge lod som ingen ting. Vi havde tidligere på formiddagen fået besked om at rydde op og stænge efter middagen, og det gjorde vi. Vi ryddede op ved svendenes pladser, satte skodder for vinduerne og lukkede dørene, og hoppede så ud af vinduet, sneg os gennem gården ud til Wildersgade, og gik ikke den sædvanlige vej ud mod Strandgade, hvor mester boede. Hvad der så skete, skulle vi have at vide af en af læredrengene, der boede i en lejlighed ud til værkstedets gård.

Der var sket det, at mester, da middagen var forbi, var kommet hen til spånebunken, hvor vi drenge plejede at ligge, når vi havde spist vores mad. Men — der var ingen drenge. Da svendene ankom, og der ingen drenge var til at hjælpe dem, gik de også.

Da jeg kom om morgenen, stod mesters ældste søn i gården og kaldte på mig. Nu ville *det* komme, jeg havde været belavet på. Netop denne søn havde jeg ofte fået bank af ude i gården om

morgenen, når jeg kom, og fået det så hårdt og inderligt, at min madpakke med 14-16 stykker væsentligt fedtebrød tit var raslet hen ad gårdspladsen. Men den morgen stod han og knugede sine hænder sammen for at beherske sig — og sagde:

— *Far sidder inde på kontoret — han vil tale med dig.*

„Tale med“ var, mente jeg, vel nok et pænt udtryk for, at de klø, jeg ikke havde fået af hans søn, nu ville blive præsenteret af mester selv. Det skete dog ikke. Han sagde blot:

— *Det havde jeg dog ikke ventet af dig . . .*

Når jeg lavede den affære, kunne det se ud, som jeg havde gjort alt dette her for grundlovens skyld, og altså var et politisk set meget fremmeligt barn. Selvfølgelig har der også været lidt følelse med om grundloven og ned med Estrup, men aktionens hovedformål var nok for største delens vedkommende at få lavet sig en halv fridag.

Ved arbejdet som bødker på Christianshavn fik man et pust ude fra den store verden og en længsel efter at komme derud og snuse til andre og større forhold. Skråt overfor mit lærested lå Asiatisk Plads, ikke så langt fra lå Grønlands Plads og Islands Plads og andre udlosningssteder for, hvad der bragtes til Danmark derude fra. Selv kom vi nu og da til at arbejde med på skibene, når de skulle lastes eller losses. Sukkerskibene kom til Asiatisk Plads bl. a. med sukker og rom i store fade fra de vestindiske øer, Islandsbådene kom med kød og sild i tæt stuvede tønder.

Også på selve værkstedet havde nogle af svendene arbejdet på Island, andre på Grønland, andre igen havde vandret ad Navernes gamle veje sydpå. Læredrengen fik længsler udefter, men livet stækkede dem. Far døde, da jeg havde været svend i to år, og som ældste søn hjemme måtte jeg hjælpe mor med at holde hjemmet oppe.

Læretiden var streng, men man fik lært sit fag, og lært at rubbe fingrene. Selve arbejdsforholdene var dårlige. Spisestuer, for slet ikke at tale om marketenderier eller kantiner, hvor man kunne få sig en drik eller endda en varm ret, var end ikke indenfor fanta-

siens rækkevidde. Værst var det, når vinteren kom. Arbejdslokalerne var store rum med mange åbninger, hvorfra vind og regn og sne og kulde slog ind. De frembød i deres mangelfuldhed en stadig sundhedsfare, og forholdene blev da også stærkt debatteret på arbejdernes møder.

Så kom den dag, hvor læredrengens store drøm gik i opfyldelse: At blive udlært. Blive svend og sin egen mand.

Den 11. oktober 1883 skete det, og da jeg vendte hjem til værkstedet fra Rådhuset med den øltønde, jeg havde lavet i svendestykke, blev jeg kaldt ind til gamle mester, der ønskede til lykke, og så sagde han:

— Du har jo ikke altid villet lyde mine råd, men du skal gøre det i dag. Du skal gå ind på værkstedet og drikke sammen med dine fremtidige kolleger i anledning af dagen — gør du det ikke, kan du få en masse vrøvl.

— Javel, mester — svarede jeg — det er helt i orden. Jeg har sørget for brændevinen og øllet og bitteren til svendene, og som en trøst har jeg sørget for, at der er en hvidtøl til mig selv.

Og som der havde været „inddrikning“, da jeg mødte på værkstedet som 14-års dreng, blev der også nu inddrikning, da jeg skulle ind i de rigtigt voksnes rækker: svendenes.

I ungdommens vår.

Tegning af Rich. Christensen

Et „åndeligt liv“ eller om man vil „et kulturelt liv“ på værkstedet fandtes ikke. Det var væsentligt dagen og vejen, der blev talt om og diskuteret. Da jeg kom i lære, var ingen mand på værkstedet organiseret, og det politiske islæt var tyndt. En væsentlig grund var en vis angst for mester og for at blive fyret.

Men fag-kultur var der. Man var stolt af sit fag, den ædle bødkerkunst. Med en vis værdighed kunne man sige: „Jeg er bødkersvend og friherre over hele verden“.

De var håndværkere, og da maskinerne begyndte at rykke frem, så de ned på disse „nymodens sataner“. I min læretid var der kun eet sted, hvor man havde fået nogle maskiner, det var hos Jacobsen på Wildersplads, og maskinerne var ret primitive, men kunne dog gøre noget af det grovere arbejde. Svendene på mit værksted ligesom andre bødkere regnede ikke det arbejde, maskinerne gjorde, for rigtigt „arbejde“. Nej, rigtigt bødkerarbejde skulle gøres i hånden. Det var hårdt arbejde, f. eks. at gå i gang med egetræet til fade. Her var stavene 3-4 tommer tykke, og at få dem formet under knivene var drøjt, men det var „rigtigt arbejde“. Selv har jeg i årenes løb haft mange gemytlige skærmydsler med smedene, der jo mente, med Drachmann „at grovsmeden tar sin hammer og slår, for han har de stærkeste kræfter“. Nej, bødkerens arbejde var det hårdeste, og det var *ham*, der havde „de stærkeste kræfter“ — sagde altså jeg.

Var der ingen kulturelle luftninger på værkstedet, så blev der det heller ikke hos os unge. Tid til åndelige sysler var der heller ikke. Tidligt hjemme fra om morgenen, hjem sent om aftenen — vi havde kun søndag eftermiddag fri. Hvad bestilte man så? Drysede nogle ture sammen med et par kammerater, marcherede nu og da en tur til skovs, eller spillede klink på Østervold ved den gamle dronningens mølle. Man pjankede lidt med jævnaldrende piger, og, når det var stort, besøgte man med kasketten i nakken en lille beværtning i Rigensgade ved Volden og købte sig en kirsebærsnaps, og, før jeg blev afholdsmand, et glas mjød. Faste lommepenge fik

jeg aldrig, men man *kunne* jo være kommet i besiddelse af en tiøre eller femogtyveøre. Og det dækkede dengang nemt prisen på en kirsebærsnaps eller andre lækre sager.

I mine sidste læreår blev der lidt mere røre om fagforeningen blandt svendene, og en del af dem sluttede op, medens andre holdt sig til den gamle laugskasse, der væsentligt fungerede som sygekasse. Mestrene var også medlemmer af laugskassen, og i mange år havde de helt hånd i hanke med den.

Når der var tale om propaganda for fagforeningen, foregik det mere udenfor værkstedet end indenfor murene. Der blev holdt møder og agitationsarrangementer, men de var nu ikke særlig effektive, for dem holdt mange sig borte fra. Størst virkning havde det, når agitatorer mødte frem og stillede sig op ude i gården og fangede svendene, når de skulle gå fra arbejde. Så kunne det ske, at der blev hede debatter for og imod, og det var ikke altid blot med åndens våben, striden blev kæmpet, nogle gange gik det også på næverne løs og fagforeningsdebatten kunne ende i drabelige slagsmål.

Det politiske var jeg ikke så stærkt med i. Socialdemokratiet var på vej, selv om højre endnu havde krammet på arbejderne, men at Socialdemokratiet havde større magt end det så ud til, mærkede jeg med mig selv. Jeg stod ikke som medlem af partiet, det blev jeg først i slutningen af 80'erne, men alligevel har en eller anden ivrig socialist, hvem erindrer jeg ikke, fået mig til at være med i valgkampen i 1884, hvor socialdemokratiet fik sine to første mand ind i rigsdagen, Hørdum i 9. Kreds og Holm i den store 5. Kreds.

Det var sådan, at af de ca. 500 bødkere, der boede i København, boede langt det største tal, jeg tror det var sådan noget som 450, på Christianshavn og i Sundby.

En eller anden fik mig altså til at tage fat på valgdagen for at agitere for Hørdum blandt bødkerne. Det gik helt godt med denne politiske debut. I dagens løb besøgte jeg bl. a. valgstedet på Båds-

mandsstrædes kaserne. Der var ikke hemmelig afstemning dengang, og mellem listeførerne sad der ikke så få arbejdsgivere, også bød-kermestre. Der var mange arbejdere, der ikke turde stemme „rødt“, når arbejdsgiverne så det.

Nå, men valget i 1884 blev jo gennembruddet for socialdemokratiet. Jeg var stolt, da jeg om aftenen i Baadsmandsstrædes kaserne hørte, at Hørdum var valgt. Det gik som en lynild over byen. Såsnart resultatet forelå, stak mange arbejdere i løb gennem byen og råbte det ud, og løb til Gothersgade, hvor tusinder af mennesker stod og ventede på resultatet fra 5. Kreds. Det kom først nogle timer senere. Så var også Holm valgt. Men Hørdum var den *første*, og det havde *jeg* været med til.

Ved næste valg faldt Hørdum, og da jeg senere lærte ham godt at kende, har jeg *nogle* gange „stukket“ til ham og sagt, at når han dumpede den gang var grunden nok den, at *jeg* ikke havde været med i valgkampen for ham.

Da jeg havde været svend nogen tid, gik jeg en dag, da jeg var færdig med et stykke arbejde, ind til mester for at spørge, hvad jeg nu skulle tage fat på.

— Det er bedst, du laver nogle ølfjerdinger — men, sig mig forresten, du *er* vel ikke medlem af denne her fagforening?

Jo — det var jeg da. Og så blev *jeg* fyret. Pudsigt nok havde jeg tilfældigvis kort tid forinden hørt mester tale med sin nevø, der arbejdede på værkstedet, og sige til ham, at han hellere nu måtte se at komme ind i fagforeningen for at undgå ballade, men jeg, den unge, skulle dukkes, og skulle lære, at fagforening ikke var noget, man så med milde øjne på fra arbejdsgivernes side. ‘

Der var ingen opsigelsesfrist. Det var ud af lemmen med det samme. Måske ud i arbejdsløsheden, og uden hjælp og understøttelse af nogen art.

Når der tales om arbejdsløshed i vor tid, får man det indtryk af mange menneskers udtalelser og af det, der skrives i den anledning, at arbejdsløshed er noget nymodens, og at det ikke eksisterede i de

Samme dag Christiansborg slot brændte i 1884 afsluttedes Danmarks første lockout med nederlag for arbejderne

såkaldt gode og gamle dage. Da jeg blev fyret fra mit lærested, var der i København henved 500 bødkersvende, og af dem var et lille hundrede arbejdsløse.

Og så stod da den nybagte „bødkersvend og friherre over hele verden“ for første gang på gaden med klunset under armen, og det var en hel lille transport, som man ikke kunne klare på een gang. Jeg måtte hente mine sager på et par gange. Arbejdstøjet og træskoene var i en pakke, og værktøjet i et par andre, knivværktøjet (5-6 forskellige slags knive), huggetøjet (mejsler, muggert, hammer, tængsel, det sidstnævnte var et specielt bødkerværktøj, der var som en økse foran og hammer bagtil) og så lidt mindre ting, nitteværktøj kaldte vi det.

Ikke en øre på lommen. Ingen understøttelse. Hvordan klarede man det? Jeg har stillet mig selv det spørgsmål, da jeg kom op i årene og så tilbage. Hvordan klarede man den? Jeg kan ikke give noget fyldestgørende svar eller give anvisninger og opskrifter til

eventuelle, der skulle komme i den samme situation. Næsten det eneste, jeg kan svare, er, at man hutlede sig igennem fra dag til dag. Jeg boede jo hjemme, og spiste der — men spiste der ikke altid, hvad mor var ked af og bebrejdede mig. Hun sagde, at når der var nok til de andre, var der også nok til mig, men jeg vidste jo nok, at det med „nok til de andre“ var noget af en mild overdrivelse. Jeg halvsultede nogle gange, andre gange klarede jeg et måltid mad hos en kammerat, eller jeg blev pludselig familiær og gik på visit hos familien, og netop lidt før spisetid, sad så og snakkede hyggeligt og lod forbavset, når man blev inviteret med til middag, og mente, at „*det* var da ikke nødvendigt“, men, ja, når de nu *bad* om det, og man egentligt ikke havde noget andet for . . .

Jo — man hutlede sig igennem. Mere er der vist ikke at sige om den ting. Jo, en ting til: Man gik og blev godt gal i hovedet og lærte samfundsspørgsmål at kende, ikke ved et skrivebord, men midt i den forbandede virkelighed.

DANMARKS FØRSTE LOCK-OUT

3. KAPITEL:

NÅR jeg allerede fra den første svendedag havde meldt mig ind i fagforeningen, og stod fast på det, selv da det kostede mig mit arbejde, var grunden den, at jeg allerede i de sidste læreår havde spekuleret en hel del over det fagforenings-spørgsmål. Da der var mange svende mod og nogle for, havde jeg haft anledning til selv at danne mig mine meninger. Social-Demokraten læste jeg og fik også dèr en del at vide. Det havde fæstnet sig i mig, at skulle arbejderne have deres elendige kår forbedret, kunne det kun ske, hvis de kunne få samling på sig, og så rejse kravene. Det med samling kunne se meget smukt ud og meget rigtigt ud, men megen samling havde der ikke været, men tværtimod megen splid og spektakel. Flertallet af svendene troede ikke selv at sammenhold kunne nytte noget. Det blev den hårde nødvendighed, der tilsidst fik dem til at rykke sammen.

Min fagforening „Bødkerforeningen af 1873“ var ti år gammel, da jeg blev svend i 1883. Men meget var der ikke nået i de år. Man havde kort efter starten forsøgt at få arbejdstiden nedsat fra 11 til 10 timer. Man forsøgte godt et årstid efter fagforeningens oprettelse at få en priskurant på grundlag af 10 marks ugeløn. Men man fik ikke kortere arbejdstid og fik ikke rokket meget ved daglønnen, der var på 6-7 mark. Man havde lavet love og bestemmelser for oprettelse af et produktionsværksted. Det blev heller ikke til noget. Man manglede kraften, samlingen. Der var omkring 1875 215 bødkersvende i København, men af dem stod kun 30-40 stykker i fagforeningen.

Man stod — tilsyneladende — sammen med den øvrige fagbevægelse, og havde allerede i 1873 indviet en rød fane, som medlemmerne havde samlet 32 rigsdaler sammen til. Men selv mellem de få medlemmer var der nogle, der var angst for, at fagforeningen skulle kobles til socialisternes vogn.

Dette gav sig et pudsigt udslag allerede i 1874. Da arbejderbevægelsens tre stiftere Pio, Brix og Geleff i 1872 før fælledmødet den 5. Maj var blevet arresteret af politiet, og senere var blevet idømt meget strenge fængselsstraffe, blev de martyrer i arbejdernes øjne, og der blev drevet en sand forgudelse af dem, bl. a. blev de i de fleste fagforeninger udnævnt til æresmedlemmer. Det var også sket i bødkerforeningen af 1873. Men i 1874 var der valgt en ny formand, N. Olsen, og han må have haft en vis portion socialistforskrækkelse i sig, for i marts indkaldte han til en generalforsamling, der fik et punkt på dagsordenen, der nok tør siges at have fået en usædvanlig form. Punkt 2 på dagsordenen hed nemlig: „eksklusion af de tre martyrer Louis Pio, Brix og Geleff“. Mon det ikke er den eneste dagsorden, hvor man sådan ligeud har skrevet, at man ville smide nogle martyrer ud. Martyrerne *blev* nu ikke smidt ud. Det var N. Olsen, der røg ud i stedet for. Men hele sagen viser tidens usikkerhed og forvirring.

Da Pio og Geleff i 1877 flygtede til Amerika, bredte modløsheden sig overalt, både hos bødkerne og alle andre steder indenfor arbejderbevægelsen. Bødkerne, der havde holdt deres få møder i Købmagergade 10, havde i 1877 fået nye mødelokaler i „Kommunekælderen“ i Gothersgade, og ved det allerførste møde det nye sted foreslog et af medlemmerne at ophæve foreningen. Det blev forkastet, men den levede egentlig ikke, den vegeterede. Der blev holdt møder, men med halve års mellemrum. Der synes ingen formand at være, men bare en ordstyrer ved hvert møde. Det så ud, som fagforeningen var ved at gå i forfald.

Og sådan var det næsten overalt i fagforeningerne. Mismod og splidagtighed i de svage rækker var ved at knække hele den danske

Som bødkersvend i 1888

arbejderbevægelse, og ikke blot den lille bødkerforening. Men netop ved de tider, hvor jeg havde fået mit svendebrev i lommen, begyndte der at komme liv i sagerne igen, også blandt bødkerne. Møderne blev nu bedre besøgt, agitationen kom i gang og gav gode resultater. Man blev klar over, at skal man nå noget, må der også sættes noget ind. Mindre strejker kom i gang og gav en del forbedringer. Det gamle stridsspørgsmål om en priskurant kom øverst på dagsordenen og i marts 1884 blev kravene fra 1873 gennemført: 10 marks ugeløn og 10 timers arbejdsdag.

Den voksende kraft gav sig også andre udslag. Solidariteten blev stærkere. Bødkerne begyndte at få fornemmelsen af, at man også skulle beskæftige sig med andet end lige det, der foregik indenfor ens egne vægge, og på en generalforsamling i februar 1884 bevilger man 200 kr. til smedene, der var i strejke, og et lignende beløb til væver- og cigarmagerstrejker.

Da jeg selv havde gået og suget på labben et par måneder som nybagt bødkersvend uden arbejde, fik jeg noget at bestille, men ikke ved faget. Jeg blev arbejdsmand ved noget arbejde på Vester-

brogade. Det var kloakarbejde ved Rosenåen, som dengang løb ved Stenosgade. Jeg skulle spidse pæle til det afstivningsarbejde, der skulle foretages. Egentligt var det tømrerarbejde, men fagstoltheden var stor i de tider, og tømrerne fandt, at det at spidse pæle var for ringe et arbejde for dem, og så blev det overladt til arbejdsmænd. Jeg klarede mig et par måneder på den måde, men blev så fyret, da der ikke var flere pæle at spidse, og arbejdet med at få dem hamret i jorden med rambuk skulle begynde. Glad var jeg ikke over igen at skulle ud i arbejdsløsheden, og bad formanden om jeg ikke kunne komme med i det sjak, der skulle ramme pælene ned.

— Det går ikke — sagde formanden — du er for ung, og rambukholdet, ved du, består af nogle værre børster. Du kan ikke klare dig med dem.

Jo, vel vidste jeg, at folkene på rambukholdet var nogle hårde negle, rå i det og meget drikkeri, og i en alder, der var langt højere end min. Men jeg mente jo nok, at det kunne gå, og fik så lov til at prøve, om jeg kunne klare mig.

Som ventet begyndte det ikke godt:

— Hva' fa'en vil så'n en grønskolling her? sagde man hånligt til mig den første dag. Du tror måske, at du kan få lov til at holde i tovet mens det er os, der skal hive . . .

Dengang skulle rambukken jo hæves med håndkraft, og hårdt arbejde var det.

Jeg hævdede, at jeg var lige så skrap som dem, hvad der blev modtaget med hånlig grynt og udtryk som „så'n en splejs, hva' helvede bilder han sig ind“. Men jeg holdt mig, og resultatet blev, at jeg kom med ved tovet og skulle hive og synge for. Sangen var meget primitiv:

Så hiver vi alle mand,
højt op med *en*,
højt op med *to*,
højt op med *tre* . . .

Hver gang, der blev sagt et tal, så hev alle mand på holdet, det var seks, til rambukken var kommet op. Så slap vi, og rambukken raslede ned på den spidsede pæl.

Det gik meget godt med „grønskollingen“ og „splejsen“. Jeg sang bedre end de andre, og *hev* lige så godt — men, efter en times-tid var den første drikkepause, og brændevinen kom frem, og da den nye mand sagde nej og fortalte, at han var afholdsmand, blev der påny røre i sjakket. Det var noget uhørt med en afholdsmand ved et rambukhold. Det var stik mod alle regler og ikke så lidt af en skandale, næsten en plet på sjakkets ære. Men jeg stod fast og skældte ud igen, når de langede ud efter mig.

Resultatet blev, trods alle dønningerne, at jeg blev der. Hvad der hjalp mig var også, at jeg var en organiseret og faguddannet mand, medens de øvrige var uorganiserede og ufaglærte. Var det en plet på sjakkets ære, at man havde fået en grønskolling, der endda var afholdsmand, så stivede det af på æren, at manden var faguddannet og organiseret, og da bødkerfaget kom ud i lockout, var de ikke i tvivl om, at man selvfølgelig skulle holde på „splejsen“. De gav endda deres bidrag til støtte af de lockoutede bødkere.

Jeg klarede dagen og vejen ved rambukken, men glad ved arbejdet var jeg egentlig ikke. Vi arbejdede ved Vesterbrogade, hvor mange mennesker kom forbi, og jeg, en faguddannet bødker, var ikke stolt, hvis bekendte kom forbi og så mig stå der som arbejdsmand mellem „børsterne“ ved rambukken.

Som fortalt var der blevet lockout i mit fag, medens jeg arbejdede ved Vesterbrogade. Det blev i den faglige kamp en historisk begivenhed, for det blev den første lockout i Danmark.

Den var kommet på en, kan man sige, mærkelig måde. Oprindeligt var der ikke de sædvanlige to parter, arbejderne og arbejdsgiverne, men der var *tre* parter, de to af dem var nok arbejdsgiverne, men de havde forskellige interesser, og den ene part søgte at bruge os bødkere mod den anden. Da det ikke gik sådan, som man havde

tænkt sig, blev det i sidste instans arbejderne, der kom til at betale regningen. Og den var stor. Meget stor.

Det var håndværksmestrene, der ville bruge os mod fabrikanterne, i dette tilfælde bryggerierne og væsentligt Tuborg. Da vi havde fået priskuranten med 10 timers arbejde og 10 mark i ugeløn, skulle vi forpligte os til at gennemføre det samme på bryggerierne, *mindst* det samme. Det var en aftale mellem håndværksmestrene og arbejderne, at de helst skulle se at få *mere* på bryggerierne, og her havde håndværksmestrene selvfølgelig *deres* mening med at spille det kort ud. De ville nemlig have bødkerarbejdet på fabrikerne, eller i det midste have det sådan, at når fabrikerne, altså bryggerierne, skulle bruge bødkersvende, skulle de have dem gennem mestrene. Så fik de nemlig magten over sagerne, og fik mesterprovisionen for „udlejning“ af svendene.

Det gik naturligvis dengang, som det ofte går, at når fattige folk spiser kirsebær med de store, er det de fattige, der får stenene i øjnene.

På Tuborg var arbejdstiden dengang om sommeren fra kl. 5 morgen til 6 aften, og om vinteren fra kl. 6 morgen til 7 aften. Lønnen var 17 kr. om ugen. Nu krævede vi 10 timers arbejde og 20 kr., altså 10 mark om ugen, og altså de samme vilkår, vi havde fået med bødkermestrene. Vi dristede os ikke til, da det kom til stykket, at kræve *mere* af fabrikerne end af bødkermestrene. Tuborg sagde nej, og der blev erklæret strejke fra 1. april 1884.

Svendene mente nu, da de jo dog strejkede for, at Tuborg skulle give det samme som mestrene, at mestrene, så længe strejken varede, så ikke udførte arbejde for fabrikerne. Gjorde de det, ville strejken være et slag i luften. Men det sagde mestrene nej til, så tydeligt det kunne forlanges. I oldermanden Herman Lunds svar til svendene lød det:

... De stiller det forslag til os, at vi ikke må tage arbejde fra de fabriker, hvor svendene nedlægger arbejdet. Jeg skal her ved meddele Dem fra samtlige mestre, at De må overlade til

mestrene selv at afgøre, hvad arbejde, de vil udføre på deres egne værksteder.

Svendene fastholdt *deres* krav — og så blev lockouten, Danmarks første lockout, sat i værk.

Denne bødkerlockout fik sat sindene i bevægelse. Højre og dets aviser skød nu med det svære skyts. Man mærker, at arbejdernes faglige og politiske sammenhold begynder at interessere modstanderne.

Det er skrappe midler, der tages i brug. Stødene sættes ind fra alle sider, man prøver også på det senere så kendte middel at så splid indenfor arbejdernes egne rækker. Der er startet en såkaldt oppositionsavis mod arbejderbevægelsens „moderate“ ledelse. Avisen hed „Den ny Socialist“. Midt under bødkerlockouten — under valgkampen i sommeren 84 — blev det afsløret, at en af højres ledere, den senere kultusminister, professor Goos, havde støttet „Den ny Socialist“ med penge.

I „Dagbladet“, der blev udgivet af professor Goos, blev der rettet de stærkeste beskyldninger mod os bødkere. Bladet påkaldte politi og straffelove til hjælp for mestrene og skruibrækkerne, og forlangte at det ved lov skulle forbydes arbejderne at nægte at arbejde sammen med skruibrækkere, og at der fastsættes straf herfor. Den gamle frihedsmand Carl Ploug var en af vore hårdeste modstandere.

Det nyligt oprettede dagblad „Avisen“ — der havde det „redelige“ program at bekæmpe arbejderbevægelsen — fulgte sit program med megen fanatisme. Fagforeningen og lederne får det glatte lag, „Berlingske Tidende“ er på samme linie. I „Nationaltidende“ drager grosserer Heymann fra Tuborg stærkt i ledning mod os og søger at vride sig bort fra den kendsgerning, at han var den, der havde lønnet bødkerne dårligst.

Jo — der var blevet røre i andedammen.

Bødkerne, som kun havde Social-Demokraten til at tale deres sag, ville gerne se og høre deres hårdeste angribere, og tage en dyst

med dem på lige fod. Carl Ploug og Goos blev indbudt til et møde den 19. april, men nedlader sig ikke til at komme. I stedet taler så P. Knudsen, C. C. Andersen, P. Holm, Hurop og bødkerne formand Ludvig Madsen. Den sidste foreslår boycotning af Tuborg-øllet.

Som man forsøgte at bringe uro og splid indenfor arbejdernes egne rækker ved økonomisk støtte til „Den ny Socialist“ forsøgte man med samme forsæt at lave en skruebrækkerforening under navn af „Bødkerforeningen af 1884“. Den kom dog aldrig til at spille nogen rolle — måske udover at være staffage ved nogle af højres grundlovsfester i Kongens Have. Så afgik den ved en stilfærdig død.

Vor fagforeningsformands tanke om at boycotte Tuborg-øllet greb om sig, og særligt på Christianshavn, hvor de mange bødkerværksteder var. I så godt som alle forretninger her, som skænkede øl eller solgte det ud af huset, var der ophængt plakater med indskriften „Her sælges ikke Tuborg-øl“, men også mange andre steder i byen så man lignende plakater i ølforretningerne. At boycotningen skadede Tuborg overordentligt stærkt fik man indtrykket af gennem den beretning, grosserer Heymann aflagde for bryggeriets aktionærer det følgende år.

Det blev en hård kamp, der holdt helt frem til oktober. Og den fik sin afslutning på en dramatisk dag, nemlig den oktoberdag, hvor Christiansborg slot brændte. Kun få var mødt frem til generalforsamlingen. Grunden var vel væsentlig den, at svendene ikke kunne nå frem, fordi broerne var spærrede på grund af kæmpebranden. En anden grund har vel også været den, at det var en tung gang til den generalforsamling, hvor det absolutte nederlag skulle konstateres.

Jeg blev arbejdsløs fra rambukholdet ved Vesterbrogade, så jeg kom for så vidt med i lockouten. Da jeg var ugift, fik jeg ingen understøttelse. De gifte fik 2 kr. om ugen.

Da strejken hos Tuborg og lockouten hos de øvrige mestre ramte

fagforeningen, blev den næsten slået helt ud. Det var en uøvet hær, man gik til kamp med. Mange af bødkerne havde kun været medlem i kort tid, og mange af dem havde ventet, at når først alle mand stod i fagforeningen, kunne man forholdsvis nemt klare sagerne og få sejren i land så nogenlunde med det samme. Men sådan gik det altså ikke. Det blev en kamp, hvor hjemmene var på sultegrænsen. Nogle steder nærrede man en brændende tro på, at mestrene og fabrikanterne tilsidst *måtte* give sig. Jeg kom en del i en af de lockoutedes hjem, hvor netop denne tro bar hjemmet oppe. Alt, hvad der kunne gå til pantelåneren, var røget den vej. Der var børn, og både de og mand og kone sultede. Der var bogstavelig talt aldrig mad i huset, udover det tørre brød. Men *troen* var der.

Jeg kendte dem, der gik vejen til fattigvæsenet, men i min erindring synes det ikke som det var mange. Det blev betragtet som det dybeste fald. Man sultede hellere.

Kampen kostede arbejderne 104.000 kr. Det havde ikke manglet på offervilje hos de øvrige arbejdere, som ved frivillige bidrag havde indsamlet over halvdelen. Social-Demokraten havde også ydet pengebidrag. Samtidig med bødkernes kamp var væverne og hvidgarverne også i kamp, og de krævede selvsagt også støtte.

Da vor kamp var forbi og nederlaget fuldstændigt, var fagforeningen tilsyneladende færdig. Arbejderne var blevet bitre og skuffede og havde tabt troen.

En snes stykker, mellem dem fagforeningens formand, var taget over dammen til Amerika enten under kampen eller lige efter den. Andre var taget til provinsen. Kort tid efter kampens afslutning var der kun 6-7 mand tilbage i fagforeningen.

Jeg var mellem dem.

*Fra borgervæbningens aftenmanøvre
måtte jeg ofte uden at få tid til at skifte tøj
møde i De samv. københavnske fagfor-
eningers bestyrelse.
Tegning af Jenseus*

I KONGENS KLÆR OG MIT FØRSTE „BEN“

4. KAPITEL:

SVÆRT var det for mig som ung svend at klare mig gennem de hårde tider. Den tabte kamp tyngede og gjorde ondt, og økonomisk var man fuldkommen på bar bund. Nogle småjob hist og her — bl. a. som murarbejdsmand hos min onkel, „den røde murer“, kunne klare lidt op. Men ellers var det mørkt i mørkt.

At få arbejde i faget syntes en umulighed, mestrene ville overhovedet ikke have folk fra fagforeningen. Og så syntes dog skæbnen at være lidt venlig ved mig. Æventyret skete. Jeg fik arbejde ved faget, hos Jacobsen på Wilders Plads. Han havde en mindre filial ved Grønlands Plads. Jeg havde en dag, hvor jeg var helt til rotterne, taget chancen og søgt arbejde der — og fået det.

Men længe var Adam ikke i paradiset. Da jeg havde arbejdet et par dage, kom den gamle Jacobsens søn (nu afdøde fabrikant John Jakobsen, der flyttede virksomheden fra Wilders Plads til Valby). Jeg så godt, at han stak hovedet sammen med mestersvenden, og at det var mig, der blev talt om. Så havde jeg en uhyggelig anelse om, hvad der var galt, og min anelse slog til. Da den gamles søn var gået, kom mestersvenden hen til mig:

- De er vel ikke medlem af fagforeningen?
- Jo — det er jeg.
- De ved jo godt, at vi ikke må tage den slags folk.
- Da jeg blev antaget, blev der ikke spurgt, om jeg var medlem af fagforeningen.

Jeg fik chancen: At melde mig ud af fagforeningen, for at be-

holde arbejdet. Det blev nej fra min side — og så stod man igen på gaden.

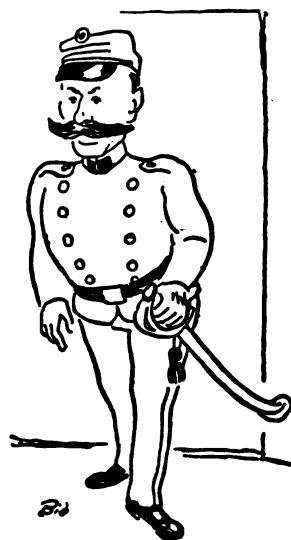
Der var lukket i København for en mand af min slags, og så tog jeg lidt på valsen til provinsen og fik arbejde et par steder. Jeg var nogle måneder hos en lille bødkermester i Ringe. Foruden mester var der kun en svend og jeg. Vi to boede i et lille tidligere slagterskur. Store kroge på væggene fortalte, at her havde de slagtede kreaturer hængt, og et par gange strejfede det tanken at anbringe sig selv på en af krogene. Det var et elendigt logi. Og kosten var tynd. Højden var om søndagen, hvor vi fik kødsuppe. Det med kødsuppe lyder godt, men vi fik kun en tallerken, en *flad* tallerken. Der var også pålæg på maden om søndagen, hakket æg eller revet ost, men både æggene og osten var hakket eller revet så fint, at nyste man, fortonede pålægget sig som små skyer oppe under loftet.

Nogle måneder arbejdede jeg også på bryggeriet „Concordia“ i Svendborg. Men så, det var i 1885, fik jeg noget, man kunne kalde for fast arbejde gennem længere tid: Jeg blev soldat, artillerist.

Det skal indrømmes, at kongens klær hverken virkede dragende eller opdragende på mig. Selve livet kunne være meget friskt, men underofficererne kvalte det gode. Deres brutalitet og grovhed og ubehøvelighed gjorde, at jeg mindes de tider med en vis uhygge.

Og jeg var dog afgjort ikke det, man kan kalde for sart. Jeg havde været på værksted og fabrik allerede i selve barneårene, og havde der hørt et sprog, der ikke altid var K.F.U.M. eller K.-sprog. Jeg havde været læredreng på et værksted, hvor det også kunne gå hårdt til, og som arbejdsmand havde jeg stået ved rambukken på Vesterbrogade med et hold „børster“ af den skrappeste sort. Men *underofficererne* i kongens klær slog det altsammen. De havde jo *magt* og vidste, at vi var i lommen på dem, og at de kunne bruge magten uden synderlig risiko. Når de mødte om morgenen med fortinnede øjne og sure af mangel på nattesøvn, var det os, det gik ud over. Det var dem en næsten sadistisk glæde at jage med mandskabet og benytte den mindste anledning til stropeture. Selvfølge-

I kongens klæder. Tegning af Bidstrup

lig var der nuancer, og nogle gode folk imellem. Men der var også typer, der står for mig som ufattelige som befalingsmænd, et par af dem var slet og ret det man med et utvetydigt ord kaldte „ludderka'le“.

Jeg var ved 6. batteri. 5. batteri havde som leder kaptajn Schack, der senere blev krigsminister. Når vi rykkede ud til øvelser omkring Jægerspris eller Slangerup skete det ikke sjældent, at bønderne spurgte efter kaptajn Schack. De kunne li' ham. Han var også en bred og gemytlig mand. Bøndernes kærlighed — fortalte man — havde han erhvervet ikke blot ved sit væsen, men ved den realitet, at han kunne tåle et usandsynligt antal kaffepunche.

Vi soldater blev under øvelserne indlogeret på herregårde eller i bondegårde eller lignende steder. Det var i de år, hvor kampen mod Estrup gik hårdt på, og hvor bønderne var særligt skarpe i deres kampformer, bl. a. var der dem, der nægtede at betale skat. Engang blev jeg og andre artillerister indlogeret på en gård, der var blevet udpantet i den grad på grund af skattenægtelse, at bonden og hans familie knapt havde det tørre brød i huset. Vi havde

vores egen mad med, og bondefamilien var henrykt over at kunne spise sammen med os. Da vi forlod den gård, sørgede vi for, at alt hvad vi kunne undvære af kommisbrødet, blev tilbage til bonden og hans familie.

Da jeg havde været inde et halvt år, trak jeg frinummer. Det kunne jeg have solgt for 600 kr., men jeg gjorde det ikke. Da jeg stod i geledet til afmønstring i det civile tøj var kaptajnen utilfreds. Han ville have haft mig til underofficer. Men ud kom jeg da. Senere blev jeg indkaldt to gange, og i nogle år — det var vist indtil otte år efter soldater-tiden — var jeg med i borgervæbningen. Denne ordning betød, at vi havde våben og uniform hjemme, og en sommermåned hvert år skulle vi stille kl. 4 om eftermiddagen til øvelser. Da vi selv skulle købe uniformen, købte vi billigt hos marskandiserne, så det har udvortes ikke været nogen egentlig skøn hæft. Hvad det rent militære angår, tror jeg heller ikke, vi fik ret meget ud af det. Vi gik væsentligt og puslede og søgte at få det så hyggeligt som muligt. Var der møder, man skulle til, efter øvelserne i batteriet, var der ikke tid til at komme hjem og skifte tøj. Derfor stillede jeg i uniform med sværd ved siden, og måtte døje en del vittigheder i den anledning.

Der var kommet lidt mere form over fagforeningen. Sårene fra det store nederlag i 1884 var vel ikke helt lægt, men de 6-7 stykker, der blev tilbage på skansen efter nederlaget, var vokset til adskilligt flere. Og i 1887 fik jeg mit første „ben“ i fagbevægelsen. Jeg blev valgt til medlem af et agitationsudvalg, der skulle kalde endnu flere folk frem under fagforeningsfanen. Jeg kom da til at samarbejde med en jævnaldrende bødker Sofus Bresemann, der blev et af de kendte navne i arbejderbevægelsen, både indenfor fagbevægelsen, indenfor det kommunale — han var bl. a. i mange år borgmester i Nakskov —, og i politik. I mange år var han også medlem af rigsdagen.

Mit valg til agitationsudvalget i fagforeningen var alligevel ikke mit allerførste „ben“. I afholdslogen „Morgenstjernen“ havde vi et

Mor, da hun var oppe omkring de 80

sangkor „Gefion“. Der var jeg blevet valgt til kasserer, et hvert som jeg i hvert fald efter mit eget skøn havde klaret helt pænt. Og dette „kasserer-ben“, i forbindelse med at vi nu og da havde koncerter i sangforeningen, gjorde, at jeg også på et andet område kom til at gå nye veje og gøre nye erfaringer. For første gang kom jeg til at stå overfor det, at jeg skulle anskaffe mig et sæt rigtigt stadstøj. Når vi skulle stå på tribunen i Larsens selskabslokaler og synge, kunne mit daglige tøj ikke strække til. Jeg skulle altså have stadstøj, og det var dengang diplomat. Jeg var den fattigste i koret, men fik dog klaret diplomaten efter besøg hos adskillige marskandisere. At min diplomat ikke var helt ny, men havde en fortid, skabte vanskeligheder. En diplomat skal være sort, men min havde en pokkers lyst til at glide over i det grønne. Så måtte mor tage sig af den og gnide den energisk med kvillajabark. Når den havde gennemgået den proces, skinnede den igen antageligt sort. Diplomaten fik sin debut ved en pinsetur med afholdskoret til Ulvedalene. Der øvede vi os på hovednummeret til vor næste koncert „brudéfærden i Har-

danger“. Vi havde fantasi. For at få lidt Hardanger- og fjeldstemning ud af det, entrede vi op på den største bakke, og derfra lød så „der ånder en tindrende sommerluft hen over Hardangerfjords vande“.

Diplomaten fulgte mig med over i fagbevægelsen, og blev der anvendt, når man skulle være fin. Længe holdt den dog ikke. Dens sorthed forsvandt mere og mere, og grønheden kunne ikke standses af mors kvillajabark. Så endte den hos en marskandiser for et par kroner.

VI „ÆDER“ OS FREM

5. KAPITEL:

JEG havde afgjort ikke tænkt mig, at det lille „ben“ jeg fik som medlem af agitationsudvalget, skulle blive indledning til et helt livs — og et langt livs — indsats i arbejderbevægelsen på mange forskelligartede fronter. Jeg havde dengang den enkle følelse, at *nu* måtte der gøres noget for fagforeningen, for ellers endte det hele med, at arbejderne blev klemt yderligere og kom længere ned, end de var. Selvfølgelig lå der hos mig og andre også en vis trods: Vi havde så afgjort tabt den store kamp i 1884, og havde måttet betale dyrt for det. Men, vi ville komme igen. Vi ville ikke pustes omkuld.

Tiden fra omkring slutningen af 80'erne og langt ind i 90'erne blev den tid, hvor dansk arbejderbevægelse „åd“ sig frem, lidt efter lidt. Små skridt her, lidt større der. Nogle gange tabte kampe — men trods alt: Det gik den rigtige vej. Arbejderne begyndte at fatte, at samling var nødvendig, hvis man skulle have resultater. Det blev en ofte urolig tid, hvor arbejdermasserne kom i bevægelse, og hvor arbejdsgiverne satte *deres* stød ind, når de skønnede, at der var mulighed for at dukke arbejderne. Det var på en vis måde en „anarkistisk“ tid. Med times varsel blev arbejdere smidt ud. Eller med times varsel lagde de værktøjet, pakkede „klunset“ sammen og strejkede. Mennesker satte meget overstyr og hjem gik ned. Men midt i det hele mylder mærkede man, at der kom fodslag i rækkerne. Fagforeningerne blev stærkere. Forbundene dannedes. I 1886 fik man „De samvirkende Fagforeninger i København“.

Ikke mindst det sidste fik betydning. Det var maler J. Jensen, den senere finansborgmester og overpræsident i København, der blev formand, og under hans faste ledelse blev De samvirkende Fagforeninger et sted, der blev som en skole for mig og snese af andre ude fra de enkelte fagforeninger, blev som noget af en form for et fagforenings-universitet. Her toges de større linier og spørgsmål op til debat. Her talte man ikke blot om toører og femører og lidt kortere arbejdstid og noget bedre arbejdsforhold i det hele. Her kom også principperne frem i arbejderbevægelsens kamp. De erfaringer, vi selv hentede os i det praktiske, daglige fagforeningsarbejde, fik i De samvirkende Fagforeninger et tilskud af teori og principper, der gav større og bredere syn.

For mit eget vedkommende blev tiderne økonomisk sådan, at jeg klarede dagen og vejen, og ikke kom ud i de lange arbejdsløshedsperioder, der kunne slå een helt ud. Et par af kammeraterne var blevet selvstændige mestre, og jeg fik arbejde hos dem. De leverede bødkersvende til „Sjællandske Bønders Smørekspert“, hvor Alberti var formand, og på dette selskabs lager i Vestervoldgade havde jeg arbejde i lang tid, et arbejde, der gav mig bedre råderum for min agitation for fagbevægelsen. Her var arbejde de 4-5 første dage om ugen. Så var det almindeligt, at bødkerne de tiloversblevne dage arbejdede på et eller andet værksted. Jeg tjente lidt over en snes kr. om ugen hos Bøndernes Smørekspert, og det, syntes jeg, kunne jeg klare mig med så nogenlunde. I stedet for så at arbejde på andet arbejdssted, benyttede jeg de ledige dage til agitationen rundt på værkstederne.

Det kunne ske, at kammerater fra andre fagforeninger kunne prale med og brovte lidt af større resultater og mange medlemmer. Men, de tænkte ikke, at vi fra de mindre fagforeninger havde det hårdeste job, for vore folk var ofte spredt på en række mindre værksteder. Hos bødkerne havde vi således over 100 værksteder, hvor der kun stod een mand hvert sted. Der var selvfølgelig flere på spritfabriker, bryggerier, eddikefabriker og kemiske fabriker,

men vore folk var som oftest spredt og arbejdede ikke sjældent under ikke så lidt patriarkalske forhold.

Det var et arbejde bare at komme rundt til dem; men også et svært arbejde at få dem overtalt til at slutte op. Det var angsten, der sad dem i kroppen. De havde set lockouten, og hvad den førte til. Det var måske kammerater, der var kommet lidt op i årene og regnede med at have fast arbejde i deres tid. Meldte de sig nu ind i fagforeningen, ville det så kunne komme dertil, at de blev smidt ud? De havde hjem, kone og børn, som de skulle tage hensyn til. Og da de var ene mand på værkstedet eller måske to-tre stykker, kom de ikke ind under den påvirkning, som andre fag med større arbejdspladser kunne få frem gennem et par raske og pågående fagforeningsfolk.

Tilsidst gik det mig galt på Smøreksporten, og jeg røg ud derfra. Grunden var, at jeg optrådte som profet.

Arbejdsformanden var en gammel, fhv. gårdejer. Meget rar mand, men venstre, og det førte jo til daglige debatter, når jeg stod og slog smørdritlerne op, medens han vejede smørret og vejede dritlerne.

Den fhv. gårdejer havde stor respekt for Alberti, og da Alberti slog Hørup i Køgekredsen, var der sejrsglæde hos ham dagen efter — og surhed hos mig.

„Det *var* vel nok en sejr i går“ — sagde han glædestrålende.

Jeg brummede en masse om, at det var et dårligt valg i Køge.

Arbejdsformanden sagde en masse rosende ord om Alberti, og tilføjede:

— ... han er så dygtig, at han nok en gang bliver minister.

Jeg var ung og sagde onskabsfuld og hidsig:

— Og du skal se, det sker nok også en gang, at han ryger i spjældet ...

Det kostede mig arbejdet. Arbejdsformanden meddelte min mester, at det ikke kunne nytte, at han sendte Emanuel Svendsen mere.

Jeg fik jo ret i det med spjældet, men skal ikke på nogen måde prale med at være en af de store profeter. Det var ord, der lige var røget mig ud af munden, uden at jeg havde den mindste kendskab til Albertis moralbegreber.

Ved bødkerlockouten i 1884, hvor et modsætningsforhold mellem håndværksmestre og fabrikanter spillede ind, var det i høj grad os, der kom til at betale regningen. Igen en gang kom vi ind i det spil, men denne gang gik det bedre.

Tuborg fik træ til sine fade fra Pommern, og havde indforskrevet 12 tyske bødkere til at klare arbejdet. Vi havde mange arbejdsløse og arrangerede et offentligt protestmøde, og på det område var bødkermestrene enige med os. Det drejede sig om en levering på 600 fade, og Tuborg, der ikke kunne lide, at det kom til offentlig debat, indbød til forhandling om sagen.

Etatsråd Heymann fra Tuborg mente ikke, at han kunne sende de 12 tyske bødkersvende hjem, fordi der gik danske bødkersvende arbejdsløse, men han må jo have set, at der var noget kedeligt ved affæren. Og så forsøgte han at mildne på det. Jeg blev kaldt ud til ham til forhandling, og han gav det tilbud, at han til vore arbejdsløse betalte 2000 kr.

— Det går vore folk ikke ind på — mente jeg — det er ikke en gave, de er ude efter, men *arbejde*.

Han smilte overbærende og svarede:

— De er en ung mand, Svendsen, og har sgu ikke forstand på, hvad penge er værd. Jeg kan forsikre Dem om, at Deres folk tager de 2000 kr., og det med kyshånd.

Det skete ikke. På en generalforsamling blev det enstemmigt forkastet. Heymann var rasende, da jeg overbragte ham resultatet.

Så tog sagen en ny, og meget overraskende vending.

Heymann tog tilbud på de 600 fade hos en del bødkermestre. Disse har vel ment at kunne klemme ham nu, for mestrenes tilbud var ens, og prisen høj. De havde altså „för tilfället“ lavet en lille såkaldt „mestergriis“.

Det gjorde Heymann trodsig. Han ville ikke gå til korset på den måde.

Heymann sendte bud efter Bresemann og mig og gav os det næsten sensationelle tilbud, at *svendene* skulle lave arbejdet, at fagforeningen altså blev en slags arbejdsgiver.

Vi „tyggede“ på forslaget, men modtog det. Tilbud blev udarbejdet og kontrakt skrevet. Da vi havde sat vore navne under, sagde Heymann:

— Nu har jeg Deres underskrifter, og det ser jo helt godt ud, men reelt er det mig, der har risikoen, for økonomisk er I to jo ikke to øre værd i rede penge.

Vi indrømmede det beredvilligt.

Men — han fik sit arbejde. Det var godt arbejde og færdigt til rette tid.

Vi havde stillet det krav, at han lejede de tyske bødkeres værktøj til arbejdet. Det var nemlig mere moderne end det, vi selv havde. Han stillede her overfor det krav, at enten Bresemann eller jeg skulle deltage direkte i arbejdet og have ansvaret. Det blev mig. Jeg fik fat i 20 bødkersvende, og vi mødte på Tuborg og gjorde arbej-

Forberedelser til de samvirkende københavnske fagforeningers juletræ i Rømersgade. Th. P. Knudsen, tv. mig selv. Den liggende skal markere J. Jensen

det. Da langt de fleste af de 20 boede på Amager og Christianshavn, skulle de op kl. 4 om morgenen for at nå til Tuborg ved arbejdstidens begyndelse.

Etatsråd Heymann var tilfreds med arbejdet, og at det var færdigt til den lovede tid. Han kaldte Bresemann og mig ind på sit kontor, da vi var færdige med at være arbejdsgivere, sagde nogle pæne ord og ringede så med klokken og bestilte nogle Tuborgøl, som vi skulle drikke til afsked.

Da øllerne kom frem, sagde jeg:

— Jeg drikker ikke Tuborg.

Heymann blev ligbleg. Han var nærmest en kæmpe, stor og bred. Han hamrede sin vældige næve ned i bordet og råbte:

— Nej, *det* er s'gu da *for* frækt.

Han troede, at det var den gamle boycott af Tuborg, der levede endnu hos mig. Bresemann glattede ud:

— Svendsen drikker overhovedet ikke øl — han er afholdsmand.

Heymann lavede op:

— For fanden, mand, hvorfor sagde De ikke det med det samme.

Affæren på Tuborg med de 600 fade blev egentlig det første praktiske fremstød for princippet dansk arbejde, og jeg har da også, da foreningen „Dansk Arbejde“ en snes år senere blev startet, spøgende gjort opmærksom på, at det var de københavnske bødkere, der rejste bevægelsen.

Vi fagforenings-agitatorer kæmpede på flere fronter: Mod arbejdernes uforstand, mod arbejdsgiverne og mod selve samfundsmaskineriet. Det sidste blev brugt mod os på alle områder, fra de bittesmå til de helt store.

Et eksempel på, at man også i det helt små forsøgte at genere os er følgende:

I 1889 holdt fagforeningen stiftelsesfest hos en restauratør Søllegaard på „Ny Alhambra“, der lå lige ved Dybbølgade. Der var en pæn gammel have, dansesal og keglebane, og det var alt, hvad datidens fattigfolk forlangte for at more sig. Der var ingen penge i

kassen, så festen måtte ikke give underskud. Entreen var 10 øre. Udgifterne var et par kroner til en musiker, der behandlede et brystsygt klaver på bedste måde. For tiøren hørte man foredrag af Bresemann, man havde ret til at nyde den medbragte mad, og bagefter kunne man svinge madammen eller kæresten til den lyse morgen.

Pludselig kom en ret overlegen herre ind i salen og præsenterede en billet, han havde købt. Han var opdager. Det viste sig senere, at han, da han var gået tilbage igen gennem den mørke have, havde fået sig en endefuld. Bresemann og kassereren Rathkes endte i Christianshavns fængsel for salg af den ulovlige billet. Den første dag i fængslet fik Bresemann lov til at skrive et tilsyneladende uskyldigt brev til sin kæreste, men brevet sluttede „hils Knudsen“. Det forstod kæresten. Knudsen var forretningsføreren for socialdemokratisk forbund. Han fik sagen undersøgt. Journalist Hundrup i Social-Demokraten dundrede løs, og Bresemann og Rathke slap ud efter nogle dages forløb.

For Bresemanns vedkommende var det par dage i fængslet bare en indledning. Senere kom han i fængsel mange gange for sine taler eller skrivelser. Det var altid så og så mange dage på vand og brød. Bresemann, der kunne være overordentlig lun i det, fortalte senere, da vi kom op i årene, at han egentlig var en uhæderlig mand, „for jeg skylder det danske fængselsvæsen en dag“, sagde han. Det havde sin rigtighed. Da han op i 90'erne aflagde sit sidste besøg i fængslet på Christianshavn, var det for en artikel i bødernes fagblad. Han havde fået ikke mindre end fire sagsanlæg på den artikel. Han fik 4 dages vand og brød pr. sag, altså 16 dage, men da han havde siddet de 15, begyndte han at spytte blod, og blev så smidt ud med den besked, at den manglende dag kunne han få en anden gang. Men denne dag blev aldrig afsonet, og den skyldte Bresemann altså samfundet.

Jeg selv fik mit hjem pantet, og på mine agitationsture rundt til de forskellige værksteder, er jeg ikke sjældent blevet smidt ud efter

alle kunstens regler af mestre, der så rødt bare der var en fagforeningsmand i nærheden.

Agitationen for fagforeningen kunne tage former, der ser i høj grad ejendommelige ud, set med vor tids øjne. Mestrene forsøgte alle midler mod os, og vi satte hårdt imod hårdt.

Bresemann havde f. eks. engang været på Bornholm for at få svendene der organiseret. Hans udgift var regnet ud til 13 kr. Der var 12 bødkersvende på Bornholm, og meningen var, at de skulle betale en krone hver, og så tog fagforeningen den sidste krone på *sin* kappe. Men han fik hverken fagforening oprettet eller en krone pr. mand. Der var kun een, der ville betale, en gammel, fattig bødker i Rønne, der havde stillet sit hjem til rådighed for mødet. Men den krone nægtede Bresemann at tage.

Fiaskoen på Bornholm glemte Bresemann ikke, så da han en gang et par år senere skulle til Bornholm for at organisere, var han bedre forberedt.

Hans første besøg gjaldt en bødkermester i Neksø, der havde tre mand på værkstedet. Bresemann forelagde ham priskuranten. Men nej, mester ville ikke underskrive. Bresemann gik ned i værkstedet og sagde:

— Mester vil ikke underskrive priskuranten, så smider vi skøde-skindet, svende, og strejker.

Ne-e-nej, det ville svendene ikke være med til.

— Hva' har I i løn? spurgte Bresemann.

— 10 kr. om ugen.

— Vi betaler 12 kr. om ugen i strejkeunderstøttelse.

Svendene mumlede lidt sammen:

— Men *har* I overhovedet nogle penge? spurgte en af svendene mistroisk.

— *Vi* — svarede Bresemann storsindet, — vi har *masser* af penge. Her er kontanter, svende . . .

Og Bresemann hev stolt tre hundredkronesedler op og gav dem hver een:

*Dette billede blev kaldt
„De tre Bødker-Gratier“:
Fra venstre Svendsen,
Bresemann og Anton
Andersen*

— Det er strejkepengene forud til otte uger.

Efter at have været en runde oppe hos mesteren og fortalt, at nu strejkedes der, gik Bresemann, men han var ikke kommet ret langt bort fra værkstedet, før han hørte nogen komme løbende efter sig. Det var en af svendene. Han svingede med de tre hundredkronesedler i hånden, og overlod dem igen til Bresemann:

— Nu er mester gået ind på at underskrive priskuranten.

Medlemmerne kunne være urolige, og det var ikke altid det, man nu kalder parlamentariske metoder, der blev anvendt. Flekkensteins beværtnings-kælder på Christianshavn kunne fortælle en hel del om det. Her holdtes bestyrelsesmøder en overgang, og der kunne være meget stærk bølgegang. Svende kom for at sige deres mening, og når man meddeler, at „de tog træskoene af“, så kunne det jo lyde, som om de gjorde det dels for at skåne værtens gulv,

dels af ærbødighed for bestyrelsen. Men tværtimod. Når de tog træskoene af, var det for at hamre dem i bordet over for os for at give deres ord vægt og slagkraft. *Jeg* måtte så også tage mine træsko af og hamre *dem* i bordet, for at tilvejebringe en form for ligevægt.

Ved en eller anden fest senere frem i tiden var der en af de gamle bødkere, der mindedes de gamle tider og min rolle. Han udtrykte det sådan:

— Venskabet mellem Svendsen og svendene var mange gange lidt violet i Flekkensteins kælder. Svendsen gav råt for usødet, så øjnene stod stive i hovedet på medlemmerne af raseri — men de valgte ham sgu' igen, hvergang hans valg stod på dagsordenen.

Og det gjorde de jo. Inde i sig selv var de godt klar over, at det var mig, der havde ret — i de fleste tilfælde da.

Affæren fra Bornholm med de tre hundredkronesedler kunne tyde på, at vi nu økonomisk set var blevet store i slaget. Det var afgjort ikke tilfældet. At så meget blev bygget op med så små midler er i virkeligheden ikke så lidt af et eventyr.

Økonomiske vanskeligheder kunne pludseligt melde sig, og selv om det var forholdsvis små penge, der stod på spil, kunne manglen på dem næsten være ved at slå det hele over ende.

Bresemanns kones symaskine kan tale med om det.

Symaskinen var fra de unge år, da Bresemann blev gift, og hjemmet var meget fattigt. Men selv da han var borgmester i Nakskov, og af mange blev kaldt for „Kongen over Lolland-Falster“ bevarede han den gamle symaskine, fordi den havde *sin* historie.

Det var denne:

Bødkerforbundet havde en begravelseskasse. Bresemann, der var forretningsfører for forbundet, var også formand for begravelseskassen. Lovene bød, at grundkapitalen, 400 kr., altid skulle være til stede. Når et medlem døde, fik hans enke 200 kr. af kassen.

Bresemann „tog“ nogle gange af begravelseskassen, når forbundskassen var tom, og der *skulle* bruges penge til eet eller andet.

Egentlig var det ulovligt, men han forsvarede det med at sige „det drejer sig jo om to lommer i samme vest, og begge lommers indhold ejes af de samme medlemmer“. Og så stolede han vel på, at bødkerne var så sejlivede, at de ikke netop døde, når begravelseskassen var tynd i det.

Katastrofen kom. En kammerat døde, da der kun var 100 kroner i begravelseskassen, og ikke en øre i forbundskassen. Da enken fik de 100 kr. lavede hun selvfølgelig vrøvl. Hun skulle jo have 200. Men nu blev Bresemann en meget loyldig mand. Der *var* en paragraf i lovene i begravelseskassen, der med lidt dygtighed og elasticitet kunne tolkes således, at enken *med det samme* skulle have udbetalt 100 kr., og at de andre 100 kr. skulle falde noget senere. Bresemann håbede på, at der ville komme kontingent ind i forbundskassen i mellemtiden, således at sagen blev klaret, og enken fik sit og lovene deres. Det gik, men så afgik endnu en kammerat ved døden, og da enken her havde fået 100 kr. med det samme, var det som alle sunde lukkede sig. Bresemann kom til mig som kasserer for den københavnske afdeling for at jeg skulle presse på med at få kontingenter ind, så forbundet kunne få sin part. Han forsøgte private lån, men vi var ludfattige allesammen, så det blev ikke til meget. De 100 kr., der endnu skulle skaffes, tårnede sig op til et problem.

Og rygterne svirrede: Der er svindel i begravelseskassen og i forbundskassen. Det førte til, at medlemmerne ikke var altfor stabile til at indbetale kontingent — og knuden strammedes.

Så ryddede Bresemann sit hjem, og lod det hele gå til pantelåneren. Der var ikke meget i hjemmet. Men noget kontingent var der kommet ind, så der tilsidst manglede forholdsvis få penge.

I Bresemanns hjem var der nogle ørebaljer, som han selv havde lavet, og nogle klædekurve. Disse baljer og kurve blev fyldt med de mærkværdigste sager. Et spisestel, der havde kostet 13 kr., en globus, der havde kostet 50 øre, alle billederne samt familiefotografierne toges med. Dynerne blev taget af sengene. Alt toges med,

undtagen det underlag, Bresemanns lille pige havde. Hun lå i en kommodeskuffe. Der havde aldrig været råd til barneseng eller vugge. Da Bresemann og hans søster havde været til pantelåneren med det hele, manglede der endnu godt en snes kr., for at begravelseskassen og enken kunne få, hvad der tilhørte dem.

Bresemanns kone syede for en marskandiser. Det fik hun 8 kr. for om ugen, ofte med arbejde til langt ud på natten. Hun havde en kjole halvfærdig på maskinen. Den blev solgt for 4 kr. Men endnu manglede der en snes kroner. Så røg det allersidste, der var tilbage: symaskinen. Bresemanns søster havde i en annonce i Social-Demokraten læst, at en pantelåner i Nansensgade gav op til 25 kr. for en symaskine. Bresemann fik symaskinen på nakken og de 25 kr. med hjem.

Sagen var klaret. Enken, Bresemann, begravelseskassen og forbundet var reddet. Da der i den kommende tid jo automatisk kom kontingenter ind, og heldigvis ingen nye dødsfald indtraf, fik Bresemann sine penge tilbage, og sit hjem møbleret igen. Det blev i årenes løb, da han kom ovenpå økonomisk, skiftet ud med noget langt bedre og meget finere — men symaskinen ville han og konen ikke af med. Den flyttedes med.

I 1897 steg jeg i graderne, og blev kasserer for De samvirkende Fagforeninger i København. Formanden for tobaksarbejderne, Sigvald Olsen, ville ikke have mig, men formanden for smedene, den iltre H. P. Hansen — der senere blev kaldt „Spytte-Hansen“ fordi han havde spyttet efter en modstander — ville have mig, og han sejrede.

Let var det nu ikke i den nye stilling. Lønnen var 10 kr. om ugen, og man skulle være til kontortid i Rømersgade hver dag kl. 12—2 om eftermiddagen og kl. 6—8 om aftenen. Jeg var nogle år før blevet gift med en pige, Marie Gammelgaard, jeg havde mødt i afholdslogen på Sveasvej. Vi havde fået os en lille to-værelses lejlighed, og selv om den kun kostede 15 kr. om måneden, så kunne vi dog ikke klare os med 10 kr. om ugen. Jeg måtte så passe mit

bødker-arbejde på Petroleumsselskabet på Refshaleøen så godt jeg kunne. Det skete på den måde, at jeg kl. 5½ om morgenen mødte ved Toldboden og sammen med de øvrige arbejdere blev færget over til „Øen“. Ved middagstid skiftede jeg tøj og tog til Rømersgade for at klare kontortiden 12—2. Når den var forbi, så igen til Refshaleøen, hvor jeg tog fri hver dag en time før de andre for at nå til kontoret kl. 6—8 aften. Samtidigt var jeg formand for bødkerne. Det blev lønnet med 30 kr. kvartalet. Indviklede og anstrengende arbejdsforhold var det. Men det gik. Man var ung og havde kræfter i massevis, og lyst til at tage sit nap.

Da jeg havde været kasserer nogen tid, måtte jeg dog sige farvel til Refshaleøen, og dermed holdt mit egentlige arbejde som bødker op. Formand var jeg til 1919, men på værksted kom jeg ikke mere.

Den første årsag til, at jeg måtte forlade værkstedsarbejdet var, at den store smedelockout i 1897 brød ud. Derved fik jeg en masse arbejde med indsamling til de lockoutede.

Man kom i lære i „livets skole“. Det kan også siges på den måde, at man blev smidt ud i vandet, og så havde man værsgod at svømme. Til kassererposten mødte jeg ikke med flere kvalifikationer end den regning, jeg havde lært i Hindegades friskole og Sølvgades een-krones-skole. Man måtte selv finde ud af det. Da smedelockouten kom og den store indsamling med den, var det samme tilfældet. Man måtte selv se at løse opgaverne. Jeg lod lave 50.000 kuponbøger til indsamling til de lockoutede smede, og at holde rede på det på forsvarlig måde kunne nok få sveden frem. Jeg blev en slags „kontorchef“, idet et halvt hundrede af de lockoutede smede blev sendt som medhjælpere til at indkassere pengene. De fik plads i 1. salen i Rømersgade — der, hvor nu Stau-nings-salen er — og der havde de nok at gøre med at indkassere penge og kontrollere og indregistrere. Det lyder, som om millionerne rullede, når jeg bruger udtrykket „nok at gøre“, men sagen var jo den, at mange af beløbene var bittesmå, titusinder af tiører og femogtyveører, og det krævede et enormt arbejde. Men også

det gik. Sagerne blev klaret. Det praktiske håndelag opvejede teorien.

Midt i travlheden kunne der alligevel komme lidt hygge. F. eks. ved de julefester, „De samvirkende Fagforeninger i København“ arrangerede for medlemmer med familie. De blev afholdt første og anden nytårsdag i Folkets hus i Rømersgade, og lederne tog ivrigt del både i selve festerne og i forarbejdet. Næsten hver af dem blev senere kendte navne og fik store og betydende poster, men her i Rømersgade var de hyggelige julenisser. Før festerne mødte lederne frem fra tidlig morgen for selv at være med til at pynte det store juletræ. J. Jensen og P. Knudsen var de ivrigste. P. Knudsen var med rette bekendt for sin bestemthed og akkuratesse, og han havde helst selv en hånd med i alt, hvad der foregik — også når det som her gjaldt juletræspyntning. Jeg har ofte moret mig ved at se ham kæmpe med saks og klister og glanspapir, når han lavede hjerter og kræmmerhuse, men trods hans gode vilje — nogen fremragende ekspert blev han aldrig på dette felt. Det var glade aftener og hyggelige aftener for både os og vore koner og børn. Megen tid til at være sammen med familien havde man ellers ikke. Arbejdet slugte sin mand.

Den sociale kamp skærpedes i 90'erne. Fagforeningernes stigende magt, og de resultater, der blev nået, var arbejdsgiverne en skarp torn i øjet. De dannede Arbejdsgiverforeningen, og vi dannede i 1898 „De samvirkende Fagforbund“, hvor J. Jensen blev formand og jeg kasserer.

Det var langt fra alle fagforbund og fagforeninger, der sluttede op. Der var dem, der var bange for, at der skulle gå skår i deres egen selvstændighed, og de forstod ikke, at det netop kan styrke at ofre noget af sit eget til fordel for helheden. Men det var dog en antagelig start „De samvirkende Fagforbund“ fik i januar 1898: 38 forbund med 59.000 medlemmer, 25 fagforeninger med 2000 medlemmer — altså en samling på 61.000.

Nu havde arbejdsgiverne deres og arbejderne deres hoved-

Udvalget, der forberedte den internationale socialistiske kongres i København 1910. Siddende fra venstre: C. F. Madsen, Svendsen, Oscar Johansen, Stauning, Sigvald Olsen. Stående fra venstre: Carl Gran, Karl Kiefer, I. A. Hansen

organisation, deres „generalstab“. Sidst i 90'erne havde der været stærke sociale brydninger med mange kampe, flere gange havde det også trukket sammen til storkamp. Man havde fornemmelsen af to hære, der samledes og stillede op i slagorden, og at hovedkampen — og måske den afgørende kamp — ville komme.

D. J. Jensen talte på mødet, hvor De samvirkende Fagforbund blev stiftet, kan man sige, at han talte som en klog general, da han sagde de både rolige og stærke ord:

— Vi kommer ikke som en krigshorde, der går ud for at ødelægge landet, vi kommer som fredens mænd, der kun kræver ret for alle til at leve et menneskeligt liv . . .

Og ikke mindst var der udsyn over et par andre sætninger, der

så ofte er blevet citeret af hans taler, fordi de så kort og så klart tegner dansk arbejderbevægelses indhold og udviklingslinje:

— Stærk og fast må vi skabe vor armé, thi den skal erobre en verden. Demokratisk ordnet må den være, thi den skal udvikle mennesker . . .

Jeg sagde, at J. Jensen talte som en klog general. Men når man kendte ham, vidste man, at det ikke var taktik. Det var hans ærlige mening og overbevisning.

Men til trods for at arbejderne ikke ønskede at se de to hære tørne sammen i det store slag, kom det. Og som det er sket med andre store kampe og krige, var det et bittelille punkt, der blev det afgørende. Liden tue kan vælte et stort læs.

Snedkersvendene i syv jyske byer havde nedlagt arbejdet for at få samme løn som deres kolleger på øerne. Det fik bolden til at rulle. Arbejderne viste, at de ville afværge storkampen. På et møde 6. maj med 300 faglige repræsentanter vedtog man med alle stemmer mod 14 en udtalelse, der dadlede, at de jyske snedkere havde stillet sagen på spidsen, og man vedtog at nægte dem understøttelse. Men sagen var gået i skred. Ikke mindst var arbejdsgiverne indenfor jernindustrien meget krigerske.

Storlockouten kom.

DEN STORE KAMP

6. KAPITEL:

LOCKOUTEN 1899 blev den største arbejds-kamp, verden indtil da havde set. Selvfølgelig havde der i større lande været kampe, hvor tallene på de kæmpende også havde været større, men set i forhold til vort lands størrelse, eller i dette tilfælde lidenhed, gav lockouten Danmark den tvivlsomme ære at præstere den største arbejds-kamp, man indtil da havde set.

Min egen indsats i lockoutsommeren var i realiteten meget beskeden. Jeg sad under hele kampen „med hovedet i pengekassen“. I et lille værelse — klaverværelset — i forsamlingsbygningen i Rømersgade sad jeg den meste tid. I andre rum havde jeg et halvt hundrede kammerater siddende fra de andre fag som medhjælpere. Vi skulle klare indsamlingerne til de lockoutede, og det havde vi nok at gøre med.

Selvfølgelig fulgte jeg slagets gang. Hver formiddag kiggede J. Jensen indenfor for at se, hvorledes det stod til med indsamlingen, og af ham fik jeg nogen information, skønt J. Jensen var meget fåmælt. Lyngsie var blevet formand for et „indbetalings- og udbetalings-udvalg“, og ham fik jeg også lidt „indre“ ting at vide af, selv om vi var oppe at nappes nogle gange. Lyngsie ville have mig til at give ham første besked om indsamlingen, således at han var orienteret før J. Jensen, men det fik han nu ikke. J. Jensen var min formand, og han skulle være den, der først kunne følge sagernes gang. Jeg måtte også tilsidst smide Lyngsie ud af „klaverværelset“. Hver morgen mødte han op i spidsen for udvalget, og de

Et gemytligt billede fra en streng tid. De samvirkende Fagforbunds „Ind- og Udbetalingsudvalg“ under lockouten 1899. Det var dette udvalg jeg „smed ud“. Siddende: Lyngsø og I. A. Hansen. Stående: murer P. C. Olsen, tømrer P. F. Hansen og stukkør Rasmussen, Rugbrødet på bordet og svinehovedet på gulvet skal markere de mange levnedsmidler, der var uddelt til de lockoutede. „Pengeposen“ I. A. Hansen sidder med i skødet fortæller om, hvor mange penge, der var uddelt

diskuterede livligt et par timer, hvad en anden en ikke havde tid til. Lyngsie veg fra skansen i klaverværelset — men nødigt.

Næsten hver dag var De samv. Fagforbunds ledelse samlet i „Søfryd“ ved Fredensbro for at drøfte situationen og lægge slagplan. Jeg havde sjældent tid til at være med der, men fulgte dog de brydninger, der kunne være.

J. Jensen var den rolige, der ikke ville have sat sagerne på spidsen, men ville se at få reddet fagbevægelsen igennem uden at tage for stor risiko. Den iltre Lyngsie, arbejdsmændenes leder, var hans afgjorte modsætning. Lille, ivrig og fyr og flamme, og med den mening, at J. Jensen var for „tam“. Tømmerforbundets formand From Petersen var tilbøjelig til at forlange et større hensyn til „de gamle fag“, men blev dog her i nogen grad holdt i skak af formanden for murerne Henrik Rasmussen, også kaldet „Jern-Henrik“. Og formanden for socialdemokratisk forbund P. Knudsen vågede over, at der ikke blev slået for meget i stykker, således at det også kunne komme til at skade partiet.

Så hård og lang kampen var, og så store ofre den krævede, var der dog ingen af os, der var ængstelige for, at arbejdsgiverne skulle få deres vilje og få knust fagbevægelsen. Personligt kunne jeg nogle gange have økonomiske skruler, når bidragene gik lidt langsomt ind, men at vi skulle *tabe* kampen — nej. Jeg erindrer ikke at nogen af lederne et øjeblik omgikkes med den tanke. Man var kommet ind i kampen, og på et idiotisk grundlag, men nu *var* den der altså, og så måtte man tage den og klare den.

Det, vi samlede ind, kunne blive til 5-6-7 kr. pr. mand pr. uge. Dertil kom fagforeningernes faste understøttelser, men de var ikke store, arbejdsmændene fik således ikke meget mere end det, vi samlede ind i frivillige bidrag. Hvad denne kamp kostede hjemmene er let at forstå. Den udholdenhed, der udvistes, var i virkeligheden en præstation af det store format.

Hvad der i høj grad var med til at holde humøret og kampmodet oppe var den støtte, der blev ydet også fra udlandets side. K. M.

Klausen blev sendt til England og Sigvald Olsen til Tyskland for at tale med fagforeningslederne dør og give dem de reelle oplysninger om kampen. Men ikke blot herfra og fra de nordiske lande, blev der sendt bidrag. De kom mange steder fra, og selv om de måske ofte var små, var det en stor oplevelse for mig som kasserer at modtage bidrag fjerne steder fra, og det samme var tilfældet med arbejderne, både dem, der var ude i kampen, og dem, der var uden for. Man så, at kammeraterne derude i de andre lande fulgte kampen med årvågne øjne og gav den mere end interesse, nemlig økonomisk støtte.

Jeg har kigget lidt i de gamle regnskaber fra denne store og første, rigtig hårde kamps tider, og det kan, tror jeg, være interessant at se lidt på den hjælp, der fra arbejderens side udefra blev ydet os.

De tyske arbejdere ligger fint som nr. 1. Derfra fik jeg til min hjemlige kasse i Rømersgade 194.000 kr. England ligger som nr. 2 med 72.000 kr. Mere overraskende er det, at vi fra Nord-Amerika fik 68.000 kr. Sverige sendte lige ved 60.000 kr., Norge 48.000 kr., Finland 6000 kr., Holland 23.000 kr., Belgien 2500 kr., fra arbejderne på Grønland fik vi 1000 kr., Østrig-Ungarn 4000 kr. Selv så langvejs fra som Afrika kom der ialt 1400 kr., fra Schweiz kom 7000 kr. og fra Rumænien 400 kr.

Der ligger fra indsamlingen i 1899 en historie, der både er pudsig og sandfærdig og som, kan man sige, er blevet klassisk i arbejderbevægelsens historie. Vi fik fra Frankrig 1405 kr. sammenlagt, men de kom i mange, små bidrag. En dag fik jeg fra en fransk fagforening sendende 10 francs og med følgende hilsen „Leve revolutionen!“

I det hele var det sådan at bidragene fra de lande, hvor man var mere eller mindre revolutionære i det udvortes, ikke var så store, at de særligt kunne glæde den kasserers hjerte, der sad for indsamlingskassen. Fra Italien fik vi f. eks. ialt 28 kr. og 46 øre, fra Spanien 360 kr. og 25 øre, fra Rusland 19 kr. ligeud. Men også beskedne bidrag modtoges med taknemlighed.

Herhjemme fra fik vi også nogen hjælp fra andre end arbejderkredse. Man kunne se kendte ansigter i Rømersgade i de tider, som mødte for at yde deres bidrag. Bønderne hjalp på forskellig vis bl. a. ved at tage børn ud i ferien. Lyngsie handlede med bønderne og købte masser af svinehoveder, som blev delt ud. Jeg tror, at Lyngsie har haft en særlig kærlighed til svinehoveder. Det gav sig bl. a. også udslag for en snes år siden under en konflikt i Finland, hvor han sendte en skibsladning af samme vare til de finske arbejdere.

Også på anden måde end ved ren pengehjælp blev der ydet os mangan en håndsækning, bl. a. arrangerede to mænd fra den liberale fløj Julius Schiøtt og overretssagfører Oscar Johansen en masse underholdning og en masse undervisning.

30.000 mand var blevet lockoutet den 19. maj og ca. 10.000 andre blev også berørt. Tallet virker ikke svimlende nu, men dengang blev det, som sagt, den største arbejdskamp, verden havde set. Lockouten varede til 9. september. Man regnede med, at den ialt havde kostet arbejderne 16 millioner i tabt arbejdsfortjeneste og arbejdsgiverne mindst det dobbelte. Det var penge dengang.

Da de sidste forsøg blev gjort for at afværge kampen, vedtog vi i De samvirkende Fagforbunds repræsentantskab en udtalelse til Arbejdsgiverforeningen, hvori det bl. a. blev sagt

... at det bestandig har været vor organisations opgave at søge opstående stridsspørgsmål udjævnedes ved forhandling og gennem gensidig imødekommenhed, og hvor dette har vist sig umuligt, har man altid søgt at begrænse stridens omfang . . .

Og det var altid vores hensigt. Selvfølgelig sker det ved enhver arbejdskamp, og anden kamp iøvrigt, at modstanderen ikke fremstilles i det rene solskins- og hyggelys, men at der kommer skygger på. Men den stilling, der blev taget til kampen i 99, var i hovedlinien den, dansk fagbevægelse har fulgt. Også den gang blev der f. eks. talt om hensynet til hele samfundet. Det blev i udtalelsen til arbejdsgiverne sagt således:

... Dette standpunkt (altså forsøget på at nå en fredelig ordning) har været dikteret af ønsket om ikke uden tvingende nødvendighed at gribe forstyrrende ind i udviklingen af vort lands økonomiske forhold . . .

Så hård kampen var, og så mange lidelser, den påførte arbejderhjemmene, blev det alligevel en rolig kamp. Den blev typisk for dansk arbejderbevægelse og dansk sind. Ikke kæfte så altfor meget op, og så næste dag sluge det hele igen, men tage fat på sagen med en vis lune og bredde. Man kan også sige, at de „på den anden side“ viste så meget af det gode i dansk væremåde, at man kan give modparten en vis ret. Det mærkede vi ikke mindst ved den bedømmelse, der skete af kampen efter dens ophør. Det at så vældig en kamp gik roligt og stilfærdigt af, vakte forbavselse. Et par eksempler på det:

Hjørbladet „Horsens Avis“ skrev: „Arbejdernes holdning i disse fire lange måneder har været mønsterværdig“.

Det moderate „Sorø Amtstidende“ skrev: — At krigen ikke ramte videre omkring og ødelagde endnu mere, end der er gået i stykker, derfor skal arbejderne have anerkendelse, og man må tillige beundre den ro og orden — umuligt i noget andet land — hvormed de har taget slaget. Ikke så meget som en eneste anholdelse og kun yderst få til at søge fattighjælp, det har arbejderne grund til at være stolte af . . .

Venstrebladet „Vendsyssels Tidende“ skrev:

— Arbejdernes mægtige organisation går uantastet ud af den betydeligste kamp, noget lands arbejdere har haft at bestå. Den gør det med den ros fra modstandere som fra venner, at d'hr. arbejdere har ført kampen som rolige, ansvarsbevidste borgere . . .

Og Sjællands biskop dr. Skat Rørdam skrev i „Berlingske Tidende“:

— Jeg føler mig overbevist om, at alle rettænkende mennesker, hvad enten deres sympati har været på arbejdernes eller arbejdsgivernes side, vil være enige om, at arbejdernes holdning under den

— Ja, først slog jeg først, men så slog han først! Tegning fra „Puk“ under storkampen 1899. Fra venstre ses formanden for Enighedskammeret prof. Deuntzer Arbejdsgiverforeningens næstformand Kasper Rostrup og formanden for De samvirkende Fagforbund J. Jensen

lange arbejdsløshed har været mønsterværdig rolig, som ingen havde turdet vente, ja som de fleste sikkert ville have erklæret for utænkelig, dersom det havde kunnet forudses, at lockouten med den deraf følgende lediggang for så mange tusinder af arbejdere ville vare over et fjerdingår. Jeg ved ikke, om man nogensinde i noget andet land har set noget lignende, men det er bekendt, at i flere lande har langt mere begrænset og kortvarig arbejdsløshed afstedkommet alvorlige uroligheder. Her til lands har sådanne aldeles ikke fundet sted, hvilket uomtvistelig afgiver et skønt og glædeligt vidnesbyrd om den danske arbejderstand . . .

Dansk arbejderbevægelse stod sig i sin første storkamp. Det endte med kompromis, det såkaldte „septemberforlig“, og der var naturligvis „piller“ at sluge i dette forlig for arbejderne, men var det i højere grad for arbejdsgiverne. Og drømmen om at knuse fagbevægelsen gik så afgjort ikke i opfyldelse. Septemberforliget skabte mere faste retsregler for forholdet mellem arbejdsgivere og arbejdere, regler, der senere udviklede sig og blev forbedret. De såkaldte „små strejker“s tid var forbi.

Hvad der gjorde sit til, at arbejderne klarede den store kamp, var efter min mening også, at kampen blev udkæmpet i forårets og sommerens tid. Det gav mere mod til at tage alt det hårde, som kampen førte med sig. Arbejdsgiverne så dette, og i de 8 punkter,

de først stillede som uafviselige krav, lød punkt 4 „at opsigelsesfristen for overenskomsten angående priskuranter og øvrige arbejdsforhold herefter fastsattes til 1. januar med 3 måneders forudgående opsigelse“. Man ville flytte fremtidige kampe til midt i vinterens hjerte, så var der større chance for „bonus“.

EN DAG FØDES – OG DØR?

7. KAPITEL.

DA jeg i 1946 marcherede med 1. majtoget gennem Rymsgade på vej til Fælledparken lød der pludselig et tilråb inde fra fortovet. Det var fra en trivelig kone, og hun råbte:

— Hvorfor *ser* I så sure ud — I *skulle* jo være så glade . . .

Tilråbet fik mig til at spekulere lidt over sagerne. At vi vel nok så lidt sure ud havde egentlig en naturlig grund, for vejret var afgjort ikke godt. Men jeg kom til at tænke på det, der er et faktum, at det i de sidste åringer har været ikke så lidt svært at få de københavnske arbejdere til at demonstrere. Der har været pæne demonstrationer. I bestemte øjeblikke, hvor der har været noget stort på dagsordenen, har det kunnet være mere end pænt, strålende var den i 1948, da konkurrencen med kommunisterne spillede ind, og smuk blev demonstrationen også i år 1949, men stort set er det blevet svært at få arbejderne til at rykke ud på gaden og marchere der. Hvad er grunden? Er det ikke den, at man er blevet en kende fine på det i den henseende? Ikke for at sige noget ondt om det såkaldt svage køn, men er det især ikke kvinderne, der ikke vil marchere på gaden, når der kaldes ud. Det gamle, gode og også smukke billede af mand og kone med hinanden under armen i majdemonstrationen er ved at blive et sjældent billede.

Møde op i selve Fælledparken til 1. majmøde — jo, det går endda som oftest enestående godt med det — men med i marchen gennem gaden? Nej, der tynder det ud.

Jeg har været med til alle 1. majfesterne fra den første i 1890. Indtil 1923 arrangerede jeg dem og havde ansvaret for dem, så i de år kan man jo sige, at jeg i høj grad var tvunget til at gå med.

Men siden har jeg altså også været det. Vi gamle kan ikke holde os inde en 1. majdag.

Netop ved samme demonstration, hvor konen fra fortovet kom med den syrlige bemærkning, kom jeg til at marchere sammen med en af de gamle pionerer. Han var på alder med mig, altså den gang omkring de 82, men han slæbte sig afsted, kom ud af rækken og bed så tænderne sammen for at slutte op igen. Jeg spurgte ham, hvad der var galt, og det viste sig, at han havde været farligt syg, og bl. a. var blevet opereret i den ene fod.

— Skulle du så ikke være blevet hjemme? spurgte jeg.

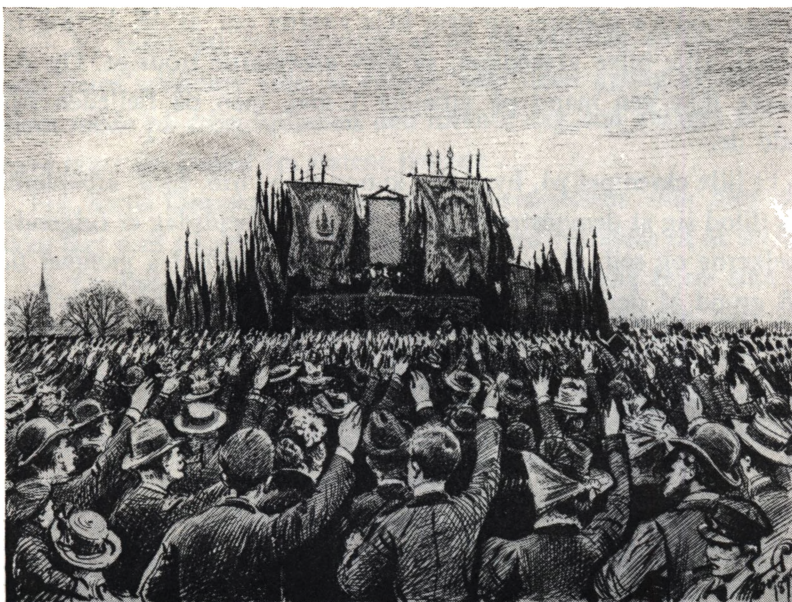
Han svarede: — Nej, du — det her blir måske sidste gang jeg er med.

Hans udtalelse viser de gamles trofasthed overfor 1. majdagen. At de unge ikke har det samme i sig, er der vel egentlig ikke noget at sige til. De har fået 8 timersdagen „serveret“, kan man vel sige. Majdagen har ikke den nimbus for dem som for os ældre. Kampen for nedsættelse af arbejdstiden var blodig alvor for os.

Det var på en arbejderkongres i Paris i 1889, at tanken blev rejst om at demonstrere 1. maj for 8 timers arbejdsdagen. Selve tanken stammede — mærkeligt nok — fra Amerika. Arbejderne der havde nogle år i forvejen demonstreret 1. maj for 8 timers dagen. Nu gennemførtes det i alle de lande, hvor der var fagforeninger og arbejderbevægelse.

Da vi her i Danmark første gang gik ud med bannerne med de tre 8-taller — 8 timers arbejde, 8 timers frihed, 8 timers hvile — var der, kan man sige, næsten lidt revolutionsstemning over det. Ikke fra vor side. Det ligger ikke i vores sind og vores temperament at gå på barrikaderne. Men det var arbejdsgiverne, der skabte stemningen ved deres ukloge holdning. Det har de forresten gjort mange gange. Ved fejlagtig vurdering af situationen og ved at ringe med stormklokkerne om, at nu gik nok det hele ad Hekkenfeldt til, har de ofte forværret en situation og skabt hed stemning.

Også politiet skabte en vis irritation. Egentlige demonstrationer

*Tom Pedersens kendte tegning fra en af de første majdemonstrationer.
Der stemmes om 8 timers resolutionen*

var forbudt, hvilket sikkert kun havde til følge, at tilslutningen under fagforeningernes faner, der var opstillet i udkanten af Nørre Fællede, hvorfra man marcherede til talerstolen på selve fælleden, blev så stor, som tilfældet var.

Mange steder truede arbejdsgiverne med afsked, hvis man tog fri for at gå med til 1. majfest. Og mange blev faktisk afskediget, da de brød sig pokker om forbudet og stillede under fanerne.

Selve det, at man truede og forbød, fik mange steder trodsen frem. Typisk var stillingen på B. og W. på Refshaleøen. Her havde der været lidt vaklen i geledderne om man nu skulle ofre en dagløn på en 1. majdemonstration, og måske risikere mere end det. På værftet var mange af de gamle arbejdere med i en pensionskasse, og pengene der kunne gå fløjten, hvis de blev smidt ud. Men da

firmaet lod slå plakater op over hele værftet om, at de, der tog fri 1. maj, ville blive afskediget, så blev arbejderne trodsige. Og der mødte ikke een mand på arbejdet 1. maj, men på fælleden stillede de.

Et lille eksempel på, hvad der kunne skabe uro, fordi arbejderne nu tillod sig at demonstrere for en 8 timers arbejdsdag er følgende: bødkerne og sejl-, flag- og kompassmagerne havde fra gammel tid på grund af deres tilknytning til søen og marinen lov til at flage med splitflag, og det samme gjaldt sygekassen af 1862. Nu mødte disse organisationer frem i majdemonstrationen med det så fornemme splitflag. For højre var det noget nær jordens undergang, og de lavede en masse vrøvl.

Højres aviser og skribenter var meget i ilden.

Den gamle frihedsforkæmper Carl Ploug var meget fortørnet og buldrede i ugebladet for højreforeningen imod arbejderne og kravet om den 8 timersdag. Han fastslog som sikre kendsgerninger, at hvis arbejderne fik lavere arbejdstid, ville de bare bruge den indvundne tid til drikkeri og dårlige fornøjelser, og han stillede endda et helt nyt arbejdstime-regnskab op idet han skrev:

— Der er dog næppe tvivl om, at det er meningen, at de fornødne hviletider (frokost, middag og vesperkost) skal indbefattes i den 8 timersdag . . . derved ville altså den egentlige arbejdstid for de sværere arbejder blive indskrænket til 6 timer.

Hvad der i høj grad interesserede var, hvordan arbejderne hos staten ville stille sig, og de blev truet gævt til at holde sig på arbejde. Berl. Tidende skrev et par dage før 1. majdagen:

— Efter udtalelser, der er fremkommet i forskellige blade må det antages, at man ikke overalt er på det rene med den stilling, der fra de vedkommende myndigheders side agtes indtaget overfor deltagelse af arbejdere i regeringsværkstederne i den den 1. maj påtænkte demonstration. Vi er dog i stand til at oplyse, at de fornødne ordrer i den henseende er givne, og at disse selvfølgelig går ud på, at arbejdstiden på værkstederne skal overholdes den 1. maj . .

„Dagstelegrafen“ skrev:

— Vi anser det for rimeligt, at de pågældende autoriteter vil lade deres arbejdere vide, at enhver, som uden gyldig grund ikke giver møde på arbejdspladsen den nævnte dag, må antages selv at have taget sin afsked fra statens tjeneste . . .

Fra Social-Demokratens og arbejderbevægelsens side blev der ikke lagt pres på arbejderne. Det fik Dagens Nyheder til at skrive:

— Oprindeligt var det meningen, at dagen skulle fejres som en fridag af alle arbejdere. Vore hjemlige arbejderførere har ikke povet at opstille dette som en bestemt fordring. De konstaterer derved som så ofte før deres mangel på mod, når det gælder om at gå fra ord til handling. Fede talemåder har de nok af, men de viger altid tilbage for at tage konsekvenserne . . .

Den næsten revolutionære belysning man trods alt fra konservativ side søgte at tænde omkring den første 1. majdemonstration virker nu nærmest pudsigt, men skulle egentlig også have gjort det dengang, for hvem skulle tale på Fælleden? Formanden for De samvirkende Fagforbund J. Jensen og formanden for socialdemokratiet P. Knudsen og folketingsmand P. Holm skulle være dirigent. Alle rolige og støtte arbejdere. Og hele festen fik et roligt forløb. Resolutionen var nærmest tør og stillede i nogle få linier kravet om den 8 timers arbejdsdag „der i de økonomisk fremskredne lande allerede nu med iagttagelse af alle berettigede interesser kan gennemføres“. I sin tale sagde J. Jensen „Det er ikke kampen med kugler og krudt, der indledes“. P. Knudsen talte om visse sociale krav udover 8 timersdagen. Den eneste, der i og for sig var på lidt højere sving var dirigenten P. Holm i sin velkomsttale:

— Kravet om 8 timers arbejdsdag er i dag en fordring, der stilles fra tusinder talerstole verden over. Når denne dag er endt, vil den tilhøre historien . . .

Da det jo ikke mindst var de arbejdere, der arbejdede på statsbaneværkstederne, som var truet bort fra demonstrationen, var der især en ting, der vakte bifald ved den første 1. majdemonstration.

Det var, da dirigenten oplæste et brev, han havde modtaget til mødet fra arbejderne ved statsbanerne. Brevet lød:

— Da vi formedelst tryk fra magthavernes side ikke er til stede på mødepladsen, skal vi alligevel ikke undlade fuldt ud at slutte op om kravet om 8 timersdagen.

Også et telegram fra Hjalmar Branting fra Sverige blev hilst med meget bifald.

Nørre Fæled, hvor den første majdemonstration blev afholdt, egnede sig ikke til det. Trist var den, og læ var der heller ikke. Man kan i det hele sige, at vores klima ikke egner sig allerbedst til fester 1. maj i fri luft og under åben himmel. Hvis den arbejderkongres, der i 1889 besluttede at vælge 1. maj til demonstrationsdag, var afholdt ikke i Paris men her hos os nordpå, så er det muligt, at man havde valgt en anden og senere dag. 1. maj hos os *kan* være smuk med al forårets grønhed, men hvis der var en eller anden, der ville optage en vejr-statistik over 1. maj gennem årene siden 1890, så ville det vise sig, at i langt de fleste tilfælde har det været dårligt vejr, og mange gange rigtigt modbydeligt vejr. Jeg mindes ikke få 1. majdage med piskende haglbyger, iskolde vinde og pladskende regn, så jorden var et pløre. Ved en af 1. majfesterne måtte jeg standse Lyngsie midt i en lang og voldsom tale, fordi regnen piskede, og stormen slog, så det nærmest var livsfarligt at holde på de mange trofaste, der dog holdt ud foran talerstolen.

Og *dog* blev det måske sådan, at netop de 1. majfester, hvor vejrguderne var helt uvenlige ved os, blev de smukkeste, og dem, vi mindes mest. På sådanne fester var det stolt at se, at der dog var mødt titusinder frem foran talerstolen — eller talerstolene, for nogle gange havde vi to talerstole.

Hvordan *talerne* klarede den er en sag for sig. Der var jo ikke højtalere dengang, så der skulle råbes op. Der er konsumeret *nogle* glas skoldhed kamillethe — og endnu flere glas varme romtoddyer — af talerne i dagene efter en 1. majfest.

A. C. Meyer skrev sangen til den første 1. majfest, og det blev

1. majdemonstrationen i 1914 marcherer forbi Socialdemokraten. I første række ses fra venstre: Kiefer, Svendsen, Stauning, Wiinblad, C. C. Andersen

en sang, der holdt gennem årene. Det var en sang, der gav A. C.s eget sind, både det lyriske og det politiske, der sprudlede i ham, og det var en sang netop om majdagens krav om den 8 timers arbejdsdag. Den indledes med linien „Faldne er nu Vintrens sidste Skranke“, altså ikke så lidt af en forårsfanfare, og den giver et billede, et ærligt billede, af datidens arbejdere:

Dagligt hører vi maskinen brummer,
halve døgnet hviner travle hjul,
lønnen dog kun byder usle krummer,
og til husly kun et nøgent skjul.
Trætte søger vi et fattigt leje,
trætte står vi op med gammelt nag,
nu skal over landet fanen vaje
for den 8 timers arbejdsdag.

Det blev sådan, at vi skulle have tre sange ved 1. majfesterne. En for 8-timers dagen — det blev altså i mange år A. C. Meyers sang — så havde vi U. P. Overbyes gamle socialistmarch „Snart dages det Brødre, det lysner i Øst“, og der skulle også være en ren og skær forårssang. Væver Møller og Carl Gran skrev nogle af disse majsange. Men i 1904 fandt vi på, at vi også ville have en rigtig digter på programmet og henvendte os til Jeppe Aakjær, hvis stjerne var i stærk stigen. Og Aakjær skrev så til os sin dejlige sang „Hej, hvilken herlig Vind, nu blæses Somren ind“.

Vi plejede at give 6-8 kr. for en 1. majsang. Vi havde jo ikke altfor mange penge. Da jeg bad Aakjær om at skrive en sang, og som den kasserer, jeg var, spurgte noget om, hvorledes honoraret skulle ligge, sagde Aakjær:

— Det ordner sig nok, Svendsen.

Jeg kunne nu bedre lide noget fast og bestemt, det var man vant til fra forhandlingsbordene, men kunne ikke presse på en stor digter, og det førte til, at jeg kom ud for en ikke så lidt flov situation.

Da jeg efter 1. majfesten skulle ud til Aakjær med et honorar, tænkte jeg ved mig selv „Hvad har nu en bødker forstand på honorar til rigtige digtere“. Selvfølgelig forstod jeg, at de 6-8 kr., vi plejede at klare os med til vore egne, ikke gik her. Jeg tog 25 kr. med. Det var dog sådan noget som en 300 pct.s forhøjelse. Det strækker nok, mente jeg.

Men, det gjorde det altså ikke. Aakjærs regning var på 60 kr. . . . og der stod jeg med kun 25 kr. på lommen. Jeg måtte mumle et og andet om, at jeg desværre og så videre, og måtte så tilbage for at hente forstærkning.

Nå, de penge var givet godt ud. Aakjærs sang slog an og synges endnu en hel del.

Nørre Fællid var som før sagt dårlig til disse fester. Vi rykkede så nogle år ind i Rosenborg have. Stadsgartneren var ikke begejstret. Så afholdt vi en del 1. majfester i Søndermarken. — Den første, der afholdtes der, skabte mig nogle ubehagelige minutter.

*Typisk billede
fra en af vor
tids majfester
i fælledparken*

Søndermarken er en stor park og med mange veje og stier, og ikke så let at marchere i som på Fælleden eller i Rosenborg have. Derfor afholdt vi først en generalprøve. Sigvald Olsen, Martin Olsen og jeg marcherede i Søndermarken og satte mærker forskellige steder, for at vi kunne huske ruten, når vi nu selve majdagen skulle føre demonstrationen frem til festpladsen. Men da vi så 1. majdagen kom i spidsen for en virkelig imponerende demonstration ind i Søndermarken, var der i massevis af mennesker opstillede langs siderne, så vi kunne ikke se vore mærker.

Socialdemokratiets formand P. Knudsen så lidt ironisk på mig og sagde køligt:

— Nu er vi vel på rigtig vej, det her er jo ingen skovtur . . .

— Selvfølgelig er vi på rigtig vej — sagde jeg opmuntrende og marcherede frem, som om intet var mere sikkert end det, at vi ville nå frem til talerstolen om 5-6 minutter og ikke komme „på skovtur“ rundt i parken. Og det gik. Lykken var bedre end forstanden.

Så blev den nøgne Nørrefælled af kommunen skabt om til Fælledparken, og 1. majfesterne blev igen forlagt dertil, og har været afholdt der siden. Det vil sige, nogle gange har der ikke været afholdt majfest, bl. a. nogle gange under krigen.

1. maj var den internationale dag. Verden over blev der demonstreret. Ofte havde vi udenlandske talere. Telegrammer kom fra udlandet. Denne fornemmelse, at medens *vi* demonstrerede og *vi* havde møde, var det samme tilfældet i tusinder af byer verden over, gjorde, at der var noget stort over dagen.

I referatet af den første majfest gav Social-Demokraten udtryk for det på denne smukke måde:

— København var 1. maj som aldrig før en „verdensby“. I storstadsdrømme har man gået og leget med dette navn, men 1. maj lagde socialdemokratiet den rette betydning deri. Vor by var en af de mange pulse på det store verdenslegeme, pulse, der slog for den samme sag . . .

Senere fandt denne stemning udtryk i sangen „Internationale“, der blev oversat til dansk omkring 1910. „ . . . og Internationale slår bro fra kyst til kyst“, hed det i den.

Med den udvikling, der siden skete, den første og den anden verdenskrig — og forholdene, som de nu er, med truende skyer spændt ud over hele verden, er det med både sorg og bitterhed, at man som gammel 1. maj-organisator og deltager gennem alle år ser, hvor lidt, der blev nået på dette område. Vor drøm var hånden over landegrænserne, kammeratskab og solidaritet fra land til land. Når man hører de ord i dag, kan man ryste på sit gamle hoved og sige „Åh herregud da“. Men jeg selv vil alligevel ikke lukke den gamle drøm ude af mine tanker, måske af angst for, at så ville noget af det bedste inde i mig gå i stykker.

Det internationale, der lå over 1. majdagene, ja, det tonede sig i bedste fald ud i fremtidsdag, måske endda fjerne fremtidsdage, men selve 1. majdags kravet: 8 timers arbejde blev nået. Fra den første 1. majdag og årene fremover blev der i organisationerne kæmpet for det krav. Lidt efter lidt gik det frem. De små nap her og der. Vanskeligt var det, fordi arbejdsgiverne stod som en mur. Jeg mindes bl. a. de mange forsøg, der blev gjort bare for at blive af med den gamle „vesperkost“, som arbejderne var tvungne til at

holde kl. 4 til 4½ eftermiddag. Man ville gerne af med den, for at kunne komme den halve time før hjem. Men selv her, hvor det dog ikke kostede arbejdsgiverne noget, var der årelang kamp, og vi blev mødt med en uforståelig stædighed overfor kravet om mere frihed.

Men — trods alt gik det dog fremad, og et af mit lange livs største øjeblikke blev, da jeg i maj 1919 var med til at skrive under på overenskomsten om 8 timers arbejdsdagen.

1. maj har i de mange år betydet meget for arbejdernes kamp. Demonstrationer og møder gennem de mange år blev som milepæle på vejen frem til 8 timers dagen. For os gamle er der tradition over dagen. Men for de unge? Føler de noget ved den? Den er en form

Fra den første majdemonstration efter tysker-besættelsens ophør. Demonstrationens fortrop er nået ind i Fælledparken. Tv. ses formanden for Fællesorganisationen i København Alfred Bjørklund, i midten ses Hans Hedtoft og H. P. Sørensen. Det var meget dårligt vejr, men blev dog en strålende demonstration. Forresten har det som oftest været dårligt vejr til 1. majdemonstrationerne

for historie, og er vel derfor også stivnet en del i årenes løb. Og hvad den internationale tone over dagen angår, hvad kan så ungdommen føle i dag? Vi troede virkeligt og alvorligt på verdensfreden. For vore nøgterne hjerner var krigen ikke blot umenneskelig, men også tåbelig og dum. Men de unge i dag har set så meget, at de roligt taler om den næste krig i en pause på et bal. Måske vil dagens karakter skifte og bare blive en forårsfest, hvor arbejderne mødes for at tale om dagens tanker og krav — og forresten *har* 1. majfesterne i hovedsagen været sådan gennem de sidste åringer.

ARBEJDSMÆNDENES ARBEJDSMAND

8. KAPITEL:

DER kom nogle „gniderier“ i De samvirkende Fagforbund, da formanden J. Jensen i 1903 trak sig tilbage efter at være blevet valgt til finansborgmester i København. Martin Olsen blev valgt til formand, og da mit arbejde som kasserer ikke optog al min tid, ville Martin Olsen have, at jeg skulle overtage noget almindeligt kontorarbejde. Men det ville „bødkeren“ nu ikke være med til. Vi skændtes lidt om det og jeg sagde:

— Jeg er ikke kontorist og bliver det sgu heller aldrig. Jeg vil være med ude i marken, dør hvor det foregår. Jeg visner, hvis jeg placeres på en kontorstol al min tid . . .

Jeg var tilsidst ved at opsiage min stilling i De samvirkende, men så gav Martin Olsen sig, og jeg kom med i selve forhandlingsarbejdet, og mange år frem i tiden blev det sådan, at det meste af min tid tilbragte jeg ved forhandlingsbordet i Arbejdsgiverforeningen og senere også i forligsinstitutionen.

Selvfølgelig havde jeg været med til forhandlinger mange gange før, bl. a. i mit eget fag, hvor jeg stadig var formand, men nu blev det en snes år frem i tiden en meget væsentlig del af mit liv, disse forhandlinger. Fire-fem gange om ugen, mange gange til langt ud på natten eller hen på morgenstunden, eller i de rigtig store situationer endnu længere.

Man kan godt sige, at disse evige forhandlinger om både store og bittesmå ting var et arbejde, der gjorde sin mand lidt „tør“ i det.

*Fra „Klods Hans“ 1918,
medens forhandlingerne stod på
om indførelsen af
8 timers dagen*

Hvad man så end opnåede, var der jo altid i det mindste nogle og oftest mange, der ikke syntes, man havde nået nok, og skældte ud. Det lærte jeg at tage roligt, og, hvis kritikken blev altfor yderliggående, så at give råt for usødet igen.

Selvfølgelig blev meget af det med årene en form for rutine. Man undersøgte, hvilke krav ens kammerater stillede fra arbejderne side, og hvad arbejdsgiverne kunne tænke sig at give. Udgangspunktet var som oftest her, at når vi begyndte, stod de to parter så fjernt fra hinanden, at det kunne se helt håbløst ud. Men — hvad var taktik og hvad var ikke taktik? Så begyndte „tovtrækkeriet“, og trods al rutine var det nu spændende, og selvfølgelig gik der også en vis sport i det.

Forhandlingerne kan tit være et stort apparat. Med fællesforhandlinger, hvor man snuser til hinanden først. Med udvalgs- eller enkeltmandsforhandlinger fra hver side. Der kan gå et døgn, hvor der bare ventes, og hvor de fleste af „fjenderne“ overhovedet ikke ser hinanden, men hvor der bare ventes og ventes.

Så kommer kortene frem. Der er spillet nogle tusinde spil sjavs eller „66“ eller andet i årenes løb, medens der ventedes.

Selv har jeg aldrig spillet kort, hverken imellem forhandlinger eller til andre tider. Det morede mig ikke. Jeg fik tiden til at gå på anden måde. Læse lidt, sludre lidt — også døse lidt.

Mit væsentlige speciale blev at være De samvirkende Fagforbunds repræsentant ved forhandlinger, hvor det var arbejdsmændenes sager, der stod på dagsordenen. Jeg må jo ikke have gjort det så helt dårligt, for tilsidst fik jeg kælenavnet „arbejdsmændenes arbejdsmand“. Og det gode forhold holder endnu. Når arbejdsmændene har kongres, bliver jeg altid indbudt som gæst.

Lyngsie, arbejdsmændenes formand, og jeg var gode venner, ja, jeg tror, jeg tør sige, at jeg var den, han holdt mest af i De samvirkende Fagforbunds ledelse. Mit kælenavn „arbejdsmændenes arbejdsmand“ giver et lille billede af det, men dette øgenavn var selvfølgelig ikke daglig tale. Til daglig blev jeg af Lyngsie, og

mange andre, altid kaldt for „bødkeren“. Kneb det for Lyngsie i en eller anden situation, så blev jeg hevet tilside og Lyngsie sagde:

— Hør nu her, bødker, *du* må da kunne forstå . . .

Og så fik jeg ofte en lang og ilter udredning af Lyngsies synspunkter til den situation, der forelå.

Lyngsie var en ilter sjæl. Han kunne være som ild og krudt og ikke til at styre — og den hyggeligste mand, når man sad sammen med ham og bare talte om små ting. Særligt når det foregik i familiens kreds i hans villa i Bagsværd. Han havde en stor familie, der tit var samlet, og så var han husfaderen, den venlige, den morsomme, den hyggelige.

Med det temperament, han havde, skulle man mene, at han gik lige løs på en sag uden svinkeærinder, når han skulle opnå noget til „mine arbejdsmænd“, som han kaldte dem. Han kunne også det, og uden noget hensyn sætte sine synspunkter frem, og så i givet fald slås for dem. Når han havde det sind, var jeg ikke mest nervøs for ham. Men det var jeg, når han var „taktisk“. Og han elskede at være taktisk. Så snoede han sig og drejede han sig, og så vandrede han ad veje, som ikke altid var lette at følge.

— Ser du, bødker — kunne han så sige — når jeg sagde det og det der og der, så var det på grund af . . .

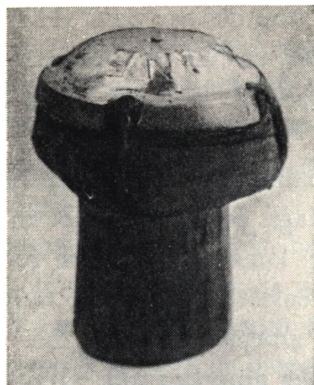
Og så fik man en skildring af „taktikken“. Det kunne jo være meget godt, hvis man forstod den, men sådan var det ikke altid. Det kunne ske, at bødkeren ikke forstod et ord af det hele.

Og at andre heller ikke gjorde det.

I årenes løb er det sket adskillige gange, at såvel forligsmand som arbejdsgivernes formand eller en anden repræsentant fra den side har haft fat i mig rent privat og sagt:

— Svendsen, De er vel nok den, der kender Lyngsie bedst, men — hvad vil han nu, hvor er han henne . . .

Også Lyngsies efterfølger Axel Olsen kunne være hård i forhandlingerne. Før han blev formand for det store forbund, var han med i forhandlingerne som forretningsfører for transportgruppen

*Champagneproppen fra
„Knaldet,, i Bøndernes Hegn,
da 8 timersdagen var
vedtaget i 1919*

indenfor arbejdsmandsforbundet, og også han gik sine egne veje. Det er sket ikke så få gange, at jeg har sagt til ham under forhandlingerne:

— Du er spiller, Axel . . .

— Du skal se, det går nok, bødker — kunne han svare.

Han spændte ofte en situation lige til det punkt, hvor man følte, det måtte bryde — men så gled han af og glattede ud.

Det var ikke altid lige let at være „arbejdsmandenes arbejdsmand“ og være med dem i forhandlingerne. Men skønt jeg kunne være uenige med dem, så forstod jeg dem godt. De havde meget at indhente. Arbejdsmandene var langt tilbage, og skulle de føres frem, måtte man være stejl og hård mange gange.

Ser man på den stilling, arbejdsmandene har i dag, og så langt, de i realiteten er nået frem, må man indrømme, at deres forhandlere har nået resultater — store resultater, synes det mig. Og det er jeg ikke alene om at mene.

Det, der for mig gav indhold i de mange års forhandlinger med arbejdsgiverne, var, at her var det livets realiteter, det drejede sig om. Der er talt hånligt om dette tovtrækkeri og denne „femørespolitik“ — forresten kunne vi såmænd mange gange skændes djært om bare een øre mere i timen — men det betød dog noget reelt,

det betød „brød på bordet“, som det har været udtrykt. Det betød måske kun lidt her og lidt der, en lille lønforhøjelse, en bedre akkordbetaling, bedre arbejdsforhold, men det havde betydning for *mennesker*.

Når vi var borte fra hovedlinierne f. eks. højere løn og kortere arbejdstid og kom ned i et fags, en gruppes eller en arbejdsplads' rent daglige og faglige ting, kunne det tit være for mig som en „slibesten“. Alle disse små enkeltheder af rent faglig art, betegnelser og udtryk, et bestemt arbejdes udførelse, her gjaldt det om at spørge og spørge fagets eller gruppens folk, så man fik fat i det, og ikke dummede sig. Men, selv de små ting var realiteter, der betød noget for arbejderne, for dem selv og deres hjem og deres liv.

Det, der blev „hevet i land“ i forhandlingerne med dem på „den anden side af bordet“, arbejdsgiverne, har efter min mening ikke blot betydet noget for de danske arbejdere, men for hele det danske samfund. Det var i høj grad, sammen med bl. a. det politiske arbejde, det der løftede arbejderklassen til det stade, den har i dag. Og *det* er der nu også mange af dem fra den anden side af bordet, der forstår i dag. Og nogle af dem er ikke bange for bare at hviske det, når vi gamle forhandlere måske mødes et eller andet sted og veksler minder. De kan også sige det offentligt. Det har sikkert gippet i en hel del gammel-konservative, da f. eks. Christmas Møller i begyndelsen af besættelsen udtalte sin store respekt for dansk fagbevægelses indsats, og når professor Hal Koch talte på samme linie, ikke mindst når han gjorde det til bønder, der næsten altid har fået arbejdernes fagbevægelse galt i halsen.

Under tilsyneladende jævne forhandlinger, der ikke syntes at indeholde det allerstørste sprængstof, kunne det ske, at en situation eller en replik pludseligt kunne få dynamitten frem under stolene og blive indledningen til en stump historie.

Det skete således i 1908, hvor den store byggekrise havde sat ind, og forholdene var meget urolige, og arbejdsløsheden knugende.

Sammen med Jens Larsen fra arbejdsmandsforbundet var vi i ar-

bejdsgiverforeningen i forhandling om nogle lønninger angående cementindustrien. Jens Larsen og Lyngsie fortalte om lønninger på 23, 24 og 25 øre i timen. Jeg afbrød, måske en kende hidsig:

— Jamen det kan jo da ingen mennesker leve af . . .

Civilingeniør Alexander Foss, den store cementmand, rejste sig. Han var blevet gal og svarede:

— Hvis d’herrer tror, at vi sidder her for at forhandle om, hvad arbejderne kan leve af, så tager de afgjort fejl. Her gælder det, hvad industrien kan bære, og intetsomhelst andet . . .

Min og hans replik førte til en meget hård debat, der endte med, at vi gik hver til sit, og situationen kom i hårdknude.

I den anledning fik venstregeringens indenrigsminister Sigurd Berg nedsat et fællesudvalg til at tage hele spørgsmålet op om arbejdsforhandlingerne. Resultatet af udvalgets arbejde blev, at den faglige voldgift og forligsinstitutionen blev gennemført.

Hvis forhandlinger gik trægt og langsomt og tilsyneladende var kommet til et dødt punkt, er det af og til sket, at arbejdsmændenes forhandlere i en frokost-, middags- eller nattepause har sagt til mig:

— Nu må du finde på noget, bødker, skab dig lidt „hjulbenet“, så vi kan få lidt liv i forhandlingerne og få det til at glide. Vi kan da ikke tilbringe al vores tid her. Konen og børnene skal da også se os engang imellem . . .

Et af de længste og værste „tovtrækkerier“, jeg var med til, var omkring 1919 i nogle forhandlinger med typograferne. Her var der ved at gå panik i det. Det var egentlig meget forståeligt set fra typografernes side, for de var blevet dårligt behandlet. De var gået ind på en årelang overenskomst, og på den tid steg priserne forfærdeligt, og bogtrykkerne var meget trevne og meget uvillige ved forhandlingerne angående dyrtidstillæg. Ved et møde i Tivolis koncertsal havde typograferne nedsat et forhandlingsudvalg ved siden af det bestyrelsesudvalg, der *var* i gang. Det gamle udvalg havde altså fået en „barne pige“ til at passe på sig, og barnepigens

var meget ivrig for at bevise, at den kunne presse mere på end det gamle udvalg, og få mere ud af det.

Og jeg blev brugt som murbrækkeren. Jeg havde fået nogle små, nye fordele i land. Men det var ikke nok. Man ville ikke slutte en ny overenskomst på det. Og i forhandlinger, der var meget langstrakte, blev jeg stadig sendt ind til arbejdsgiverne for at forhandle mig til nye fordele. Fem-seks gange kom jeg ud med resultater, og tilsidst var det gamle udvalg tilfreds, men „barnepigen“ var det ikke.

— Lad bødkeren prøve igen, han kan nok få mere lagt på bordet — var det stadige svar.

Hen på morgenstunden kom jeg igen med en lille „bid“, men også med den besked:

— Nu går den sgu ikke mere — nu er bristepunktet nået.

Så gik sagen i orden.

Det største øjeblik i de mange års forhandlinger om store og små ting var, da vi fik 8 timers arbejdsdagen i 1919. På det område, forkortelse af arbejdsdagen, var der ikke sket *altfor* meget i årenes løb. Vel havde spørgsmålet været fremme i masser af forhandlinger, og selvfølgelig var der også nået visse fremskridt — men som helhed stod vi fast ved de 9½ times arbejdstid. Naturligvis var der fag, bl. a. typograferne, der var nået videre. De nåede 8 timers dagen en halv snes år før, men som helhed var vi kørt fast på 9-9½ time. Den kortere arbejdstid havde vi ofte solgt for højere løn eller andre forbedringer.

Men — det *gik* jo da tilsidst. Vor fastholden i 1919 af kravet, det, at 8 timers dagen var gennemført andre steder, strejker og uro herhjemme om kravet, bl. a. murerstrejken, førte med sig, at arbejdsgiverne tilsidst gav sig.

Formanden for arbejdsgiverne, Hauberg, var meget alvorlig og meget bevæget, da han meddelte, at nu var man gået med til 8 timers dagen. Han udtrykte sin angst for gennemførelsen og sagde, vendt mod os:

— Ansvaret er Deres, mine herrer . . .

Vi var meget betagede af resultatet. Lyngsie var vildt begejstret. Han inviterede os ud til sin villa i Bagsværd til en lille festlighed, og han hejste sit store dannebrogssflag i dagens anledning.

Efter den lille sammenkomst hos Lyngsie gik vi over i „Bøndernes Hegn“ for at afslutte den store dag. Her blev vi enige om, at der måtte gøres noget helt ekstra for at fejre resultatet. Vi bestilte en flaske champagne. Der blev ikke meget til hver, men det *var* jo også champagne.

Jeg gemte champagneproppen som et minde om denne dag — og den prop har jeg endnu.

Et af de spørgsmål, der stadig dukker op, og vel særlig kraftigt i de sidste år, er spørgsmålet om at få strejker forbudt ved lov. Jeg tror ikke på den udvej. Jo, i visse begrænsede situationer, men ellers — nej. Jeg tror ikke på det.

Spørgsmålet kan for dem, der ikke rigtigt er inde i forholdene, se meget ligetil og enkelt ud: Så og så store værdier ødelægges ved

Hvorledes tegneren Axel Thies i „Klods Hans“ 1917 opfattede langvarige arbejdsforhandlinger med Lyngsie og arbejdsgiverrepræsentanten Kasper Rostrup som ledere på hver sin side

strejker og lockouter. Der må kunne findes en retfærdig vej, hvor hver får sit uden kamp.

Jo — det ser meget ligetil ud. Men *er* det ikke.

Skal strejker forbydes er der bl. a. det afgjort ikke ringe spørgsmål at klare: arbejdernes handelsvare er deres arbejdskraft. Skal der lægges loft over prisen på den, skal der også lægges loft over modpartens, arbejdsgivernes priser og profit. Og den sag ordner man ikke sådan ligetil, selv om man har den ærligste og aller-venligste vilje til at undgå arbejdskampe.

Måske kan en ny arbejdsgivertype bringe det med sig, at der vises større forståelse for fremskridt for arbejderne, og at stridigheder, der tårner sig op til det bristepunkt, hvor kampen sætter ind, kan ordnes i mindelighed ved at sludre sammen om sagerne og nå til jævnt gode ordninger.

Men — *er* der en sådan arbejdsgivertype på vej? Har jeg, der fra de gamle dage og i mere end en menneskealder har været med i arbejdsforhandlingerne næsten daglig, sporet at en sådan ny type var ved at formes? Ja, måske i nogen grad. I *nogen* grad. Helt den stivhed og uforstand, der var i gamle dage mod at arbejderne talte med om hvilken løn og hvilke arbejdsformer, de skulle leve under, findes ikke mere. Men — når ord og meget venlige tanker ikke klarer sagen, og der er tale om at åbne selve tegnebogen, så bliver menneskenes børn som oftest ikke så lidt sure i trækkene.

Jeg tror ikke, det ville være klogt som princip at forbyde arbejdskampe. Alle udveje skal prøves, men går situationen i hårdknude, så kan næsten kun en kamp rense luften. Og forresten — trods al nød og savn og lidelser og ofre, som strejker har ført over arbejderne, så *er* det jo nu alligevel sådan, at netop disse kampe fik arbejderne til at *vokse* og føle deres kraft — og få bedre forhold ud af det.

At jeg har svært ved at tro, at strejker helt kan undgås, vil måske af nogle blive opfattet sådan, at jeg, en gammel „fagforenings-hugaf“, når talen står om strejker, har det som den gamle artilleri-

hest, når den lugter krudt. Så stejler den og pruster og bliver krigerisk.

Men — det er nu ikke rigtigt. I min egen fagforening, bødkernes, hvor jeg var formand gennem 27 år, havde jeg i alle disse år ikke en eneste strejke — jo, en enkelt hos en mester med to-tre svende. Men han gjorde sig nu også særlig vanskelig. Men ellers blev alt i de mange år klaret ved at tale sammen om sagerne. Selvfølgelig var det ikke lutter hygge, og der var mange gange tilløb til strejker — men det blev ordnet på fredelig vis. Og bødkerne kom ikke bagud af den grund. Tværtimod. Der var mange år, hvor bødkernes løn og arbejdsforhold var i øverste klasse.

Man *kan* forbyde alle strejker. Der er lande, der har forsøgt, men jeg har læst statistiker fra disse lande, der fortæller, at netop i de år, hvor man forsøgte at forbyde strejkerne, var der *flere* af dem end ellers. Skarpe forbud kan virke irriterende på frie mennesker.

Der er dog endnu lande, hvor strejker er forbudt: I diktaturlandene. Det er ikke altid man dør vil indrømme, at strejker er forbudt — hvilket ikke forrykker realiteten.

Det ejendommeligste — ja, jeg tør næsten trods sagens alvor sige morsomste — jeg som gammel fagforeningsmand har læst om strejker, er fra Rusland, fra Sovjet. Det danske kommunist-forlag udsendte for et par år siden i en pjece-serie med så fornem en fælles-titel som „Fakta om Sovjet-Unionen“ en pjece, der hed „Fagforeningerne i Sovjet-Unionen, 50 Spørgsmål og Svar“. Her var der også følgende spørgsmål „Er strejker ulovlige i Sovjet?“ Og pjecen svarede følgende:

— Nej, men da sovjetindustrien drives for at dække et behov og ikke for at skabe profit, og industriprodukterne direkte går til at hæve hele folkets levestandard eller til at opbygge forsvaret, kan agitation for at strejke kun komme fra dem, der ønsker at sabotere Sovjet-Unionens udvikling . . .

Det er ikke forbudt at strejke — nej, på ingen måde, men agita-

tion for det kan „kun komme fra dem, der ønsker at sabotere“ . . . Og hvad gør man så ved disse sabotører? Det spørgsmål besvarer pjecen ikke, men man har jo lov til at have sine anelser.

Noget af det nye, der herhjemme og i andre lande er kommet frem i forholdet arbejder-arbejdsgiver, er samarbejdsudvalgene. Her skulle der ligge en ny vej for fredelig udvikling af arbejdsstridigheder. Men — det skal nok vise sig, at en sådan udvikling vil tage sin tid. Det bliver vel i nogen grad det samme som den udvikling, arbejderne kom ind i, hvad det politiske demokrati angår. I min ungdom var arbejderne ikke trænede soldater i demokratiets armé. Der skulle gå år. Når Borgbjerg syntes det gik lidt langsomt med udviklingen, kunne det ske, at han strøg sig over skægget og sagde: „Man skal vist se astronomisk på det“. Men det gik dog med opdragelsen til demokrati. I fagforeninger og vælgerforeninger, i ungdomsforeninger og sogneråd og byråd, på rigsdag og hvad der fulgte med, blev arbejderne trænede op, og den viden, de fik der og lagde til deres egen praktiske viden fra livet, skabte store resultater.

Nu kommer det nye i samarbejdsudvalgene: at skulle se på og også få en vis indflydelse på selve produktionen. En ny vej, der kan rumme besværligheder og også farer — men det kan vel klares. Der er jo da klarer en hel del af arbejderne i tidens løb.

Men selvfølgelig var mit arbejde i De samvirkende ikke blot det at sidde ved forhandlingsbordet og redde større og mindre fordele i land — eller hente sig et nederlag. Kassererposten tog jo også sin tid, men her havde jeg fået en kontordame til hjælp, så det gik smertefrit. Men også andet arbejde var der, bl. a. møder ude i byen eller ude i landet, som jeg skulle deltage i og tale ved.

Når jeg var ude til møder som foredragsholder, og især når det gjaldt om at redegøre for en faglig situation eller for at forsvare et forlig, skete det en del gange, at jeg kom i debat med syndikalistene. Der var gode talere mellem dem, som det var svært at bide skeer med. Et par gange mødte jeg deres leder Chr. Christensen.

Afskedsmøde i De samv. Fagforbunds forretningsudvalg med J. Jensen i 1903, da han var valgt til finansborgmester i København. Siddende om bordet fra venstre: murer Henrik Rasmussen (Jern Henrik), Lyngsø, Rudolf Poulsen, J. Jensen, Peter Knudsen, Martin Olsen, J. J. Møller, Ferdinand Møller, Vald. Olsen, Siddende fra venstre: Em. Svendsen, Carl F. Madsen, Villiam Arup, Pettoletti, R. P. Daugstrup, Carl Gran

Han var en oratorisk begavelse, hvad man afgjort aldrig har kunnet sige om mig, jeg var mere tør og saglig i det. Under en sådan debat kunne man ofte mærke, at forsamlingen, selv om den ikke var syndikalistisk, ikke havde nogetsomhelst imod at jeg, der mødte fra ledelsen — og måske med et såkaldt „råddent forlig“ bag mig — blev kanøflet lidt. Og det var syndikalisterne gode til.

Ved et møde i Århus var jeg ude for vanskeligheder af en særlig art. Salen var stopfuld — folk nærmest hang ovenpå hinanden — og syndikalisterne var stærkt repræsenteret. Jeg havde lige fået forlorne tænder og havde fornemmelsen af, at de dels klaprede infamt, dels hele tiden var lige ved at ryge ud af munden. Men jeg klarede dog min indledning, uden at nogen opdagede mine tand-

fornemmelser. Under debatten steg temperaturen i salen. Der blev råbt og skreget, og fra talerstolen var syndikalisterne meget stærkt ude efter mig og De samvirkende, og hvad der ellers kunne være at skælde ud på. Jeg var klar over, at når jeg fik ordet igen, måtte jeg have „hammeren“ frem og tale hårdt. Men kunne de nye forlorne tænder klare den præstation? Tabte jeg dem under talen, ville jeg sikkert også tabe forsamlingen, for så kom grinnet, og det er farligt at have med at gøre i en dansk forsamling. Jeg listede ud i kulisserne, fik tænderne svøbt ind i lommenørklædet og fik det nye gebis ned i lommen — og da jeg igen stod på talerstolen og gav igen, var det som en tandløs mand — men jeg kunne da „bide“ så meget, at jeg „fik“ flertallet af forsamlingen.

I deres revolutionære iver kunne syndikalisterne blive lidt vel dramatiske nu og da. — Ved et møde i Rømersgade med en overfuld sal af snedkere, talte fra syndikalisterne bl. a. snedker Willumsen, der var et kendt syndikalistnavn dengang. Han talte om elendig fagbevægelse og elendige forhold for arbejderne, og hev tilsidst sin ene støvle af og viste den frem og råbte:

— Se, så elendigt fodtøj må vi gå omkring i . . .

Jeg sad lige ved ham, så jeg kunne se støvlen. Han må have hevet den forkerte støvle af, for der var ingen huller i sålerne på den, han stod og svingede med fra talerstolen dramatisk ned mod forsamlingen.

Da jeg fik ordet efter ham, kunne jeg, syntes jeg, med en vis ret sige:

— Det var da en meget pæn støvle, Willumsen. Det er muligt, at der er huller i din *anden* støvle, men så er vi da nået dertil, at du har *een* god støvle. . .

Syndikalisterne elskede de hede debatter. Følgende anekdote „gik“ imellem os en tid:

På en fagforeningsgeneralforsamling havde en syndikalistisk opponent ordet og haglede ned, og sagde bl. a., at der burde gøres det og det.

Formanden rejste sig og afbrød:

— Jamen herregud — mand, det er jo netop de forslag, som bestyrelsen vil stille . . .

Opponenten var slået ud et par sekunder, men sagde så fuld af harme:

— Hvis bestyrelsen stiller disse forslag, så vil jeg tillade mig at opponere . . .

For et par år siden døde et af de store syndikalistnavne fra 20'erne, Poul Gissemann. Ved bisættelsen talte en af de andre kendte syndikalister Laurits Hansen — ikke den senere formand for De samv. Fagforbund og socialminister, men en smed af samme navn. Han talte meget smukt om sin gamle kammerat og fik megen ros for talen. Han fik det bl. a. fra en af de rigtig gamle syndikalistpionerer, og for at kvittere for takken sagde Laurits Hansen, lidt spøgende:

— Skal jeg så også tale ved din begravelse?

— Ja — svarede den gamle — det var ingen dårlig idé — men så skal der være diskussion bagefter . . .

Syndikalisterne var hårde ved os, og de kunne forårsage en masse ballade ved at kalde uroinstinkterne frem i svage sjæle. De kunne også spille på de strenge, der kaldte de dårlige elementer frem. Men det ville være uærligt ikke at sige, at der var mange gode arbejds typer hos syndikalisterne, folk, der ikke var bange for at ofre noget for deres ideer.

Man har heller ikke, synes jeg, givet den syndikalistiske bevægelse den betydning, den i realiteten har haft, ganske vist en betydning, der blev helt anderledes end den, syndikalisterne selv drømte om. Det *har* nemlig været sådan, at den syndikalistiske bevægelse blev ikke så lidt af en smeltedigel for dansk fagbevægelse i det hele taget. Mange af dansk fagbevægelses gode navne fik deres dåb i den syndikalistiske bevægelse, da de var i de unge og hede år. Her lærte de en hel del om fagbevægelse. Her gjorde de deres erfaringer og løb hornene af sig.

Men syndikalisterne kunne også gå den anden vej. Ikke så få af dem fik egen virksomhed, og i forhandlingerne har jeg flere gange siddet med en af de fhv. syndikalister på den anden side bordet, altså mellem arbejdsgiverne. Og disse kunne være barske at have med at gøre. To af de gamle syndikalistledere blev endda formænd for deres fags arbejdsgivere, en blev konservativ leder i en stor købstad.

Ikke så få kunne man, da den syndikalistiske bevægelse gik ned, træffe andre steder som formænd for de mest forskelligartede organisationer, bl. a. haveforeninger. Der var en *aktiv* trang i dem til at være med og gøre et eller andet, og da de havde fået en vis opdragelse og træning i at tale og organisere, kunne de hævde sig overfor dem, der stod svagt i de dele.

Nå — trods al opposition marcherede fagbevægelsen og De samvirkende Fagforbund. Flere og flere organisationer sluttede op og styrken øgedes.

I så stor en organisation med mange problemer og mange forskellige slags mennesker, måtte der selvfølgelig komme brydninger nu og da. Der var en ting, man især mærkede: brydningerne mellem arbejdsmændene og de faglærte. Begge disse „klasser“ af befolkningen stod fagligt under samme hovedorganisation, og langt de fleste af dem også i samme politiske organisation, socialdemokratiet, med både frihed, lighed og broderskab på programmet. Men teori er eet og praksis kan være noget andet. Den gamle laugsånd fulgte de faglærte længere, end man havde tænkt. Selv havde jeg haft lidt af giften i blodet ved rambukholdet på Vesterbrogade i den pure ungdom. Men masser af faglærte havde betydeligt større dosis af denne gift i blodet, end jeg havde haft det, og hos dem *holdt* det. Det kunne i det daglige vise sig gennem utallige små ting, i forhandlinger kunne det komme frem på samme måde. På arbejdspladserne kunne det manifestere sig ved, at arbejdsmændene kunne have deres skur og de faglærte deres — og der var en bred kløft mellem skurene.

Jeg så det også i mit eget fag, mens jeg var formand. Cementindustrien udviklede sig til storindustri. Der blev meget at gøre med at fabrikere tøndere til cement. Materialet til disse tøndere blev lavet på maskiner, og arbejdet bestod væsentligt i bare at samle dette materiale. Det var ikke noget „værdigt“ arbejde for faguddannede bødkerere. Det blev derfor overladt til arbejdsmændene. Men — da produktionen af disse tøndere stadig steg, og der blev arbejdsløse blandt bødkerne, *kunne* de jo da nok tænke sig at gå i gang med cementtønderne også. Selvfølgelig kunne man så ikke bare gå i kamp for at få arbejdsmændene smidt bort fra arbejdet, mente jeg. Det blev så ordnet på den måde, at jeg, for at få hold på arbejdsmændene, så de ikke virkede som løntrykkere, fik dem ind i selve bødkerens fagforening. Men det foregik ikke uden svære indre gnidninger. Skulle et så gammelt og værdigt fag som bødkerne optage arbejdsmænd, der jo ikke kendte fagets finhed og finesser, men bare kunne samle noget sammen, som maskiner havde spyet ud?

I De samvirkende Fagforbund samlede disse gnidninger mellem faguddannede folk og arbejdsmændene sig i to navne: formanden for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund I. A. Hansen, aldrig kaldt for andet end „smeden“, og formanden for arbejdsmandsforbundet Lyngsie. Igennem årene var der en standende strid mellem dem. Og pudsigt var det, som denne strid, når den foregik indenfor murene i De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg, ændrede de to hoved-stridskræfters karaktertræk. I. A. Hansen, smeden, var klog, rolig, bred af figur. Lyngsie var lille, hidsig og pågående. Men indenfor rammerne, hos os i ledelsen, var det oftest sådan, at det blev omvendt. Lyngsie var den rolige, „smeden“ kunne blive gal og opfarende. Jeg har haft den fornemmelse, at det var noget af en sport hos Lyngsie, at få smeden „sat op“. Det var væsentligt mig, der i disse år var „lynafleder“ og måtte søge at få dæmpet gemytterne, så ikke hverken de små eller de store stridigheder mellem de to kumpaner skulle slå større skår.

Da Martin Olsen i 1909 gik af som formand for De samvirkende, og man stod overfor det svære job at skulle have en ny mand på pladsen, var det da også I. A. Hansen og Lyngsie, der dannede fortroppen som mulige afløsere. Men andre navne blev også nævnt, bl. a. Stauning, der dengang var ret ukendt for offentligheden, men indenfor bevægelsen var ved at få sig et godt navn.

Jeg førte forhandlingerne dengang om den nye mand. Man har ofte hævdet, at Lyngsie ville være formand. Måske har han også haft tanker i den retning, men i forhandlingerne med mig gik han dog ind på, at han ville anbefale „smeden“. Til gengæld var denne lidt forbeholden og ville nødtigt forlade sine smede, men gik dog med, da han hørte, at „hovedfjenden“ Lyngsie gik ind for ham.

Når Lyngsie gjorde det, var det nu ikke udelukkende for „smeden“s blå øjnes skyld, men der var nok så meget taktik i det. Han mente, at blev smeden formand, havde han, Lyngsie, mere hold på ham og kunne få arbejdsmændenes interesser ført stærkere frem.

Det blev ikke smeden, men Carl F. Madsen, der havde været sekretær et par år. Carl F. var en rolig og solid mand, men stærk var han afgjort ikke. Han følte det selv. Da han var kommet på tale, sagde han en dag til mig:

— Det bliver vist for svært for mig at styre smeden og Lyngsie . . .

Den, der fik Carl F. valgt, var i første række formanden for typograferne, Hvidtfeldt. På generalforsamlingen, hvor valget skulle finde sted, fik han nedsat noget, han kaldte et „lygteudvalg“. Dette udvalg ledte med „lygte“ efter den, der skulle i formandsstolen. Dets flertal anbefalede Carl F. Madsen — for at blive af med både „smeden“ og Lyngsie — og Carl F. Madsen indvilgede i at lade sig stille op og blev valgt.

En vigtig ting i disse år var også kvindernes organisering. Det mest kendte navn her blev formanden for Kvindeligt Arbejderforbund Olivia Nielsen. Hun var hård i det, men passede til tiden,

for de kvindelige fabrikarbejdersker dengang var afgjort heller ikke blide og kvindagtige i det. De fleste af dem havde også hjem og børn at passe. Og det evige slid gjorde dem ikke milde i tone og opførsel og opfattelse.

Jeg kom til at tænke på Olivia Nielsen for et par år siden, da jeg i et privat selskab under en debat om Rusland hørte følgende: Omkring 1903 skulle Lenins kone studere, hvorledes fabrikarbejderkerne i det daværende Petrograd levede, og hun iførte sig tørklæde og andet for ikke at „stikke af“ fra omgivelserne. Det behøvede Olivia ikke. Hun var allerede i 1887 formand for en fagforening af vaskekoner og blev senere fabrikarbejderske. For hende var det ikke „tørklæde“ og teori men brandhård virkelighed.

Efter at jeg i 1923 var kommet bort fra De samvirkende Fagforbund for at blive direktør på bryggeriet „Stjernen“, skete det dog, at jeg et par gange fik en lille „gæsterolle“ igen i De samvirkende. Det skete bl. a. under den vældige faglige kamp i 1925, hvor Lyngsie efter min — og mange andres mening — var helt vild på den. Det var dengang, han fandt på så mange ting, der *var* pudsigt fundet på og viste hans levende fantasi, men hvor der stod så meget alvorligt på spil, at vi dengang havde svært ved kun at se pudsighederne. Det var under den situation, at han begyndte at kalde sig „mig lille mand“. Det var dengang, han pludseligt standsede forhandlingerne og på spørgsmålet hvorfor dette skete, gav svaret:

— Nu har disse forhandlinger varet døgn efter døgn — mine arbejdsmænd skal hjem og skifte skjorte . . .

Og da kampen var i gang, og blev af et omfang, der fik samfundet til at skælve i fugerne, var det dengang han indrykkede store annoncer i alle bladene, annoncer, der med fede overskrifter slog fast: „Solen skinner og skoven er grøn — og nu tager arbejdsmændene på skovtur“. Og arbejdsmændene blev samlet ved Eremitagen, mens Lyngsie talte og „solen skinnede og skoven var grøn“.

Under en murerstrejke på Christiansborg Slot meddelte Aviserne, at man nu ville forsøge at tage de strejkende med det gode. Klods Hans 1910

Stauning, der var statsminister, forsøgte at få „den lille mand“ Lyngsie til at se, at hans kamp gjorde større skade end gavn. Madsen Mygdal lurede i vandskorpen, og vandt da også valgslaget i 1926, og hans sejr blev indledningen til den store nedskæringsperiode. Men Lyngsie var stædig.

Stauning og folketingsmand Hans Nielsen tog en dag ud til Lyngsie i hans villa i Bagsværd for at tale privat. Men det kom der ikke noget ud af. Da Stauning gik, talte han med Lyngsies kone og spurgte bekymret:

— Er der ingen, der kan tale med ham, og få ham til fornuft . . .

Og Lyngsies kone sagde:

— Nu er der kun bødkeren, der har en chance . . .

Stauning fortalte mig det og bad mig prøve, og jeg ringede så til Lyngsie og sagde, at jeg gerne ville sludre kammeratligt sammen med ham om hele situationen.

— Du kan tro, bødker, at jeg også gerne vil tale med dig, men jeg har jo en del om ørerne i disse dage — jeg ringer inden længe . . .

Men han ringede *ikke*.

Det gjorde derimod De samvirkende Fagforbund.

Der var sket det, at min efterfølger som kasserer Alfred Christiansen havde udstedt en Check på 200.000 kr. til Arbejdsmandsforbundet. Det var en fejl, for De samvirkende Fagforbund var ikke gået ind for den konflikt. Carl F. Madsen, der var formand for De samv. Fagforbund havde, da han hørte om Checkens udstedelse, straks ringet til Arbejdernes Landsbank, at de ikke måtte udbetale Lyngsie pengene. Da Lyngsie kom, fik han altså nej og ingen penge. Så eksploderede den „lille mand“. Han gik til en anden bank, men fik heller ikke pengene her — og nu kom rygterne i sving, at Arbejdernes Landsbank var insolvent.

Og så var det, at formanden for snedkerforbundet Martin Petersen, der sad i De samvirkende Fagforbunds forretningsudvalg, fik den idé, at man skulle sende bud efter mig, den gamle kasserer og

Lyngsies ven. Måske kunne jeg være med til at gyde olie på de oprørte bølger. Situationen var blevet endnu mere alvorlig. Fra alle andre sider end arbejderbevægelsen fik regeringen, fagforbundene og socialdemokratiet skyld for den store kamp.

Lyngsie gik selv med til, at jeg skulle prøve på at være opmand. Jeg boede dengang i et sommerhus i Søborg, og dagen, som det afgørende møde skulle finde sted, kom Lyngsie over til mig. Det første, han sagde, var:

— Jeg ber dig om een ting, kun om een ting, bødker, og det er, at du hører på mig og ikke afbryder mig . . .

Det lovede jeg, og Lyngsie talte. Han talte i sommerhuset — længe. Han talte på vejen ind til De samv. Fagforbund, der dengang holdt til i Social-Demokratens bygning i Nørre Farimagsgade. Jeg prøvede en gang imellem at komme ind, men Lyngsie afbrød:

— Du *lovede* mig at holde kæft . . .

Men da vi var nået til Social-Demokratens bygning ville jeg dog ikke længere. Lyngsie var en god mand til at tale sin sag, og han havde lagt al sin energi i for at få mig overbevist. Nu, hvor vi lige skulle ind til mødet, var der ingen tid til debat og nuancer, så jeg sagde kort:

— Du har uret, Lyngsie . . .

Da han gik ind i huset var det med opstrakte hænder og med udbruddet:

— Åh, herregud — nu er bødkeren også blevet tosset.

I „BYENS FINESTE STOL“

9. KAPITEL:

DET var Stauning, der fik mig ind i borgerrepræsentationen, men jeg kom, kan man vel næsten sige, derind fra „den gale ende“. Stauning havde flere gange haft fat i mig for at få mig opstillet, men det var ikke så let, for C. F. Madsen, formanden for De samvirkende, *var* medlem af borgerrepræsentationen, og vi var få folk på De samvirkendes kontor.

I 1917 blev jeg alligevel kandidat, men på det opstillingsmøde af fagenes og partiets folk, der stemte om, i hvilken rækkeorden kandidaterne skulle placeres, dumpede jeg udenfor, og blev suppleant, en skæbne jeg delte med I. A. Hansen — „smeden“, — og Ludvig Christensen. Da socialdemokratiet nu fik flertallet ved valget og nogle af vore borgerrepræsentanter blev borgmestre, rykkede jeg *dog* ind, og det blev indledningen til en snes års arbejde i bystyret, deraf 11 år i formandsstolen.

En form for kommunalt arbejde havde jeg dog udført en del år forinden. Der var i København ikke som i de øvrige byer en kommunal hjælpekasse, skønt behovet for den og trangen til den her var større end de fleste andre steder. En privat velgørenhedsforening „Københavns Understøttelsesforening“ med oberst P. F. Rist som formand varetog disse sager. I 1909 blev der dog oprettet en kommunal afdeling af understøttelsesforeningen, og til den udvalgte de forskellige partier i borgerrepræsentationen medlemmerne. Jeg kom med blandt socialdemokraterne.

Den nye afdeling voksede sig hastigt stor, hurtigere og større

end understøttelsesforeningen egentlig ønskede, og da verdenskrigen brød ud i 1914 blev den kommunale tilknytning yderligere forstærket. Vi var 14 medlemmer, socialdemokrater, konservative og radikale, under veksellerer Lamms formandskab. Midlerne fordeltes dengang som tillægshjælp til arbejdsløse og som understøttelser til indkaldtes familier. Endelig i 1921 efter mange forhandlinger, hvor 3. afd.s daværende borgmester, den senere overborgmester Viggo Christensen, udfoldede et betydeligt initiativ, blev Københavns hjælpekasse gennemført ved lovforslag i rigsdagen og dens forbindelse med understøttelsesforeningen blev dermed fuldstændig ophævet. Styrelsen kom til at bestå af 21 medlemmer, valgt sammen med borgerrepræsentationen. Og da mit parti også fik flertal i hjælpekasen, blev jeg valgt til formand og var det, til jeg rykkede op på formandsstolen i selve borgerrepræsentationen.

Arbejdet i understøttelsesforeningen kunne være meget strengt. Vi arbejdede i grupper på fire, og når det gik hårdt på i svære arbejdsløshedsperioder, kunne der være uger, hvor den gruppe, jeg var i, behandlede sådan noget som tusinde sager. Og understøttelsen var *skønsmæssig*. Der var ikke noget skema og ingen fast ordning at gå efter. Der blev arbejdet på den måde, at frivillige undersøgere foretog undersøgelse af ansøgernes forhold og skrev en indberetning. Vi kiggede så indberetningerne igennem og skønnede, hvor stor hjælpen skulle være. Vi skulle altså i forbindelse med hver enkelt sag.

Selvfølgelig kom man i årenes løb ud for fidusmagere. Menneskenes børn er jo ingenlunde altid, som de bør være. Det er noget alle, der har haft med lignende arbejde at gøre, er kommet ud for. Det skete f. eks., når undersøgeren kom for at tale med ansøgerne, at hjemmet var myldrende fuldt af dårligklædte børn. Og så viste det sig, at flertallet af børnene var „lånt“ hos en eller anden familie. Det skete, at undersøgeren blev præsenteret for et helt *bjerg* af lånesedler, og at der også var lavet fiduser med dem. Gældsopgivelserne fra ansøgerne kunne være falske o. s. v. Men tager man de

mange tusinder af sager i betragtning, så var fidus-procenten lille. Jeg havde det hovedprincip hellere at lade en mulig uværdig slippe med, end at sige nej til en familie, der virkelig trængte, og som hjælpen fra understøttelsesforeningen kunne bringe over et vanskeligt punkt, hvor alt var ved at køre fast. Det var også meningen med understøttelsesforeningens arbejde: Ikke nogen fast understøttelse i så og så lang tid, men en hjælp, når det virkelig kneb.

Der var ulemper ved hele systemet. Dette at undersøgerne måske spurgte sig for hos handlende eller hos beboere i huset, kunne føre til, at sladderens siledede langs trappegangene: „Nu har Hansen på 3. sal søgt hjælp i understøttelsesforeningen“ o. s. v., o. s. v. Det kunne være pinligt for en familie, der i forvejen havde hårde kvaler at kæmpe med for at klare hus og hjem.

I rigsdagen sker det ikke sjældent, at de forskellige partiers repræsentanter kommer i hårene på hinanden, og debatterne bliver hede og ordene hårde. Det sker sjældent i borgerrepræsentationen. Der er der mere hygge og stilfærdighed over det. De store interessemodsætninger tørner sjældent op mod hinanden så de får sat sindene i voldsom bevægelse. Det *glider*. Måske er det, fordi stoffet er mere indsnævret: Det er byens forhold, den by, man lever i, som man har tæt inde på livet — og som man holder af, — *hvor* man kommer fra, og *hvilket* parti, man har tilsluttet sig.

Når en taler skal skildre kommunens arbejde, sker det næsten altid, at han eller hun i talens løb siger noget om, at kommunen har betydning for og indflydelse på borgernes liv fra vugge til grav. Jeg har hørt det nogen hundrede gange, og det kan virke noget trivielt, men rigtig *er* det jo, og et godt billede giver det af en borgerrepræsentations arbejde. Gå ind på enkeltheder ville blive en skildring af — ja, en skildring af „fra vugge til grav“. Fra fødselen på kommunens fødeklinik eller det øjeblik, hvor den kommunale sundhedsplejerske ser på „ungen“ og siger nogle venlige ord om den nye borgers udseende, frem til det alvorlige øjeblik, hvor de tre skovlfulde jord kastes på kisten på den kommunale kirkegård.

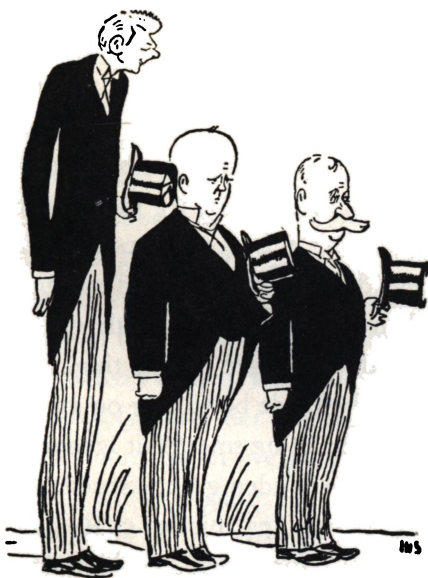
Typisk for den stilfærdighed og delvise hygge, der er over forhandlingerne i borgerrepræsentationen er det, at *sker* der noget en gang imellem, der får bølgene til at skulpe lidt, så bliver det nærmest betragtet som en sensation. Hvis de forskellige partier kommer i hårene på hinanden i rigsdagen, vækker det ikke så stor opmærksomhed, men er det i borgerrepræsentationen, så er det for aviserne en nyhed, og så farer journalisterne løs på skrivemaskinen og tegnerne på skitsebogen.

Jeg har selv haft et par pudsige eksempler.

Efter et jubilæumsdyrskue skænkede landboforeningerne borgerrepræsentationen en sølvhammer liggende på en lille blok af ibenholt. Det var meningen, at den skulle erstatte dirigentklokken, og jeg tog da også sølvhammeren i brug, men borgerrepræsentanterne var ikke rigtigt tilfreds med denne form. De ville hellere høre dirigentklokken. Den var de mere fortrolig med, og så vendte jeg tilbage til „klokken“ igen. Men den smukke gave fra landboforeningerne beholdt sin plads på formandens pult, og en aften lod jeg den træde i funktion med fynd og klem. Det var under en budgetforhandling. Et lille spørgsmål havde ført til en lang debat. Denne syntes at ebbe ud, men pludselig blussede den op igen, og taler efter taler gik i ilden og det så ud til, at nye timer skulle glide om det lille spørgsmål. Så greb jeg instinktivt sølvhammeren og *bankede* den ned i ibenholt-ambolten. Der er endnu et „ar“ i ibenholtet efter hugget. Det hjalp. Men denne lille episode udover det jævne og daglige fik journalister og tegnere til at fare ud og skildre „begivenheden“.

Et andet eksempel, dog af mere principiel natur:

Borgmester Bindselev og jeg var kommet ud i en bitter strid. Jeg mente, at han talte om noget, der ikke stod på dagsordenen, og anmodede ham om at holde op. *Han* hævdede, at sagen *var* på dagsordenen, og ville ikke holde op. Så fratog jeg ham ordet. Mægtig opstandelse! De konservative rejste sig harmdirrende og ville forlade salen. Men, jeg klarede skærene ved at udsætte

*Byens tre ikke lige høje konger i 1930: overpræsident Bülow, borgmester Hedebo og borgerrepræsentationens formand.
Tegning Jensenius*

mødet en halv time, for at gemytterne kunne falde til ro. Og de faldt til ro.

Det blev en stor „sag“, og jeg blev i karikaturtegninger fremstillet som en ny diktator, der blev budt velkommen af såvel Hitler som Stalin og Mussolini. Det vil sige, der var nu ikke noget ond-sindet i det. Det var bare det danske lune, der gav sig udtryk.

Forresten førte den lille episode med sig, at et udvalg blev ned-sat til at kigge på borgerrepræsentationens forretningsorden for at undgå lignende misforståelser som den, der havde fået Bind-slev og mig til at støde sammen. Og da der nu *var* nedsat et udvalg, tog man den sag op, at det var bedre at have en talerstol fremfor det, der før var gældende: At tale fra sin plads i salen. Og så indførte man talerstolen.

Det at have en talerstol *er* vel nok det bedste. Men — det havde nu *sine* fordele, at medlemmerne talte fra deres pladser og op mod formanden. Var der en, jeg syntes bredte sig lidt rigeligt og tog

sig altfor god tid, kunne jeg ved en form for „hypnose“ få vedkommende standset. Jeg stirrede vedholdende ned på taleren, gjorde nogle små misbilligende trækninger med ansigtsmusklerne, eller „vippede“ lidt med skægget.

Mit skæg har været til stor glæde for karikaturtegnerne, men har også været det for mig selv, ikke mindst de år, jeg sad på formandsstolen i borgerrepræsentationen. Der er borgerrepræsentanter, der har hævdet, at de kunne aflæse det mindste vip med skægget ligeså sikkert, som togpersonalet kan aflæse jernbanesignalerne.

Det at kunne „hypnotisere“ en taler er ingen dårlig ting. Det kunne nemlig ske, at store sager af vidtgående betydning og måske krævende millionbevillinger, kunne glide let og smertefrit igennem, medens bittesmå sager pludselig af en eller anden grund skruede sig op og kaldte talere frem på rad og række. Jeg mindes et tilfælde med istandsættelse af en lille vej i byens forstæder. Der blev ikke alene procederet under sagens behandling, som om det var et anliggende af samfundsomvæltende betydning, men spørgsmålet blev yderligere rejst igen under budgetbehandlingen. I sådanne tilfælde kunne det være af betydning at „vippe med skægget“ og „hypnotisere“.

Den, der havde sværest ved at holde sig i ro, var borgmester Kaper. En dygtig kommunalmand, lille, levende og ivrig, men han havde den vane, især når der var debat og store spørgsmål på dagsordenen, og han selv var i ilden, at vandre salen rundt, når han havde sagt *sin* mening. Måske gjorde han det for at holde sig i form, hvis han skulle „i kamp“ igen.

Under en budgetdebat havde han i ret hårde vendinger været ude efter den socialdemokratiske ordfører — det skal nok have været i et skole-spørgsmål — og da han var færdig, begyndte han sin vandring i salen. Social-Demokratens daværende redaktør Marinus Kristensen var næste taler. Han indledte:

— Det er mig ubehageligt at svare den stærkt roterende borgmester . . .

Kaper kunne ikke lade være at smile, standsede „roteringen“ og søgte til sin stol og faldt — foreløbig — i ro.

Der er mange modtagelser på rådhuset, og i de år, jeg var formand, var det jo mig, der skulle agere vært. Det kunne have sine vanskeligheder for en gammel bødker, der udover et par tyske brokker, ikke kunne andet sprog end sit modersmål. Det har ærgret mig mange gange, at jeg var handicappet på det område. Selvfølgelig var der en tolk, der kunne give et nap, men en samtale med tolk som mellemmand, bliver let stiv og formel. Man kommer ikke ind på livet af den, man taler med.

Vilh. Nygaard, der i en del år var formand for De samvirkende Fagforbund, og en overgang også var medlem af borgerrepræsentationen, sagde engang:

— Hvis jeg nogensinde møder den mand, der har opfundet de fælles kaffeborde, så kvæler jeg ham . . .

Og nogen sandhed er der jo i hans lidt barokke udtalelse. Det *kan* være trist med disse officielle fester og officielle taler — i hvert fald for dem, der skal være med til mange. Officielle taler er jo ikke altid lige spændende.

Jeg må dog sige, at de fleste af modtagelserne på rådhuset ikke står for mig i samme lys — eller mørke — som kaffebordene stod for Vilh. Nygaard. Selve omgivelserne gjorde selvfølgelig sit. Jeg synes, vort rådhus er smukt, både monumentalt og intimt, det er lyst og venligt. Og mange gæster, såvel inden- som udenlandske, har udtrykt det samme.

Det traktement, der blev budt på ved sådanne lejligheder, var ikke af den art, at det burde kunne bringe skatteyderne i harnisk. Det var enkelt og ligetil. Ved en almindelig modtagelse blev der serveret te, kaffe, kager og konditoranretninger og til slut mineralvand og rådhus-pandekager. De sidste blev berømte og blev efterhånden husets specialitet, et let og delikat raffinement, som skyldtes direktør Franz Christensen fra Langelinie-pavillonen, som en lang årrække forestod rådhusets køkken. De vandt alles uforbeholdne

anerkendelse og især damernes nysgerrighed, men end ikke de mest indsmigrende tilnærmelser har kunnet overliste ham til at røbe receptens kulinariske hemmeligheder.

Ved de *store* modtagelser var der selvfølgelig andet end the og kager og mineralvand og rådhus-pandekager på dagsordenen. Og der *har* været mange store modtagelser. Konger, præsidenter, lord mayor'er har været gæster, og det kunne ske med megen pragt — selv om det måske ikke var os, der leverede pragten. Da f. eks. Londons Lord Mayor var gæst i september 1930 var han ledsaget af sin frue og et stort, strålende følge. I fin procession med middelalderlige dragter og kostelige insignier holdt han sit indtog på rådhuset. Samme år havde vi også besøg af Liverpools Lord Mayor. Ved sådanne lejligheder måtte såvel „bødkeren“ som de andre trække i det fornemme „kjole og hvidt“ for at repræsentere på fuld værdig vis.

Fint har det også været, da Italiens lille konge Victor Emanuel var på besøg. Jeg, hans navnefælle på fornavnet, var på rejse dengang, så næstformanden Henning Hansen måtte træde i funktion som vært. Det fik han en fin italiensk orden for — hvad jeg ikke misundte ham.

Sådanne modtagelser kræver selvfølgelig et stort apparat, og jeg erindrer egentlig kun een gang, at der blev begået en lille fejl. Da jeg holdt afskedstale som formand og takkede rådhusets embedsstab og funktionærer for den udmærkede husorden gennem hele min formandstid, erindrede jeg den lille affære.

Det, der skete, var følgende: Finlands præsident Relander var på besøg og blev modtaget på rådhuset. Som det var sædvane ved disse celebre lejligheder blev der skænket Champagne. Finland var dengang forbudsland, og præsidenten så lidt misbilligende på sit glas, og førte det ikke til munden. *Han* kunne kun finsk, og *jeg* kun dansk, men vi forstod dog hinanden — som fhv. afholdsmand havde jeg endda særlige betingelser, — og i hast fik jeg hvisket til en rådhusbetjent, at han i rekordfart, men i al stilfærdighed, skulle

Lidt middelalderligt på rådhuset 1930. Den londonske Lord Mayor på besøg

hente en citronvand. Det skete, og vi skålede med præsidenten fra de tusind søers og alkoholforbudets land.

Et af de store øjeblikke i borgerrepræsentationens historie kom i 1920, da kongen havde lavet statskup og afskediget ministeriet Zahle. Generalstrejken blev vor brik i det spil. Jeg fik den alvorlige situation ind på livet fra to sider: Dels som borgerrepræsentant, hvor jeg var med i forhandlingerne på Amalienborg, og dels og særligt som kasserer for De samvirkende Fagforbund, hvor slagplanen for generalstrejken skulle lægges.

Jeg husker borgerrepræsentationens demonstration til Amalienborg for at få kongen til at forstå, at det han havde lavet med at

„fyre Zahle“ og tage højesteretssagfører Liebe som statsminister var noget, han kunne brænde sine fingre på, og skabe de alvorligste forviklinger for Danmark ved. Der var noget gribende ved marchen gennem byen til Amalienborg. Titusinder sluttede op, og da vi marcherede ind på Amalienborg, var pladsen et hav af mennesker, og mange af dem var i krigshumør.

Da vi kom ind til kongen, gjorde han et nervøst indtryk. Vi andre var nu nogenledes det samme, for der var noget af den stemning i luften, som vi læste om og hørte om fra udlandet i de år, hvor revolutioner rejste sig og kroner rullede og folkemasserne var i bevægelse. Lidt usædvanligt for vores danske, lidt mere lune og stilfærdige gemyt.

Kongen var tiltrods for nervøsiteten høflig og formel, men den nye statsminister, højesteretssagfører Liebe, virkede irriterende på os. Vi stod i en halv rundkreds om ham og kongen, og Liebe procederede så ofte og så meget, at Stauning tilsidst sagde:

— De er ikke højesteretssagfører her, men statsminister i et ministerium, der er et brud på vore parlamentariske regler . . .

Nå — ministeriet Liebe levede jo da også kun et døgnstid eller så, og to af mine partifæller fra borgerrepræsentationen kom ind i det nye ministerium, der skulle forberede valget. Det var borgmester J. Jensen og skoleinspektør P. J. Pedersen, og ingen af dem var vist glade for at blive ministre i den situation. De gjorde det mere af pligt end begejstring.

Selvom det var alvorligt nok med forhandlingerne hos kongen, var situationen dog langt mere alvorlig, når jeg så på den som kasserer i De samvirkende Fagforbund. Vel havde vi været ude i mange kampe, og mellem dem mange hårde kampe — men en generalstrejke midt i så hed en tid herhjemme, og med Europa brændende rundt omkring, det var en situation, der nok kunne kalde de alvorlige tanker frem.

Jeg skal ikke nægte, at både jeg selv og mange fagforeningsfolk med mig var ikke så lidt sure på Borgbjerg i de dage. Hans tem-

perament kunne gløde selv under jævnt normale forhold — det var bl. a. det, der gjorde ham til den store taler — og i en sådan situation som vi havde inde på livet i de sidste dage af marts 1920, var Borgbjerg selvfølgelig ild og svovl.

Det, der gjorde os lidt onde på Borgbjerg var, at han smækkede parolen om generalstrejke ud, *før* den ansvarlige forsamling, De samvirkende Fagforbunds generalforsamling, havde sagt ja til parolen. Der havde, selvfølgelig, været et forretningsudvalgsmøde, hvor man havde drøftet sagen, men det var indkaldt i huj og hast med et par timers varsel, og blev derfor lidt tilfældigt sammensat. Vi var gået ind for, at nu *var* luften så trykket, at der måtte en udladning til af det store format for at få rensset luften. Det var jo sådan, at ikke blot var den politiske situation blevet uhyre alvorlig ved statskuppet, men også den faglige situation var gået i hårdknude. Vi havde lockouttrusler hængende over hovedet på 100.000 mand, og man havde af hele udviklingen den fornemmelse, at nu havde de konservative og reaktionære og overnationale dele af befolkningen vejret morgenluft gennem kongens handling, og nu skulle *vi* for alvor stille til klø. Og selvfølgelig ville vi ikke godvilligt lægge ryg til. Men at Borgbjerg så *før* vor kompetente forsamling havde talt, knaldede generalstrejke-parolen ud, det var lidt *for* temperamentsfuldt.

De samvirkende Fagforbund havde endnu dengang kontor i Social-Demokratens bygning i Farimagsgade, og jeg mødte Borgbjerg, da han havde lanceret ordet generalstrejke med fedt i bladet og sagde til ham:

— Du har været for langt ude . . .

Carl F. Madsen havde sagt ham det samme, og Lyngsie også, den sidste vistnok ikke så lidt hårdere end jeg. Lyngsie, der dog ellers også havde temperament, og ikke var bange for kamp, var betænkelig ved hele situationen, og den udvikling, den kunne få. Vistnok ikke så meget for selve generalstrejken, men *før*, hvad der kunne komme *efter*, når bølgerne igen skulle i ro.

I de hede timer og dage var der også bekymringerne om, hvordan arbejderne ville reagere. Der var ikke så få fag udenfor De samvirkende Fagforbund dengang. Hvordan ville de tage på situationen? Ville vi f. eks. få togfolkene til at standse togene? Hvorledes ville vi klare at få forsyninger frem til hovedstaden og andre store byer — jeg var selv blevet formand for et udvalg, der skulle have med den sag at gøre.

Legeværk var det ikke. For mit eget personlige vedkommende har jeg altid gerne villet vide sådan nogenlunde sikkert, *hvor* jeg sætter fødderne.

Generalstrejken blev vedtaget enstemmigt af De samvirkende Fagforbunds generalforsamling, man *kaldte* den bare ikke generalstrejke. Om nu dette er sket af irritation over, at Borgbjerg så stærkt havde brugt ordet, erindrer jeg ikke. Men i vedtagelsen på De samvirkende Fagforbunds generalforsamling nævner man to gange ordet „almindelig strejke“ — og overhovedet ikke generalstrejke. Vedtagelsen slutter:

... at opfordre fagforeninger til iværksættelse af almindelig strejke med det formål at fremtvinge rigsdagens indkaldelse, tilvejebringelse af en ny valglov og derefter valg på ærligt grundlag. Samtidigt må imidlertid den faglige konfliktsituation løses . . .

Og senere hedder det: „Fra den almindelige strejke gøres kun følgende undtagelser“ og så fortælles om, hvor der ikke strejkes af hensyn til syge, gamle o. s. v. Men ordet generalstrejke — nej, det nævnes ikke af os.

Og så begyndte strejkerne at rulle med det samme. Der havde været lidt misforståelse om, hvorvidt de først skulle træde i kraft tirsdagen efter påske, men Social-Demokraten bragte meddelelse om, at så skulle de være *effektive*, og at man skulle strejke med det samme, dèr hvor dette var muligt.

Det var det en hel del steder. Og hele landet kom ind i en dirrende spænding og en stemning fra det hedeste kampmod til den største nervøsitet — og fra borgerligt hold det store håb, at arbej-

På talerstolen ved den første kommunale

Skt. Hansfest på Rådhuspladsen 1921

derne ville brænde fingrene så eftertrykkeligt, at det ville smerte til dem i årevis.

Jeg husker en lille episode fra de bevægede dage:

Borgbjergs medredaktør ved Social-Demokraten Oscar Jørgensen var selv mellem de mange, der var ude som forhandlere af bladets ekstraoplag om statskuppet, et oplag, der nåede op på 250.000. Bladene blev revet væk, som det hedder, og da en mand får et blad af Oscar Jørgensens bunke og spørger:

— Hvad koster det?

— Det koster en krone — en kongekrone... svarede Oscar Jørgensen.

Det kom det nu altså ikke til at koste, men selve det, at arbejderne havde besluttet sig til at drage det store sværd af balgen, generalstrejken, og samtidig viste nøgtern forhandlingsvilje, fik sagen klaret. Borgbjerg havde ret, da han sagde, at arbejderne havde vundet deres hidtil største sejr. De havde fået de fleste af deres krav gennemførte, både politisk og fagligt.

Men der kom bevægede dage efter, hvor de oprørte bølger skulle manes til ro, og strejker, der fortsattes, skulle bringes til at standse. Det var hård kost.

Bl. a. var der i folkets hus i Rømersgade indkaldt til møde af „de udenfor De samvirkende Fagforbund stående organisationer“. Vi fra De samvirkende skulle have en mand derover. Lyngsie ville ikke. Han mente at være *for* stærk en brand i næsen på folkene fra de andre organisationer. Carl F. Madsen ville man ikke sende. Han var for stiltfærdig i mælet. Så fik jeg opgaven.

Mødets første par minutter blev typiske for de dages sind og stemning. Jeg var klar over, at jeg ikke skulle til the-selskab og gik på — og mødets indledning formede sig omtrent sådan:

Jeg: Det er med megen kvalme i halsen, at jeg tager de ord i min mund: De *udenfor* De samvirkende Fagforbund stående organisationer . . .

— Så kan du jo holde kæft — vrælede blikkenslagernes forretningsfører Lytjohan.

Og sådan havde vi det „hyggeligt“ sammen et par timer.

De bevægede statskup- og generalstrejkedage ebbede ud lidt efter lidt, og hverdagene vendte tilbage.

Når jeg ser det København, der er i dag, og de forhold, der rådede før, er det vel naturligt, at jeg ser dem i perspektiv af det, jeg så i min barndom og ungdoms gader. Man kan sige, at det er mange år siden, men det er *dog* ikke længere, end at der endnu findes ikke så få, der har oplevet udviklingen, og derfor har haft den inde på livet. For mig tegner udviklingen sig som noget af et eventyr, men et eventyr fra den virkelige verden og min egen by, og ikke fra en pæn og hyggelig bog om et fjernt utopia-land.

Og i den udvikling har netop folkene fra *mine* gader — arbejderne — været dem, der gik foran, lige fra vi fik foden indenfor i borgerrepræsentationen i 1893 med maleren J. Jensen og skolelæreren K. M. Klausen. Det ville ikke være retfærdigt og rigtigt at sige: Vi var de eneste. Det var vi ikke. Der var folk fra andre

samfundslag, ikke mindst de liberale, som havde fornemmelsen af, at de kunne følges et langt stykke med os, og som i det praktiske arbejde gjorde det, og derfor også var med til at skabe smukke resultater. Men uden overdrivelse kan man sige, at det var under arbejdernes og socialdemokratiets førerskab, at udviklingen fandt sted.

At skildre arbejdet i borgerrepræsentationen i enkeltheder i årenes løb, er noget af en umulighed. Det drejer sig ikke om 10 eller 100 spørgsmål, men om tusinder og atter tusinder, fra de mindste og tilsyneladende ubetydelige, til de største og skelsættende. Men tager man nogle af hovedlinierne, ser de for mig med perspektivet fra *min* barndom og ungdom sådan ud:

Jeg er drengen fra Hindegades og Sølvgades skoler. Jeg har fortalt om den skarpe sociale deling, der var mellem disse børn fra de fattige hjem: børnene fra fattigvæsenets skole i Bredgade, fra friskolen i Hindegade og „op“ til børnene fra een-krones-skolen i Sølvgade, en social deling, der, som jeg har omtalt, førte til slagsmål og ballader. Nu ser jeg folkeskolen gennemført med adgang for børn fra alle samfundslag. Jeg ser min barndoms dårlige skolebygninger i forhold til de store, smukke, bygninger, der nu rummer børnenes skoleliv. Jeg ser børnene derfra med langt, langt større chancer end vi, der alle var slappe i det af træthed fra bypladsernes svære arbejde. Jeg ser en stor og moderne indstillet lærerstab. For mig kan det føles, som jeg dengang voksede op i et andet land og i en anden by end den, jeg nu lunter rundt i som en mand på de 85 år.

Hvis jeg ser forholdene for de gamle, ligger sagen næsten mere revolutionerende. Jeg så lemmerne fra ladegården rykke ud. Jeg hørte om provinsens fattiggårde. Jeg så de gamle i barndommens gader, og de gamle fra de arbejdspladser, jeg var på, — oftest levede deres alderdom i den hårdeste fattigdom, og uden anden hjælp end fattigvæsenet eller den, der blev ydet gennem privat velgørenhed. Afgjort ikke godt nogen af delene. En gammel kone, jeg

Som oftest foregik forhandlingerne i borgerrepræsentationen sagligt og roligt, ja hyggeligt. Men kom der lidt hede i debatterne, blev det i aviserne og hos tegnerne betragtet som noget af en sensation, og pennene og blyanterne blev spidset. Det skete bl. a. en gang, da jeg havde frataget Bindslev ordet. Jeg blev fremstillet som diktator, sørøver, negerhøvding, Herodes, som „junglens gamle elefant“. De fleste af tegningerne på disse sider viser mig i disse egenskaber. Et par andre af tegningerne viser mig dog i anden situation.

Junglens gamle elefant

Da jeg fik hammeren

Bindslev danser for rådhusets Herodes.

Tegning af Vald. Møller

Som sørøver.

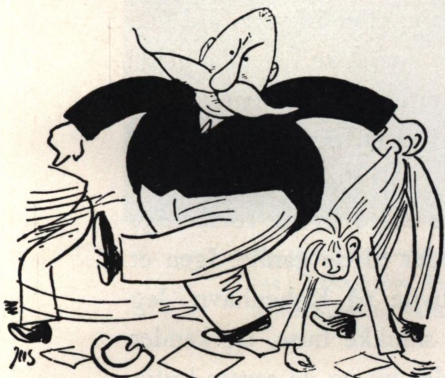
Tegning af G. H. H. H.

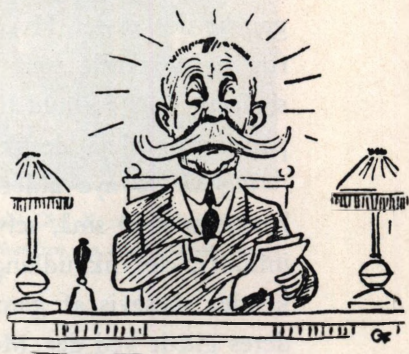
Som Compère.
Tegning Jensenius

Som negerhøvding.
Tegning af Jensenius

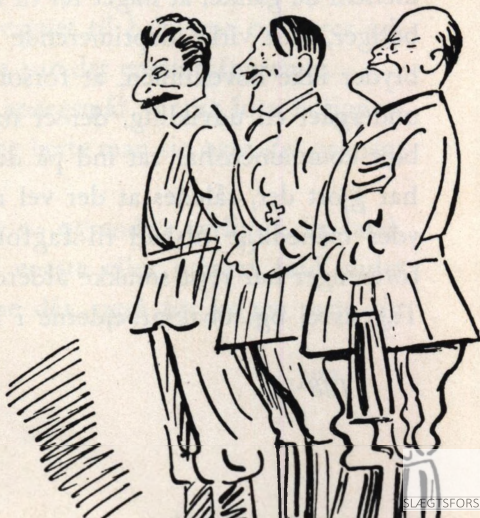

I krigshumor. Tegning Jensenius

Den værdige formand. Tegning Otto Frederiksen

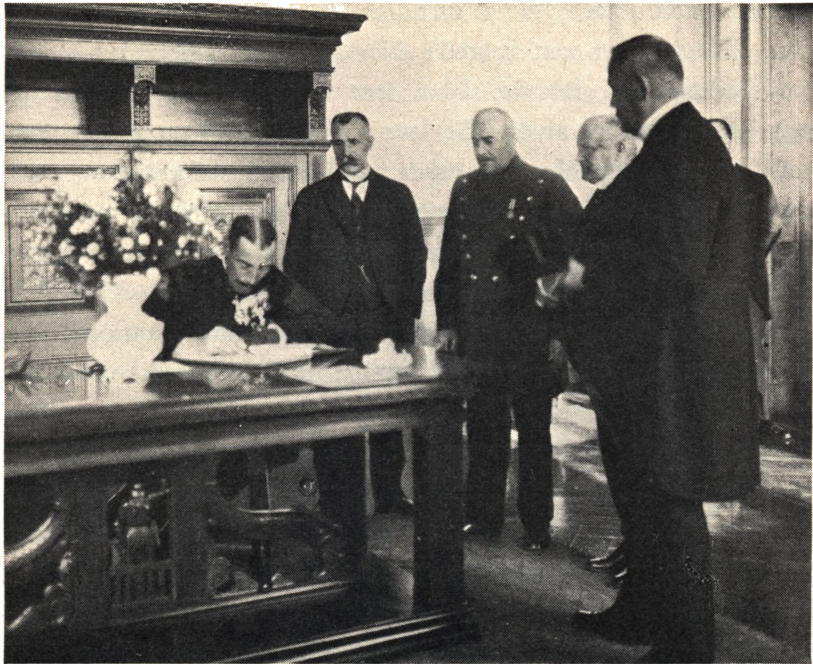
Fjerde mand til en diktator-bridge.
Tegning Chr. Hoff

kendte, blev nægtet hjælp fra en velgørenhedsforening, fordi hun havde et spejl på kommoden og en gardin-kappe for vinduet. Det blev betragtet som unødvendig luksus.

Da jeg kom ind i borgerrepræsentationen i 1917 blev jeg bl. a. medlem af et udvalg til omordning af forsørgelsesvæsenet. Et af de første resultater, som borgmester Viggo Christensen havde hovedæren for, blev de gamles by i Nørre Allé. Det var dengang en reform, der vakte den største opmærksomhed. Kommunalfolk og andre socialt interesserede kom fra hele verden for at se denne lyse og venlige by for de gamle. Selvfølgelig var der her, som vel altid, ulemper. For ægtepars vedkommende det, at de ikke kunne få deres møbler og personlige ting med sig, eller i hvert fald kun ganske lidt af det. Hvad særligt mændene angik, var de ikke glade for, at de skulle være hjemme til bestemt tid om aftenen. Men småting set i forhold til de smukke omgivelser, de kom i, og den pasning og pleje, de fik.

Jeg så de nye aldersrenteboliger rejse sig i byens forskellige kvarterer med små, selvstændige lejligheder til de gamle. Igen et initiativ, der fik udlandets øjne til at hvile på København. Jeg kender snesevis af gamle, der bor i de smukke huse, og kender deres glæde ved det. Men også her kan der nu og da sættes kritik ind. Der er dem, der mener det uheldigt, at de gamle samles i bestemte hus-karréer, så det kun er andre gamle, de har inde på livet i det daglige. Også det, at dødsprocenten selvfølgelig er stor mellem de gamle, at flaget ret tit kommer „på halv“ udenfor disse boliger, kan virke deprimerende på dem, der bor der. Men det bryder ikke hovedlinien, at forsorgen for de gamle i min tid har undergået en udvikling, der er næsten revolutionerende. Og ikke blot kommunen har sat ind på dette område. Også fagforeninger har gjort det, således at der vel nok i de fleste fagforeninger nu ydes månedlige tilskud til fagforeningens gamle, og nogle fagforeninger har rejst smukke alderdomshjem, bl. a. typograferne på Tagensvej og tobaksarbejderne i Hyrdevangen.

Præsident- og kongebesøg på rådhuset. Ved bordet Chr. X, der skriver sit navn ind i „Den gyldne Bog“. Derefter Emanuel Svendsen, en rådhusbetjent, borgmester Kaper og præsident Relander fra Finland

Jeg ser på selve byen og dens udvikling. Fra den gamle bebyggelse, Saxogade og hundreder af lignende gader, hvor kun een ting var formålet: spekulation, til de mægtige nye bebyggelser ikke mindst i de bydele, der blev indlemmet i Københavns kommune ved århundredskiftet, og hvor hensynet til beboerne og deres adgang til gode huse med sol og lys var det eneste afgørende.

Et af de allermest vanskelige spørgsmål var at løse boligproblemet rationelt, men gennem årene lærte man sig også *det* gennem erfaringerne.

Det har vist sig i enhver storby — og endda særligt i det land, nogle arbejdere kalder for deres eneste eller i hvert fald andet fædreland: Sovjet. Boligforholdene dør, også før krigen satte sin

knusemaskine i gang, var så elendige, at de set med københavnske øjne ville være et rent helvede. Når man har kunnet holde utilfredsheden borte derovre sådan rent tilsyneladende, skyldes det nok, at de, der for alvor ville lave vrøvl, ville blive „båret udenfor“ på en meget håndfast måde, og ikke så skikkelig som når jeg eller en anden sad på formandsstolen i borgerrepræsentationen, og kommunisterne havde arrangeret demonstrationer fra tilhørerpladserne. Så ringede man stilfærdigt med klokken, standsede forhandlingerne et kvarterstid eller en halv time, så urostifterne kunne bringes ud. Så gik de ned og tog hjem med den kommunale sporvogn.

Men at der på boligspørgsmålets område må gøres noget afgjort effektivt er der ingen tvivl om. Nu går der tusindvis af unge, som ikke kan få foden under eget bord, midt i en tid hvor man så smukt, man kan, taler om hjemmene som samfundets grundvold. Hvert hjem er en mursten i samfundsbygningen o. s. v. Mon man ikke skal nå frem dertil, at al mulighed for spekulation i det at skabe *hjem* udelukkes? Om det skal ske på den ene eller den anden — eller tredje — måde, kan vel reelt være ligegyldigt. Socialdemokratiet har aldrig taget blot teoretisk stilling til sagerne. Blot man når til at bygge, så folk har et sted at være, og bygge godt og billigt, så er målet nået. Og med mine erfaringer fra mange års omgang også med folk fra „den anden side“, så tror jeg, at mange af dem, også konservative, vil være med her.

I min ungdom havde vi, når der blev en time tilovers ind imellem en uendelig lang arbejdstid, gården og gaden. Nu er der for store millionbeløb bygget sportspladser byen over, hvor ungdommen kan tumle sig. Der er ofret så meget på dette område, at jeg ikke så helt sjældent har hørt politisk interesserede unge surmule og sige, at der ofres millioner på musklerne, medens de unge, der arbejder for opdragelse til deltagelse i landets demokratiske liv, kun får småpenge nu og da. Det kan der vel være noget i, og selvfølgelig stiller nye tider nye krav.

Ser jeg på min barndoms trange by, og det, den er vokset op til, ser jeg også den store kamp for at skabe åndehuller mellem murene og er glad over selv at have været med i den. Her står Fælleparken som et smukt monument, og typisk er, at det var arbejderbevægelsens første store kommunale navn J. Jensen, der fik gennemført, at man på de gamle, sure fællede rejste denne park, som i sin art er noget af de skønneste, Europas storbyer kan vise frem.

Taler man om kommunen, må man vel også tale om så ømfindelige ting som skatter og priser. Jeg vil ikke grave frem i gamle regnskaber og lade tal marchere frem i geledder — Københavns kommunes budget er hvert år på mere end et par hundrede sider — men det har været en fornuftig skatte- og prispolitik, der har været ført, hvor Københavns kommune har ligget pænt set i forhold til andre kommuner og andre landes storbyer.

Jeg så arbejderne starte deres eget læseselskab med små penge for at komme i nærmere forbindelse med bøgernes verden. Kommunen tog den opgave op, og bibliotekerne blomstrede frem. De sidste års uhyre vanskeligheder har også på det område hæmmet udviklingen, men viljen til at komme videre er tilstede.

En kommune er, som jeg har sagt, ikke 10 ting eller 100 ting men tusinder af ting, og det er ikke til at gå i enkeltheder med, men jeg har set en stor og rig udvikling ske, ikke mindst dér, hvor jævnt folk færdes, og hvor deres interesser varetages.

Og jeg har set min by vokse og brede sig og tage fat på opgaverne friske og ligetil. Da de første socialdemokrater i 1893 kom ind i borgerrepræsentationen var budgettet på 15 $\frac{3}{4}$ mill. kr. 1948 —49 var det på 256 mill. I samme tidsrum er byens areal mere end tredoblet og indbyggerantallet gået op fra 327.000 til 763.000. En by i udvikling, en by i vækst og fremdrift på trods af alle vanskeligheder.

Jeg kan li' den by.

Det er ofte blevet sagt, at formandsstolen i borgerrepræsentationen er „byens fineste stol“. Da jeg som 72-årig trak mig tilbage

fra borgerrepræsentationen og dermed også fra „den fineste stol“, var det med ikke så lidt vemod. Men den pæne måde, man sagde farvel til mig på, dæmmede lidt op for vemoden. Afskedstaler og den slags *kan* jo forme sig som en fæl lyrik, men jeg havde det indtryk, at det ikke var bare lyrik, man serverede for mig. Bindslev, som jeg i årenes løb havde haft nogle holmgange med, og som havde kaldt mig „næsten diktator“, „junglens gamle elefant“ og andre pudsige ting, talte ligeud og sagde:

— Vi ser i Dem ganske vist ikke den klassiske formand, ikke den formand, der kan betragtes som mønstergyldig i enhver henseende. Men De har været en malerisk formand, der tillige ved Deres væsen har bidraget til at give forhandlingerne i denne sal en opmuntrende kolorit. De har været en mand, et menneske, vi allesammen har sat pris på.

Lannung talte om, at „vi altid vil savne vor gamle pompøse, humørfyldte formand“, og H. P. Sørensen fortalte, at der i det sidste hundredår kun havde været en formand „i den fine stol“, der havde siddet der længere end jeg, nemlig gamle Hvidt, og H. P. sagde noget, der glædede mig særligt, nemlig at jeg havde været upartisk og aldrig været bange for at slå ned på mine egne parti-fæller, hvis jeg mente, det var fornødent.

Den første aften, min efterfølger Julius Hansen sad i formandsstolen, var der nogle, der udtrykte deres beklagelse over hans glatbarberede ansigt og udtrykte, at de ville savne mit „pompøse skæg“.

— Ja, er det ikke ærgerligt — svarede Julius Hansen — jeg havde også ventet, at Svendsen havde været så partitro, at han havde ladet skægget blive liggende på formandspladsen . . .

Da jeg forlod borgerrepræsentationen, var jeg så heldig, at jeg ikke gik ud i uvirksomheden, den, vel nok alle ældre til syvende og sidst er bange for, selvom man taler nok så meget om, at de nu skal nyde „deres fortjente otium“. Jeg var valgt til direktør for „Stjernen“ i 1923, da jeg forlod kassererposten i „De samvirkende Fagforbund“, så jeg havde nok at tage fat på.

OM ØL – OG MEGET ANDET GODT

10. KAPITEL:

DA bryggeriet Stjernen havde bestået et årstid, sagde direktøren, Sigvald Olsen, en dag til mig:

— Hvor *har* vi været blåøjede . . .

Og *det* havde han så sandelig ret i.

Der havde indenfor arbejderbevægelsen i mange år været tale om at oprette et bryggeri. Tanken var kommet frem ved de store demonstrationer 1. maj og grundlovsdag. Når arbejderne havde marcheret gennem byen under flyvende faner og til knaldende musik og kom til demonstrationspladsen, blev restaurationsteltene fyldt til randen, og halsene blev skyllet. Brændevinsdrikkeriet var også begyndt at tage af, og bajeren var kommet i stedet. Der måtte være mulighed for, at arbejderne kunne starte deres eget bryggeri, og at det ville blive et kæmpeforetagende var givet. Allerede i 1890 var der nedsat et udvalg bestående af P. Knudsen, C. C. Andersen og Mundberg, der forhandlede med Marstrands bryggerier om købet af „Aldersro“ bryggeri, der blev udbudt til salg for 1 mill. kr. Men det lykkedes ikke. De andre bryggerier var bange for konkurrencen fra vor side, og vi manglede kapital. Men i 1901 og 1902 kommer der nye forhandlinger i sving, denne gang om at forpagte „Kroneøl-bryggeriet“ på Dronning Olgasvej. Og det lykkedes. Arbejdernes Fællesbageri stak 100.000 kr. i foretagendet og de københavnske fagforeninger 50.000 kr. — og så blev vi „blåøjede“ og så store syner.

På den første generalforsamling — det var i marts 1902 — gav

disse syner sig flere udtryk. Mange talere, bl. a. Sigvald Olsen, talte om, hvilke uhyre summer vi allerede sparede på forhånd. Vi skulle ikke bruge de store penge til repræsentation, som de andre anvendte, vi skulle ikke have tårnhøje direktørgager, og — de andre bryggerier brugte kæmpesummer til *reklame*. Det var unødvendigt for os. Når vi, arbejderne, lavede vort eget bryggeri, ville arbejderne strømme til, og slukke deres tørst ved dette bryggeris produkter. Ikke tvivl om det. Selvfølgelig blev det helt sikkert sådan.

Og et årstid efter sagde direktøren Sigvald Olsen altså pessimistisk til mig: Hvor *har* vi været blåøjede . . .

Det viste sig nemlig, at arbejderne nok kunne forstå betydningen af at have fagforeningsbogen i orden, og de fleste af dem også parti-medlemskortet — men *øllet* — nej, der *var* en grænse, hvor „disciplinen“ holdt op.

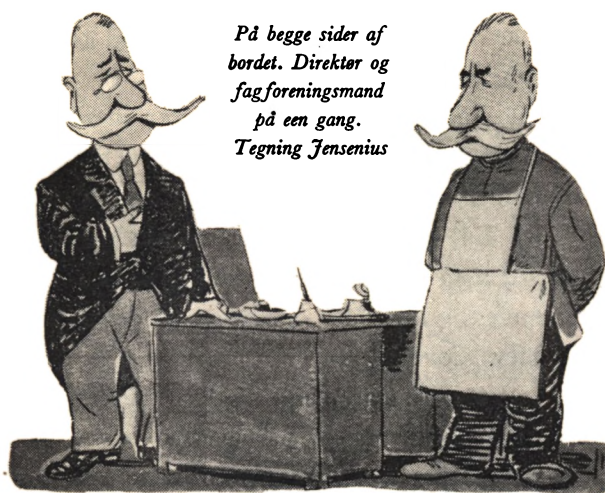
Det bryggeri, vi havde købt, kunne præstere op til 9 mill. flasker om året. Vi var meget bange for, at dette skulle blive altfor lidt. Det første år blev der kun solgt ca. 1½ mill. flasker.

Jeg var fra starten blevet indvalgt i repræsentantskabet. Da J. Jensen i 1903 blev finansborgmester og gik ud af bestyrelsen, blev jeg valgt ind i stedet for ham, så jeg var med fra første færd, hvor vi høstede de „gyldne“ erfaringer.

Der var mange grunde, til at Stjernen var sløjt kørende fra begyndelsen og havde vanskeligheder gennem en hel del år. Dels det, at arbejderne kunne li' de andre bryggeriers øl, og havde vænnet sig til det. Dels det, at de penge, vi rådede over, var så pokkers små — og så det, at vi ikke havde haft anelse om de kræfter, de andre bryggerier rådede over. Bryggeri-kapitalen viste sig at være meget vanskelig at bide skeer med, og *den* satte alle sejl til, for at få *os* til at strandе. Vi kom ud for en boycott, der fik det til at knage i vore sammenføjninger. Mange af beværterne var økonomisk i lommen på bryggeri-kapitalen, og hadede iøvrigt alt, hvad der smagte af kooperation. De andre bryggerier havde deres år-gamle organisation, og vidste, *hvor* der skulle „smøres“ og *hvordan*

det skulle ske. Det var noget, vi ikke rigtigt var indstillet på, og ingen erfaringer havde i.

Flere gange var bryggerikapitalen, da den så, hvor tyndt vi stod i det, da også så „venlig“ at tilbyde os at købe „Stjernen“, så vi „kunne få fingrene ud af klemmen“. Ja helt op til omkring 1920 kom der tilbud — endda et meget fint tilbud, ikke blot for købet af bryggeriet, men også med et stort beløb til socialdemokratiet. Når der kom tilbud så mange år efter starten, skyldtes det ikke de samme grunde som i de første år. Nej, nu var grunden den, at vi var blevet farlige konkurrenter. Mine forgængere i „embedet“ havde sammen med mange andre slidt sig igennem vanskelighederne og havde fået skabt smukke resultater. Det var sket med den saglige stædighed, der ofte har præget arbejderbevægelsen. Ofte har også *den* været i vanskeligheder. Der var tider, hvor det var som alt var tabt og alt håb ladet ude. Men der var folk, der bed tænderne sammen og spyttede i næverne. Og så *gik* det jo, trods alt. Det samme skete med Stjernen. Men erfaringerne skulle høstes.

Da jeg havde været direktør en god snes år, blev der brugt 160.000 kr. årligt alene til reklame, og det var os, der havde holdt store, smukke foredrag om, at *vi* ville kunne spare kæmpeudgifterne til reklamering, for når vi mødte med arbejdernes eget øl, så o. s. v., o. s. v.

Det var de ejendommeligste ting, man kunne komme ud for, når det drejede sig om at skabe mistro til Stjernen.

Under behandlingen af trustloven i rigsdagen i 1931 sagde Christmas Møller fra folketingets talerstol bl. a., at der ingen mening var i, at Stjernen tog samme priser som de andre bryggerier, da „disses øl jo var meget bedre“. Selvfølgelig rykkede vi ud mod en sådan udtalelse. Jeg har da også senere et par gange fået Christmas Møller til selv at indrømme, at han havde været for langt ude. Sidst gjorde han det en dag under besættelsen, da han mødte med sin frokost på Stjernen for at tale med Hans Hedtoft, der var blevet underdirektør, efter at tyskerne havde tvunget ham bort fra formandsstillingen i socialdemokratiet. På sin charmerende, drengeagtige måde hævdede Christmas glasset med Stjerneøllet og sagde:

— Undskyld for balladen i 1931 . . .

Dengang vidste jeg ikke, hvorfor han gæstede Stjernen. Efter krigen fik jeg at vide, at det var den dag, da han fortalte Hedtoft, at han havde fået tilbud om at tage til England for der at være Danmarks repræsentant.

Dette med, at „øllet var dårligt“, var der jo mange, der var interesseret i at slå fast, og der er heller ingen tvivl om, at ofte *var* det dårligt. Det var bare ikke bryggeriets skyld. Det var den boycott, der satte ind, og som det dengang næsten var umuligt at komme tillivs: At man strittede imod med at sælge øllet, så det fik lov til at stå længe, og ikke blev opbevaret på den kærligste måde, således at det blev „dovent“.

Før valget i 1945 gik der mange steder i landet rygter om, at Hedtoft var blevet millionær de par år, han havde været underdirektør på Stjernen. Jeg tror ikke skattevæsenet greb ind, for det

véd udmærket, at vore direktørlønninger er omkring en femtedel af, hvad de er på de andre store bryggerier.

Men var der mange, der angreb Stjernen, var der jo også mange, der roste, og en gang kom der ros fra en side, der var så sensationel, at den blev genstand for en masse omtale både i presse og på møder. Det var afholdsagitatoren Larsen-Ledet, der leverede sensationen. I „Afholdsdagbladet“ skrev han i 1933:

— Som forholdene ligger, er Stjernen vor naturlige allierede, og *skal* der øl på vort bord, skal det i hvert fald være Stjernens produkter . . .

Larsen-Ledet fik det hedt efter denne udtalelse. Fra mange sider blev han beskyldt for at have rost Stjernen for dermed at „fedte“ for „de socialdemokratiske magthavere“ og dermed sikre sig at blive udpeget til ædruelighedskonsulent. Han *blev* ikke ædruelighedskonsulent, og forresten tror jeg heller ikke, det ligger for Larsen-Ledet at fedte.

I en anden og pudsigt affære nåede jeg at blive kaldt for „verdens ejendommeligste bryggeridirektør“. Affæren blev offentlig kendt ved, at min partifælle folketingsmand Hans Rasmussen i 1939 i

Hoffest — og dog Stjerne. Tegning af Rich. Christensen.

rigsdagen under en beværterlovsdebat udtalte, at ved et møde i ædruelighedskommissionen havde „selve lederen af bryggeriet Stjernen, direktør Svendsen, udtalt, at han hellere så en mælkevogn end en ølvogn rykke ind på en arbejdsplads“.

Hans Rasmussen havde nu overdrevet lidt med den historie. Vi havde haft møde i kommissionen, hvori der var ca. 40 medlemmer af de forskelligste slags: folk fra afholdsbevægelse og øl-industri, mange læger o. s. v. Vi havde været meget åbenhjertige i debatten. Prof. Meulengracht havde fortalt, at det skete, at han ordinerede patienter en bajer, fordi han mente, det kvikkede op. Prof. Wimmer havde fortalt om, hvorledes ædrueligheden var gået frem i Danmark, og han bragte som bevis, at det i flere år ikke var lykkedes hverken ham eller kolleger, at få fat i en rigtig delirium tremens, som man kunne bruge i undervisningen af læge-studerende. Hans Rasmussen og jeg havde efter mødet stået og kigget ud over Slotsholmen — kommissionen havde lokale i et af rigsdagens værelser, der vendte her ud til — og dernede så vi nogle mælkevogne og ølvogne køre afsted.

Hans Rasmussen spurgte lidt ironisk-gemytligt om det nu ikke irriterede mig at se, at mælkevognene blev flere og flere:

— Nej — sagde jeg — jeg har i min ungdom set så meget drikkeri de steder, hvor jeg kom, og på de arbejdspladser, jeg var på, at jeg er glad ved, at det overdrevne drikkeri ikke finder sted mere. Det har gavnet både hjemmene og arbejderbevægelsen . . . jeg ser lige så gerne en mælkevogn som en ølvogn køre ind på en arbejdsplads . . .

Mit „lige så gerne en mælkevogn som en ølvogn“ blev i Hans Rasmussens udlægning i rigsdagen til „hellere en mælkevogn“ — han gav den altså „en tand til“.

En anden historie, der også blev omtalt en del i pressen, var følgende:

— Der var fest i officersforeningen, hvor kongen var til stede. Da der blev serveret øl ved frokostbordet, sagde han til tjeneren:

— De har vel ikke en Stjerne?

Da jeg blev direktør for Stjernen, kom jeg gamle fagforeningsmand jo på en måde over på „den anden side af bordet“ og blev en slags arbejdsgiver. Det gik ikke altid helt gnidningsløst af. Jeg vil også indrømme, at det er sket nogle gange, at jeg under forhandlinger har tænkt, at hvis jeg sad på min „gamle side“, altså som arbejdernes forhandler, så ville jeg sige som dem. Men — det hele gik dog så nogenlunde. Stjernen har altid ligget således, at det, hvad f. eks. løn angår, lå lidt højere end de andre. Også hvad de almindelige arbejdsforhold angår, har man bestræbt sig for, at arbejderne hos os var lidt foran de andre steder — men de store spring kunne vi jo ikke foretage. Vi skulle være fuldt konkurrencedygtige, og der blev kigget på os fra mange sider med særligt årvågne øjne, fordi vi var et kooperativt foretagende. Vi var ude for større kritik.

Vanskeligheder kunne vi også komme ud for på den måde, at folk, de andre bryggerier skilte sig af med, blev sendt til Stjernen, og mellem dem *kunne* der være en og anden, der var såre vanskelig at have med at gøre.

Særligt mærkeligt kunne jeg føle det, når der blev strejket hos mig. Det er nu kun sket et par gange, og, den længste strejke tror jeg var på 1½ dag. Jeg havde jo nogle snese gange siddet på „den anden side af bordet“, når der skulle strejkes. Det at sidde på direktørsiden var det, man i det moderne sprog kalder for „en helt ny fornemmelse“. Jeg tror heller ikke, jeg i dette spørgsmål klarede mig så godt på direktørsiden, som jeg gjorde det på den anden side.

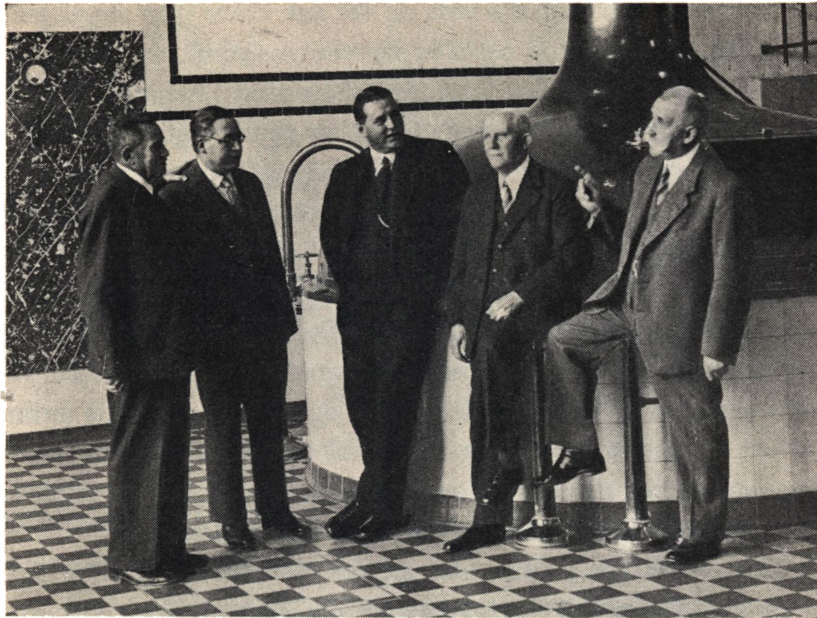
Der var da også en strejke, hvor jeg gav mig, men reelt set ikke *skulle* have gjort det. En gammel arbejder, der nærmest gik til hånde her og der, var et par gange blevet advaret, fordi han røg på steder, hvor man ikke *må* ryge, fordi der ikke må være *nogen* chance for, at der kan komme det mindste griseri til øllet. Han fortsatte med at ryge, og så fyrede jeg ham. Det gik man i strejke for, og manden fik så lov til at blive mod næsten at sværge på, at nu

lagde han cigareten. Nemt var det ikke for mig, for han havde endda ladet sig fotografere med cigaret i munden i et af middagsbladene. Det var lidt vel strengt. Men i det store og hele gik det helt pænt, og da jeg i slutningen af 1944 gik af, sagde både den kvindelige og den mandlige tillidsmand i deres taler, at jeg jo nok kunne være barsk og nu og da kunne der være „hede i luften“, men at de alligevel havde haft det nogenlunde godt sammen med mig.

Da jeg blev direktør, fik jeg gennemført noget, som jeg tror fik en vis betydning. Jeg ville have arbejderne tættere knyttet til selve virksomheden, og jeg prøvede det gennem to ting. For det første fik tillidsmændene adgang til generalforsamlingen af aktionærer, således at de kunne følge både beretning og debat der. For det andet sørgede jeg for, at arbejderne blev samlet til møde, hvor så jeg gav en meget udførlig beretning om, hvorledes stillingen var, og så diskuterede vi sammen de indre forhold.

Stjernens aktier kan der ikke spekuleres med. De ejes af arbejderorganisationerne, og hvis en af dem vil sælge, skal det ske til en anden organisation og på bestemte vilkår . . . Og af det overskud, der er indhøstet gennem årene, er mange penge gået tilbage til arbejderbevægelsen som tilskud til forskellige formål. Selvfølgelig er det meste gået til konsolidering og udvidelser — nu er Stjernen sine 15 mill. kr. værd i handel og vandel, og produktionen er oppe på ca. 50 millioner flasker pr. år. — meget pænt klaret, når man begyndte med en startkapital på 150.000 kr., og ikke mindst i de første år havde det så hårdt, at det knagede gang på gang. Men, som sagt, mange penge er blevet indenfor arbejderbevægelsen ved, at der er ydet bidrag til mange ting, ikke mindst til det store oplysningsarbejde, der finder sted indenfor arbejderorganisationerne, både hos de unge og de ældre.

Alene til oplysningsarbejdet har Stjernen ydet over en million kr. i tilskud. I 1934 fik jeg bestyrelsen til at gå med til at henlægge tilskud til et fond til bygning af en ungdoms- og oplysningsborg i København, og dette fond var, da jeg forlod Stjernen, oppe på en

Lille debat på bryggeriet Stjernen. Fra venstre Carl Hansen, direktør Peder Nørgaard, borgmester Munk, forretningsfører Hørdum og Emanuel Svendsen

halv million kr. og er vokset yderligere senere. Også for selve virksomhedens arbejdere er der oprettet et hjælpefond.

Og så har vi betalt skat, og det må siges, at øl-industrien er blevet overordentligt „skattet“, — så meget, at det er ikke så lidt generende —, og at det er mit indtryk, at skattemyndighederne har skåret sig *for* bred en rem af øl-industriens ryg. Nogle gange havde man fornemmelsen af, at der ikke var megen ryg tilbage. I mine direktørår har Stjernen betalt 78 millioner kr. i skat. Det er da en post.

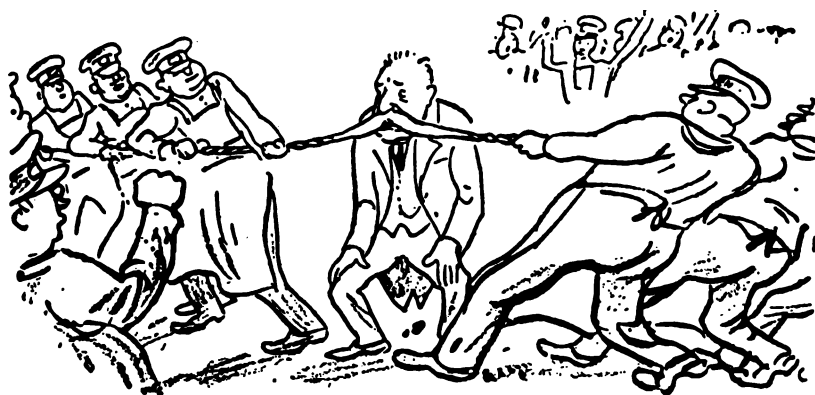
Jeg forlod Stjernen, da jeg rundede de 80 i 1944. Under besættelsen så det et par gange truende ud. Tyskerne viste betydelig interesse for vore lokaliteter. Vi klarede den dog, væsentlig på grund af, at de tyskere, som så mange jo beundrede for deres plan og orden, nu alligevel ikke havde den orden i sagerne, man troede.

Et kontor hev i øst og et i vest, og det ene vidste ikke meget om, hvad det andet foretog sig. Det klarede vi den på. Muligvis har det vel også været sådan, at mange af tyskerne „dækkede“ sig på den måde, at de tilsyneladende havde en masse vigtige affærer at klare her, hvor der var en hel del hyggeligere end ved fronten. En gang havde vi besøg af officerer, der så på ridehuset og mente det uhyre velegnet til en del af deres heste. Tiden gik. En ny officerskommission kom, og den fandt, at ridehuset *ikke* var egnet. Vi havde købt brødfabrikken „Ceres“ på Dr. Olgasvej til nedrivning for at skaffe plads til den nye aftapningsanstalt. Da huset var afmonteret kom en kommission officerer og så på huset. Først mente de det udmærket til sygehus. Senere til indendantur. En ny kommission kiggede på sagerne, og kom til det for os heldige resultat, at bygningen ikke egnede sig til noget tysk formål.

Men — det var jo ikke blot øl, der blev talt om på Stjernen, efter at vi havde fået Hedtoft derud som underdirektør. Vi bevilgede modstandsbevægelsen et lån på en halv million kroner, men udover det skete der en del, som *jeg* ikke var med i — jeg havde blot *mine* fornemmelser, når Hedtoft og den anden underdirektør Peder Nørgaard stak hovederne sammen udenom „den gamle“.

Da Hedtoft en gang i 1944 — efter hvad han meget troskyldigt forklarede — havde været på en længere tur i Jylland, og mødte med pæne øl-bestillinger derfra, viste det sig efter krigen, at „filuren“ havde været illegalt i Sverrig, hvor det bl. a. var lykkedes ham ved forhandlinger med hans gode kammerat statsminister Per Albin at få en stor våbenforsending i orden til den danske undergrundshær. Mange vigtige illegale forhandlinger har været ført på Stjernen — men jeg, „den gamle“, blev holdt udenfor. Var jeg sur over det, da jeg opdagede det? En lille smule, ja, i begyndelsen, — men det gik over. Det var klogt, at så få som muligt vidste noget om den slags ting.

Da jeg den 5. maj 1945 om morgenen gik en tur over på Stjernen, kunne jeg ikke kende „min“ gamle fabrik igen. Da jeg kom

Mælkekuske og ølkuske trækker tov. Tegning Carl Jensen.

til porten, var den lukket. Unge mænd med geværer spurgte mig strengt, hvad jeg ville.

— Er I tossede — det er jo Svendsen — lød det fra et par stykker, der stod i en trup indenfor, og så åbnede de porten for mig. Men alt inde og ude var som en myretue. Modstandsbevægelsen havde fået sit hovedkvarter her. Gangene var fulde af folk, der foer op og ned, de fleste kontorer var stoppede til randen, telefoner kimedede ustandseligt, kommandoråb smeldede. Men jeg gik og hyggede mig og syntes, det var et udmærket formål, „min“ gamle fabrik nu blev anvendt til.

Stjernen blev langt mit største job indenfor arbejder-kooperationen, men jeg har også været med andre steder, bl. a. i Fællesbageriet, hvor jeg var formand for bestyrelsen gennem mange år, og Arbejdernes Landsbank, hvor jeg var med fra stiftelsen og en lang række år var formand for bankrådet. Både Fællesbageriet og Arbejdernes Landsbank har haft sine skarpe skær at klare, og der har været tider, hvor sejladsen var så vanskelig, at det tegnede slemt til forlis. Men det blev klaret. Kræfterne var der og *viljen* var der, og nu står begge de to virksomheder støtte og solide og parat til at møde de storme, der muligt rejser sig i fremtiden.

Jeg må indrømme, at når jeg ser tilbage på disse områder, at min ungdoms drømme og forventninger til arbejder-kooperationen var større, end livet honorerede. Men hvad — hver slægt skal vel have sine skuffelser — og skal høste sine erfaringer. Blot de nye slægtled så ville drage nytte af de erfaringer, de gamle høstede. Det gør de vel også i *nogen grad* — for selvfølgelig har de unge deres egne tanker og meninger og lysten i sig til at gå egne veje og bryde nye baner.

Når man tænker over arbejdernes forhold til Kooperationen er det ikke uinteressant at se på de to første socialistiske pjecer, der udkom i Danmark. Det var i foråret 1871. De blev udsendt under pseudonymet „En arbejder“, men var forfattet af den mand, der satte dansk arbejderbevægelse i gang: Løjtnanten og postfunktionæren Louis Pio. I de pjecer er Karl Marx ikke nævnt, men Lassalles navn møder man. Og Lassalles tanker om oprettelse af produktionsforeninger blev da også i en hel del år tanker, der beskæftigede de danske arbejdere mere end Karl Marx' økonomiske teorier. Karl Marx' „Det kommunistiske manifest“ blev da også først oversat langt hen i 80'erne.

Men tanken om oprettelsen af produktionsforeninger var noget nærliggende og tilsyneladende overkommeligt. Dette med, at man ved disse værksteder afskaffede arbejdsgiveren og selv tog produktionen i sin hånd, syntes næsten at være så let som barneregningen, at 1 og 1 er 2, og 2 og 2 er 4. Men det *var* jo afgjort ikke så let at gå til. Masser af forhold spillede ind. Man kan vel sige, at tre ting især spillede ind; for det første mangelen på kapital. Hos bødkerne havde vi ved starten, som så mange andre fagforeninger, også den opgave at skulle lave en produktionsforening. Kontingentet skulle være 10 øre om ugen. Bødkerne var gennemgående svære at få til at betale den tiøre, og selv hvor den blev betalt med fanatisme, betød den kapital, der kom frem, reelt set ingenting. I hvert fald ikke noget ordentligt. Udover mangelen på kapital kom også mangelen på erfaring. En mand kan jo udmærket godt

Da Larsen-Ledet havde udtalt, at skulle man ha' en bajer, skulle det selvfølgelig være en Stjerne. Tegning af Chr. Hoff

være et dygtigt menneske, en dygtig arbejder og dygtig fagforeningsmand, men når talen er om at lede en forretning, kan han trods de andre fordele være en ren og skær novice. Man kan være en forbavsende god parti-agitator og forbløffende dårlig, når det drejer sig om noget så praktisk og jordisk som at lede en forretning.

Og den tredje vigtige ting, jeg mener spillede ind, da arbejderne begyndte at oprette produktionsforeninger i fagbevægelsens første åringer, er spørgsmålet om arbejdernes disciplin. Det viste sig, at arbejderne ikke så helt sjældent troede, at når de nu havde fået deres „egen forretning“ så kunne de gøre sådan næsten omtrent, hvad de ville, og stille de største krav. De bedste af dem, måske teoretisk fint skolede folk, troede, at nu kunne de gennemføre

socialismen på de kvadratmeter plads, deres eget værksted rummede.

Hvor mange produktionsværksteder, der blev dannet i arbejderbevægelsens første år, findes der så vidt mig bekendt ikke noget udtømmende materiale om. Grunden er sikkert den, at mange af disse produktionsværksteder døde så stilfærdig en død, at man ikke engang talte ved graven. I hvert fald kan man i fagforenings-jubilæumsskrifter læse om, at i det og det år — væsentligt i de første år — startedes et produktionsværksted. Men senere i skriftet hører man ikke noget om, hvordan det siden gik, og hvornår man gav op.

Politisk og fagligt lykkedes det dansk arbejderbevægelse at skabe kæmpe-organisationer og nå til meget store resultater. Kooperativt gik det betydeligt ringere. Der *blev* skabt også store foretagender, der nu står sikkert og solidt på benene. Men ser man på dansk produktion som helhed, er det ikke altfor stor en del, der på en eller anden måde er kooperativ eller har et vist kooperativt islæt.

Det er en af mine erfaringer, at det er vanskeligere at skabe noget på det kooperative felt end at skabe en privat forretning. Der stilles større krav, og det gøres til folkene på begge sider af bordet, altså både arbejderne og dem, der skal lede arbejdet, og som altså på en måde bliver arbejdsgivere. I en kooperativ forretning er det ofte sådan, at på begge sider af bordet sidder der kammerater og partifæller. Men dette kammeratskab må ikke blive til det „kammerateri“, der lader sagerne glide på bedste beskub, fordi det jo *kan* være pokkers vanskeligt at tage en bestemt stilling, og så tage de „skrald“, der kan følge med, hvis det er en kammerat-partifælle, man går imod. Arbejderne bør føle sig tættere knyttet til disse virksomheder, fordi de reelt set er deres egne, og rummer en *idé*, og ledelsen skal skabe forhold, der ikke gør det vanskeligt at få en vis form for fællesfølelse frem. Trods de skærmydsler og modstridende interesser, der kommer, må *ideens* store linier kunne finde sig en plads at gro på.

I Otto Christensens streg

Der er i gamle dage skrevet ikke så få fremtidsromaner med det emne, at arbejderne blev deres egne arbejdsgivere. Megen romantik var der i dem. Alt blev *så* godt og alle var *så* ædle, og arbejdet foregik nærmest under sang og mandolinspil, mens der var smil og glæde på alle ansigter. Realiteterne blev en hel del anderledes og mere jævne og prosaiske. Det er godt, at en hel del spraglede fjer er blevet pillet af, og man ser menneskene i hverdagstøj, som de er. Så er der også mulighed for flere *praktiske* resultater.

Da jeg selv „forlod skansen“ i 1944, var det med ikke så lidt vemod i sindet, men de pæne ord, min meddirektør på Stjernen gennem ti år, Peder Nørgaard, skrev om mig i bryggeriets lille, smukke blad, gjorde godt. Nørgaard skrev:

Efter 21 års daglig gerning på bryggeriet *Stjernen* forlod direktør Em. Svendsen med udgangen af det gamle år sin direktørpost.

Da Svendsen efter direktør G. Chr. Olsens død i 1923 tog afsked med De samvirkende Fagforbund, hvis hovedkasserer han havde været i 25 år, for at blive Stjernens leder, var han ikke nogen ny mand på bryggeriet. Han havde været med til bryggeriets start i 1902 og blev på den stiftende generalforsamling valgt til medlem af repræsentantskabet. På første hånd havde han derfor kendskab til de vanskeligheder, arbejdernes bryggeri havde haft at kæmpe med, og han havde haft sin andel i, at disse efterhånden blev overvundet. Foruden sit nøje kendskab til bryggeriets forhold og udvikling bragte Svendsen andre egenskaber med sig, som blev meget værdifulde i hans gerning på bryggeriet. Her tænkes først og fremmest på den anseelse, Svendsen nød som fagforeningsmand og arbejderpolitiker. Han tog aldrig med fløjlshandsker på dem, der trådte arbejderklassens interesser for nær. Han kunne være skarp, men hans retfærdssans var levende, og han mødtes derfor overalt med respekt. Hans navn havde god klang i arbejderkredse, og det blev derfor et stort aktiv for bryggeriet. Det førte ham også ind i byens kommunale arbejde, hvor han som formand i en snes år for borgerrepræsentationen blev byens første borger.

Svendsen havde en lang og resultatrig arbejdsdag bag sig, da han beyndte sin ledergerning på *Stjernen*, — og her blev der også beskåret ham en lang arbejdsperiode, hvor resultaterne groede for hans fod. Bryggeriets vendepunkt var vel i anmarch, men først under Svendsens ledelse kom de store spring opad — salgsmæssigt og økonomisk. Aldrig nogensinde havde de gamle bryggeribygninger været vidne til sådan aktivitet, det knagede i alle fuger, fordi ydeevnen skulle presses op over næsten det muliges grænse. Men det holdt, og Svendsen og hans medarbejdere kunne glæde sig, da det viste sig, at produktionens kapløb med salgsfremgangen forløb heldigt. Og de store overskud gjorde det muligt at udvide og modernisere produktionsapparatet. Tilstødende virksomheder og institutioner blev erhvervet, og disse arealer og bygninger gav den fremstormende virksomhed albuenum. Svendsen blev bogstavelig talt opbyggeren, og han fyldtes med stolthed, efterhånden som de nye smukke fabriksbygninger rejste sig og forsynedes med de mest moderne maskinelle indretninger, næsten udelukkende af dansk fabrikat. Det gav muligheder for de fineste kvaliteter, og da Svendsen aldrig var til sinds at nøjes med de næstbedste råstoffer, blev resultatet, at Stjernens produkter kom på fuld højde med det bedste, der kan produceres af øl og mineralvand i vort land.

Tusinder af konferencer og forhandlinger, tusinder af afgørelser, store og små, som skal træffes i rette tid, masser af repræsentationsbesøg og rejser, — alt dette slider på sin mand. Gennem mange år blev der slidt på Svendsen. Helt fri gik han da heller ikke for sygdoms- og træthedsperioder, men han rettede sig hurtigt. Nogen årsunge var han jo ikke, og derfor var hans spændstighed og vitalitet i særlig grad imponerende.

Ingen tænkte derfor på, at den aldersgrænse, der er ved at blive den normale, skulle gælde for ham. Derfor kom hans virke til også at strække sig over fem lange, trølse og stormfulde krigsår med deres mylder af besværligheder og problemer. De knappe korntildelinger medførte endda, at det et par år ikke var muligt at opnå regnskabsmæssig balance. Da der imidlertid som følge af god byghøst har kunnet fås forøgede tildelinger de sidste par år, ændredes billedet straks, og den økonomiske tilbagegang mere end indvandt. Nu råder Stjernen over reservefonds på over 9 millioner kr.; da Svendsen trådte til, androg de kun godt 1 million kr. I samme åndedrag må hertil føjes, at der igennem årene er ydet meget store tilskud til almenyttige formål, og at der nu er stillet en halv million kroner til rådighed for opførelse af en borg for arbejderbevægelsens oplysnings- og ungdomsarbejde.

Det har hele tiden været Svendsens højeste ønske, at han kunne få mulighed for at virke på bryggeriet, til han blev 80 år, og at krigen da ville være forbi. Det sidste håb er desværre ikke gået i opfyldelse, men alderen er nået, og punktummet er sat for det aktive medarbejderskab på bryggeriet. Med hæder har Svendsen kunnet trække sig tilbage. Hvor kan han fyldes af lykkefølelse og stolthed, når han betragter sit livsværk. En lille virksomhed er i hans hænder forvandlet til en stor mønsterbedrift, der kaster glans over den danske arbejderbevægelse.

Vi — hans medarbejdere — takker af hjertet Em. Svendsen for hans indsats og ønsker ham solstrejf under det otium, der venter ham — nyboderdrengen, bødkersvenden, der oplevede det eventyr, at han blev sin bys førstemand og den erfarne leder af den danske arbejderkooperations mest betydningsfulde produktionsvirksomhed.

*J. Jensen fotografere 1924 under et ferieophold i Kik-havn.
Når han „slappede af“ malede han altid*

MENNESKER, JEG MØDTE

11. KAPITEL:

NÅR man har levet så langt et liv, som jeg har, og fra den pureste ungdom har levet midt i organisationsliv og „offentligt liv“, om man kan bruge det sidste udtryk, lærer man mennesker at kende i tusindvis. Idealister og stræbere, tågede folk og bestemte folk, teoretikere og praktikere — mange talenter, et par genier og tusinder af jævne og stilfærdige folk. Mennesker fra alle dele af samfundslivet er myldret forbi mig, og det er der vel mange, der mener, er både interessant og morsomt. Hvad det også har været. Men det kan også i høj grad have sine vanskeligheder og kvaler. Man kan ikke huske dem alle, og møder man dem så på en sporgovn, på gaden, i en forsamlingssal, i en jævn eller fin kafé, og man ikke hilser, summer det, at man er overlegen. Især arbejderne er ømfindtlige her. „Han er ble'et fin på den“, kan de sige, hvis man ikke erindrer ansigtet og ikke hilser.

Fra arbejderbevægelsen er mange vokset frem til de store stillinger, og det var ofte „stof“ for journalister og forfattere. En af bøgerne om Stauning hed „fra bydreng til statsminister“ — samme titel blev senere brugt i Sverige til en bog om Per Albin. Da Bramsnæs blev finansminister hed det „fra sætterkassen til finansministeriet“. Om mig selv hed det, da jeg blev formand i borgerrepræsentationen „bødkeren, der blev Københavns øverste borger“. Med årene blev det jo ikke så sjældent, at arbejdere kom „højt op“, så det nyhedsmæssige i karrieren svandt noget ind, men dog blev Fanny Jensen, da hun blev minister, slået op efter de gamle kli-

cheer som „den første fabrikspige, der blev minister“. Og i de fleste af disse tilfælde har man indtil trivialitet varieret og citeret H. C. Andersens „den grimme ælling“ — svanen der steg op fra den jævne hønsegård. Da maler J. Jensen i 1903 blev finansborgmester i København var det også med omtaler som „fra malerstilladset til leder af byens pengekasse“ o. l.

Når jeg nu lader nogle af de mennesker, jeg mødte, passere revy, er det J. Jensen mine tanker først falder på. Stauning var større og fik langt større indflydelse, men maleren J. Jensen har, tror jeg, haft større betydning, end man nu er tilbøjelig til at tillægge ham. Hans navn er selvfølgelig endnu erindret i vide kredse, men jeg har nogle gange prøvet blandt ungdommen, også arbejderungdommen, og her er hans navn ved at glide ud.

Da han, maleren og De samvirkende Fagforbunds første formand, og en af de to første, socialdemokratiet fik ind i borgerrepræsentationen i København, i 1903 blev valgt til så vigtig en post som finansborgmester i København, var han vist den første egentlige arbejder i verden, der blev valgt til så betydelig en stilling. Klassisk for denne begivenhed er blæksprutte-tegningen af Borgbjerg, der som en trold af en æske stikker hovedet ud af rådhuset og råber „Jensen er valgt“. Der er triumf og sejr over denne tegning. Og det *var* en triumf og en sejr — men, ikke mindst hos arbejderne, lå der en vis angst bag sejren. Kunne maleren klare sagerne? Før ham havde der siddet en lang række fint uddannede folk, og folk med fine titler på pladsen som finansborgmester i København. Kunne maleren klare konkurrencen?

Maleren klarede den — og gjorde det flot. Var han gået i stykker på opgaven, nå ja, socialismen havde ikke været død i Danmark for det, og arbejderbevægelsen var ikke gået ned — men det havde svedet hårdt. Arbejderne ville have dukket hovedet og følt, at deres kræfter ikke slog til, og at der ville gå lang tid, før det ville ske. Men maleren stod sig, og arbejderne satte fødderne fastere i jorden: Vi kan sgu også det der . . .

Derfor fik J. Jensen den store betydning. Han var den første.

Mit eget forhold til J. Jensen var reelt set mærkeligt. Vi havde arbejdet inde på livet af hinanden, da han var formand og jeg kasserer i De samvirkende Fagforeninger i København, og da han blev formand og jeg kasserer for De samvirkende Fagforbund. Da han blev finansborgmester, blev han i forskellige bestyrelser for at holde kontakten, og der var vi også sammen. Da jeg kom ind i borgerrepræsentationen, havde vi mange ting sammen — men vi var altid De's. Noget usædvanligt i arbejderbevægelsen. Et par gange var der ved at gå hul på bylden. Ved en faneafsløring engang i en vælgerforening begyndte vi pludselig over et godt glas punch at sige du til hinanden. Men næste dag sagde „maleren“ igen De til „bødkeren“. Mange år senere — vi var da sammen med andre kommunalbestyrelsesmedlemmer på et trip til Stockholm — begyndte han at sige „du“. Men da var jeg stiv i hatten og beholdt „De“. Og vi blev aldrig du's.

Grunden har vel været den, at vi var to forskellige typer. Han var kølig og formel, jeg bredere i det og mere gemytlig. Jeg tror også, jeg kan indrømme, at han var mere arbejdsom end jeg i den forstand, at han sled mere med sagerne. Man kunne have fornemmelsen af, at han spekulerede, så hjernen knagede. Jeg havde mere i mig af det „nå, hva' — det går nok“ — dog uden at jeg vil mene, at jeg var vidtløftig med arbejdet. Men både han og jeg delte jo den skæbne med de fleste andre af arbejderbevægelsens folk, at vi var bagud med visse elementære kundskaber, og det kunne i visse situationer tvinge os til at arbejde hårdt for at komme igennem.

Da J. Jensen blev finansborgmester og senere overpræsident, fik han noget meget værdigt over sig, noget som kunne smage af departementchef. Der var folk, især dem, der ikke kendte ham fra de yngre år, der mente, at det var de fine stillinger, der gik ham i blodet. Lidt var der vel om det, men stiligheden var et grundtræk i hans karakter. Det gav sig allerede udtryk, da han var leder i fagbevægelsen. Han havde dengang øgenavnet „diplomaten“.

Verden marcherer gennem Romersgade. Fra demonstrationen ved partiets 50 års jubilæum i 1921. Første række fra venstre: Partikasserer Oskar Johansen, C. C. Andersen, Hjalmar Branting, Sverrig, fru Louis Pio, Arthur Henderson, England, Otto Wels, Tyskland, og Stauning. I anden række finansborgmester J. Jensen (mellem Oskar Johansen og C. C. Andersen), fru Borghjerg og Mac Donald, England, henholdsvis på højre og venstre side af fru Pio. Bag Hendersons venstre skulder ses Karl Renner, Østrig, og den lille dame med den store hat er Nina Bang

Medens J. Jensen og jeg således, trods det nære samarbejde gennem mange år, stod hinanden lidt fjernt, fik jeg et meget nært kammeratskab med den, der blev dansk arbejderbevægelses og dansk politikks største navn: Stauning. Jeg mødte ham, da han var ganske ung, men jeg kan ikke prale med, at jeg straks så, at han var den kommende store mand. *Når* der skrives og fortælles om store mænd, efter at de *er* blevet store, er der en pokkers masse mennesker, der står frem og bekender, at det forudså de allerede fra den store mands fødsel — ja, næsten før.

Det gjorde jeg altså ikke med Stauning. Jeg husker ikke engang, hvornår jeg mødte ham første gang, men det må have været, da han var formand for cigarsortererne. Jeg mindes ham fra dengang som en lang, lidt ranglet ung mand med lyst på livet og et godt øje til pigerne. Man havde gode ord om ham som fagforeningsmand, men — at han havde marskalstaven i tornystret, havde jeg ingen fornemmelse af.

Den første gang jeg følte det rigtig store sus ved ham var ved forberedelserne til og åbningen af den store internationale socialistkongres i København i 1910. Det var en kongres, der rummede en del af de navne, der var store og verdenskendte, og af mange af dem, der senere blev det. Selv havde jeg det ikke så livligt på en sådan kongres, fordi jeg ikke kunne fremmede sprog. Men jeg husker f. eks. at jeg en af dagene af en kammerat, der kunne sprog, blev præsenteret for russerne, og at en af dem, der gjorde et meget agtværdigt indtryk på mig, hed Lenin, og at en anden, der så lidt mere sydlandsk ud, hed Trotski. Jeg havde aldrig hørt de navne før — men det tør jo siges, at de kom op.

På denne kongres var også Borgbjergs store forbillede som taler, franskmænden Jaurès, der blev skudt dagen før verdenskrigen brød ud i 1914. Der var englænderne MacDonald og Keir Hardie, der var Troelstra fra Holland, Branting fra Sverige, Vandervelde fra Belgien — han blev premierminister, da tyskerne i 1914 brød ind i Belgien. Der var tyskerne Klara Zetkin, Ledebour, og også tyske-

ren Karl Liebknecht, der blev myrdet i 1919 af tyske nationalister — der var folk fra mere end en snes af verdens lande, helt ude fra de fjerneste steder.

Jeg var kasserer for den kongres, og den kostede 80.000 kr., men det var penge, der var givet godt ud.

Stauning var leder af hele det store foretagende og gjorde et forbløffende arbejde, både hvad de små enkeltheder og hvad de store linier angår. Og da han på tysk åbnede kongressen, gjorde han det så godt, at jeg så marskalstaven stikke frem.

Ved socialdemokratiets første kongres efter besættelsen, det var i efteråret 1945, var der mellem franskmændene en, der havde været med også i 1910, og aldrig havde været i Danmark siden. Det var den lille iltre franskmænd Grumbach. Han kunne huske kongressen i 1910, der blev holdt i samme lokale som kongressen i 1945, Odd Fellow Palæet, og i sin indledningstale var Grumbach så ivrig dels ved disse gamle minder, og dels ved alt det, verden havde oplevet siden, at hans ivrige bevægelser to gange væltede vandglasset og en gang væltede højtaleren. Ja, de franskmænd! De kan tale, så det sprutter, men når det gælder om at skabe organisationer og holde dem gående, har de det betydeligt vanskeligere.

Stauning fik ikke et „vidunderbarns“ skæbne i arbejderbevægelsen. Han måtte i høj grad tjene sig frem fra geledet, og han høstede mange skuffelser.

Den første stilling, han søgte, var så vidt mig bekendt, da De samvirkende Fagforeninger i København i 1897 skulle have en sekretær. Den stilling søgte Stauning. Vi fik en ansøgning fra ham, og den kan i høj grad kaldes beskeden. Han fortæller i brevet om, at han har fået nogle sygdomme ved sit fag, hvorfor han gerne vil bort fra det. Om sine kvalifikationer skriver han:

— I nogen tid har jeg nu udført en del ekstra arbejde på kontoret i sygekassen „Alderstrøst“, i hvilken forening jeg nogle år har været sekretær . . . Jeg skal ikke her meddele, hvad jeg kan ud-

føre, selvfølgelig er der mangler ved mig, men jeg håber, at jeg under velvillig ledelse vil kunne udføre en del.

Brevet var undertegnet „Th. Stauning, cigarsorterer, N. Hemmingsensgade 8, 1. sal, sidebygningen“.

Han fik ikke pladsen. Det blev Martin Olsen fra snedkerne, der blev den nye sekretær.

Men året efter blev Stauning kasserer i Socialdemokratisk Forbund. Det var Sigvald Olsen, der anbefalede ham. Sigvald Olsen kendte Stauning godt fra tobaksfaget, og anbefalingen for den dengang 25-årige Thorvald Stauning er typisk, idet han anbefaledes for sin store arbejdsevne, punktlighed og pligtfølelse. Da han en halv snes år senere blev valgt til formand for partiet, da P. Knudsen var blevet borgmester, var det med samme anbefalinger som grundlag, denne gang fremsat af P. Knudsen, der havde haft ham inde på livet gennem de ti års samarbejde. Og var gamle Knudsen ikke gået så stærkt ind for Stauning, var der store muligheder for, at han *ikke*

To gamle kammerater.

var blevet valgt. Der var mange, der var stemt for at vælge den ene af partiets landstingsmænd, snedkeren Chr. Christiansen, til formand for partiet.

Selv da han er valgt til partiets formand, og det altså på gamle Knudsens stærke anbefaling er sket enstemmigt, er det ikke med egentlige fanfarer, at Social-Demokraten bringer meddelelsen. Tværtimod går der igennem bladets artikel en næsten lidt overlegen tone. „Stauning er bleven en flittig, samvittighedsfuld rigsdagsmand, med stærkt voksende evne til at behandle stoffet“ og „han vil fortsætte P. Knudsens virksomhed som partiets forretningsfører med troskab og selvstændighed, med pligtopfyldende flid i detailarbejdet“.

Der er en vis kølighed over ordene, men der er dog et udtryk, der *rammer*, dette „... med stærkt voksende evne til at behandle stoffet“.

Sådan var det med Stauning, at han *voksende* sig frem til at blive den store politiker og statsmand, sled sig frem til at blive den, der ragede op, og som man bøjede sig for i respekt. Opgaverne kom, stadigt større og mere betydelige, og Stauning gik i gang med dem, og klarede dem.

Selv nogle år efter, at Stauning var blevet partiets formand, stod han i den store offentlighed i skyggen af Borgbjerg, som var den iltre og åndfulde skribent, taler og politiker.

Marinus Kristensen, der blev Social-Demokratens redaktør, da Borgbjerg blev minister, havde en vis sprælsk lyst til at sige både åndfuldheder og ondskabsfuldheder. Han sagde engang, det har været i 20'erne:

— Borgbjerg og Stauning er som en pægl og en flaske øl . . .

Marinus mente, at Borgbjerg var det stærke brændevin og Stauning det ikke så lidt tyndere øl. Jeg mente nu det modsatte, *hvis* man skulle holde sig til Marinus' ikke så lidt ondskabsfulde „lignelse“.

I de år, Stauning sad ved pengekassen i Socialdemokratisk Forbund, og jeg ved kassen i De samvirkende Fagforbund, fik vi meget at gøre sammen, og det blev til mere end at tale om penge, det blev til et godt kammeratskab og venskab, der *holdt* til det sidste.

Da Stauning i 1898 blev valgt som kasserer for Socialdemokratisk Forbund, var „embedet“ ikke så godt aflagt, at han helt kunne sige farvel til cigarerne. Lønnen som kasserer var 10 kr. om ugen, så i nogen tid måtte han i formiddagstimerne sortere cigarer. Men han følte sig da nu så stærkt kørende, at han kunne gifte sig. Et par uger efter, at han var rykket ind til P. Knudsen i Socialdemokratisk Forbunds små kontorer Rømersgade 22, stuen, giftede han sig med sin kæreste og kollega Anna Jensen, og de fik foden under eget bord, Dosseringen 50, 2. sal.

Jeg kom en del i deres hjem. Der var ofte noget rastløst over ham i de år. Han var ikke så gemytlig som han *kunne være* senere. Det gav sig tit udslag deri, når vi var sammen hos ham med andre kammerater, at han ikke sagde ret meget. Så var det mig, der blev sendt i ilden. Hans kone Anna sagde tit til mig:

— Nu må du og din kone komme i aften, og du må sætte lidt humør i gæsterne . . . du ved jo, at Thorvald er så tør.

Anna Stauning blev dræbt ved en ulykke april 1921. På en mærkelig måde kom min kone og jeg nær ind på dette ulykkestilfælde. Vi boede i Østersøgade i nærheden af Fredensbro. Vi stod ved vinduet og så ud, og pludselig ser vi et par cyklister, der vinker op til vinduet. Det var Stauning og hans kone. De havde været i skoven og skulle nu hjem. Stauning skulle tale ved en mindstens-afsløring på borgmester Chr. Christiansens grav. Jeg stod og gjorde mig i stand for at tage samme sted hen.

Et minut efter, at vi havde vinket til Stauning og hans kone, så vi et vældigt folkeopløb nede ved Fredensbro. Da jeg kom ud til mindstens-afsløringen, fik jeg at vide, at Staunings kone ved Fredensbro var blevet påkørt af en bil og dræbt. Det havde altså været

grunden til opløbet et minut efter, at hun og Stauning havde vinket op mod vort vindue.

Stauning holdt meget af sin kone, og ulykken tog hårdt på ham. Han søgte at „lukke sig af“, når man var sammen med ham. Men jeg talte nogle gange med hans søn Holger.

— Far ligger og græder hver nat — fortalte Holger.

Stauning kunne udadtil være kølig, men i virkeligheden var han et meget følelsesbetonet menneske. I de unge år, hvor byrderne jo ikke var så svære, gik han med stor „Drachmann-hat“ — den holdt forresten i ikke så få år —. Han holdt meget af at skrive selv, både det lidt mere lyriske og det saglige. Da Bresemann i slutningen af 90'erne tog fra København, havde han startet et tidsskrift, der hed „Samarbejde“. Det blev Stauning redaktør for. Jeg skulle skaffe annoncer. Det skal blankt indrømmes: Stauning var bedre som skribent end jeg var som annonceagent.

Selv da han var kommet godt op i årene kunne det ske, at han, når han rystede hverdagen af sig, kunne blive helt drengagtig kåd. Andre gange kunne min kone blive nervøs, når hun hørte, hun skulle have ham tilbords, for hun og jeg kunne se på ham, at han var i det „tørre“ hjørne, og så kunne han være svær at slå et ord af.

Hvad det kåde og drengagtige angår, har jeg især to minder.

Det ene er fra Genève omkring 1920. Vi var et hold danskere dernede, mellem dem Stauning, Nina Bang og jeg. Stauning og Nina Bang boede på samme hotel, og da en dag forhandlingerne var tilende, og klokken nærmede sig 21-tiden, skulle Nina Bang hjem.

— Du skal vel også hjem og til sengs — sagde hun til Stauning — du får en hård dag i morgen.

— Ja-a-a — brummede Stauning. Jeg fulgte med til deres hotel, men Stauning havde blinket til mig, så jeg var klar over situationen. Nina Bang og han gik op på hotellet. Jeg gik ud på gaden — men ventede. Lidt efter kom Stauning ned, og vi fandt hen til de andre danskere. Vi kom sent hjem.

Da vi kom til mødet næste formiddag, sagde Nina Bang til Stauning, som havde værelse ved siden af hendes på hotellet:

— Det er synd for dig, du har ikke fået megen søvn i nat — jeg hørte, du lå og hostede det meste af tiden . . .

Da vi var alene, ærtede jeg Stauning:

— Du er en dårlig kammerat, at du bestiller en mand til at ligge og hoste hele natten, for at Nina ikke skal opdage noget . . .

Stauning lo, men var ikke ked af, at en eller anden hotelgæst havde hostet så stærkt den nat.

Den anden gang, hvor jeg husker det drengede slog ud, var i mit eget hjem for ca. 15 år siden.

Min kone havde fået et nyt kinesisk sjal, med mange farver og mange fugle på. Stauning var glad for sjallet, og da vi nåede kaffen, tog han sjallet, bredte det ud på gulvet, satte sig på det og sagde:

— Kom nu her — så leger vi, vi er i skoven . . .

Og vi satte os på sjallet på gulvet og kaffen blev serveret der — og Stauning sang for os og fik os til at synge med på danske sommersange — og tilsidst sang han sin yndlingsvisse, „Enhver som har trådt sine børnesko“, U. P. Overbyes gamle arbejdersang. Den sang han næsten altid, når han havde lyst til at synge. Grunden har nok været, at den handler om et proletarbarn. Forresten tror jeg, han har lært den af P. Holm, den gamle folketingsmand fra 5. kreds. Holm sang nemlig også tit den sang, bl. a. ved Socialdemokratisk Forbunds stiftelsesfester.

Mange rygter og historier summede Danmark over om Stauning. Selv tog han sig det forholdsvis let i den anledning. En gang sagde han:

— For min skyld kan man bruge de mest ildelugtende skraldebøtter . . .

Typisk for ham i denne henseende er vistnok følgende:

Wilfred Petersens nazigruppe lod engang et postkort dele ud i mange tusinde eksemplarer. På postkortet så man Stauning stå med to damer i badedragt. Fotografiet var engang taget under et besøg,

han aflagde hos en bekendt i Nordsjælland, og den ene af bade-damerne var vennens hustru.

Da Stauning fik forelagt postkortet, brummede han:

— Det er sgu mest synd for pigerne — og forresten, så er det jo rigtig dårligt trykt . . .

Det, rygterne især summede om var, at Stauning var slem til at ta' sig en tår over tørsten. Der var en masse mennesker — især blandt bønderne og især folk, der aldrig havde kendt Stauning — der kunne fortælle en masse „historier“, og de blev fortalt udfra den gamle recept „ . . . det er *ganske* vist“.

De, der som jeg var ham på nært hold, så helt anderledes på det. Han kunne nu og da lide det, man kalder „en lille en“, og nogle gange kunne han komme ud på det, der med en anden slang-betegnelse kaldes „ud på vulkaner“, og det er vel især den slags „ture“, der har skabt rygterne og fået dem til at tage fantastiske former. Når rygter ruller og ruller *plejer* de jo ikke at antage blidere og blidere former. De går i modsat retning — svulmer og svulmer og breder sig ud.

Når Stauning tog sig sådan en „tur“ var det *tobaksarbejderen*, der kom frem, medens *politikeren* og *statsmanden* gled i baggrunden. Tobaksarbejderen var i hopla, og det var der for pokker da ikke noget ondt i, og det var ikke noget at skjule — syntes *tobaksarbejderen*.

Og forresten — når jeg nu taler så ligeud om de ting — er det så ikke sådan, at mange andre end Stauning — også folk, der ikke var startet som tobaksarbejdere, men havde sovet i langt finere senge — kunne tage sig en „tur“ engang imellem. Men så blev der forsvaret og forklaret og formildet, men med Stauning blev der gravet i det og snavet i det, og en fjer blev ikke til fem høns men til en hel hønsegård. Man havde ofte fornemmelsen af, at det var, fordi han var en stor og en farlig politisk modstander. Det kunne bruges mod ham.

Og en anden ting i denne forbindelse er jo den, at en mand i

Staunings stilling *kommer* ud for meget, der kræver nerver som ståltøve. En masse arbejde, en masse spørgsmål at tage stilling til, en masse mennesker at have med at gøre, som ikke altid er lige spændende eller lige loyale — og så *kan* det jo ske, at nerverne engang imellem slår klik.

Vi, der gennem de mange år havde været sammen med ham de hundreder af gange offentligt og hundreder af gange privat, kunne blive gale i hovedet, når vi så, der blev gjort ham uret. Men, som sagt, jeg har ikke mærket, at han selv brød sig så altfor meget om det.

I årene efter tyskernes besættelse og frem til hans død maj 1942 erindrer jeg ham væsentlig som en stiv og kølig mand. Man kunne sidde sammen med ham til møde eller i privat kreds og ofte have fornemmelsen af, at han ikke var med. At han var langt borte. Besættelsen og alt, hvad den havde ført med sig, havde ramt ham hårdt. Men barsk *kunne* han jo blive, også offentligt. Jeg husker ham på talerstolen i Forum, da socialdemokratiet i København i efteråret 1940 holdt et medlemsmøde, der blev det største, der har været holdt på disse breddegrader. En snes tusind medlemmer i selve Forum, og en halv snes tusind udenfor.

— Der er nogle, der tror, vi er rystet sammen af skræk — begyndte Stauning — men vi *er* her og vi agter at *blive* her . . .

Da vi nærmede os grundlovsdagen 5. juni 1940, altså kun en månedstid efter besættelsen, ringede jeg til ham. Vi havde gennem mange år været sammen til grundlovsdagens folkefester. Nu ville arbejderbevægelsen selvfølgelig ikke fejre grundlovsfest med tyskerne i landet, men jeg foreslog Stauning, at vi skulle holde vor private grundlovsfest. Det gjorde vi så både i 1940 og 41.

Når jeg var sammen med ham i de besættelsesår, spurgte jeg ham sjældent ud om interne ting. Jeg havde den opfattelse, at det ligesom var lidt ukammeratligt at ribbe op i det, hvis han nu sad og gerne ville slappe af og et øjeblik glemme kvalerne. Men at han dybt hadede besættelsesmagten og Hitler, og at bekymringerne

over, hvad der kunne ske med Danmark og med socialdemokratiet, knugede ham, var aldrig til at tage fejl af.

Jeg har den lille erindring fra vores første „private grundlovsfest“ 5. juni 1940. Vi fejrede den i Tivoli. Da vi kom forbi Nimbs terrasse, hvor det vrimlede med tyskere, standsede Stauning, knyttede hænderne og sagde:

— Nu har jeg kun eet ønske: At jeg vil opleve, at englænderne og amerikanerne gennemtæver dem . . .

Staunings husbestyrerinde Augusta Erichsen har fortalt mig et par småtræk fra de godt to år, Stauning selv oplevede af besættelsen. Stauning hadede Hitler, og engang sagde han:

— Jeg kunne personlig *sprætte* ham op, den sjover . . .

Der har aldrig været nogen tysker i Staunings hjem under besættelsen. *Skulle* han møde dem, skete det officielt og udenfor hjemmets rammer. Han vidste, at Augusta Erichsen havde samme følelser, og det kunne ske, at han spøgede lidt på dette område. En dag sagde han til hende:

— Nu går det ikke længere, at jeg som statsminister holder tyskerne udenfor mit hjem — vi må invitere nogle af de største af disse venlige og rare mennesker . . .

— Det bliver over mit lig — svarede Augusta Erichsen i samme tone.

— Det må jeg sige — sagde Stauning — det var en værdifuld oplysning. Det vil altså sige, at hvis jeg bliver ked af dig og vil af med dig, så kan jeg da få lidt nytte af tyskerne ved at invitere et par stykker herhjem . . .

Sidste gang, jeg talte med Stauning, var en ugestid før hans død.

— Jeg må se at komme oven vande igen — sagde han — dette er jo ikke tider til at ligge stille i . . .

Han kom ikke „oven vande“ igen. Jeg ved, at der var en hel del, der, da de hørte om hans død, gjorde det, man kalder at „knuse en tåre“. Min kone og jeg var mellem dem. Han var ikke alene en god kammerat og en stor statsmand og politiker, men hans liv blev som

et billede af selve arbejderbevægelsen, den, der *voksende og groede* sig stærk, tog fat på opgaverne, og klarede de fleste af dem på en måde, der har skabt respekt også hos dem, der var modstandere.

Et af de største og mest omstridte navne i dansk arbejderbevægelse blev Arbejdsmandsforbundets starter og leder Lyngsie. Jeg blev kammerat og ven med ham gennem omkring 50 år.

Jeg har fortalt ikke så lidt om ham i denne bogs afsnit „arbejds-mændenes arbejdsmand“, de glæder, man kunne have sammen med ham, og de pokkers vanskeligheder han kunne skabe med sit iltre sind.

Mit første møde med ham husker jeg den dag i dag. Han boede i en høj stue i Todesgade, i en lille 2-værelses lejlighed sammen med sin kone og sine børn — og sammen med dansk Arbejdsmandsforbund i de samme stuer. Hvad jeg skulle tale med ham om er gledet ud af bevidstheden, men mødet står klart. Da jeg kom, stod der en masse arbejdsmænd ude på fortovet, og stuerne var stoppet med dem. For de to stuer var også kontor. De ventede alle sammen på Lyngsie. Han var ude i byen for at forhandle om at få noget isarbejde på søerne, og dem, der fyldte stuer og fortov, ventede spændt på, om han nu fik fat i arbejdet, så der blev lidt for dem at rive i. Da han kom hjem, mødte jeg ham midt iblandt „hans egne“. Han sagde nemlig både dengang og altid senere „*mine* arbejdsmænd“. Og årene igennem var han og arbejdsmændene eet.

Nu er der vel ikke så altfor mange, der tænker over, hvilket jættestarbejde det dengang var at få „femtestanden“, arbejdsmændene, i trit. De fleste af dem var hårde hunde. Elendige arbejdsvilkår, dårlige boliger, drik og dårlig oplysning gjorde dem til et uroligt, sydende element, eller det helt modsatte: Sløve, selvopgivende. Lyngsie fik dem rusket op. Det skete efter recepten, at der skal skarp lud til skurvede hoveder. Men han talte det sprog, *de* forstod, og udfra det skal han bedømmes. Hans sprogbrug og metoder ville

vel nok i dag se lidt ejendommelige ud. Men dengang viste det sig at være det, der skulle til for at skabe resultater.

Han kunne være noget af det mest stædige, og det både i stort som i småt. Lad mig her tage en lille ting: Han *ville* ikke spise smør. *Hvad* grunden nu kunne være — men han kunne ikke. Skete det, at en forhandling var gået hen på de sene nattetimer, og vi skønnede, vi trængte til en forfriskning, var det altid mig, der skulle klare den historie, og jeg måtte så altid forklare, at der skulle være fedt til Lyngsie. Havde man det ikke, måtte vi finde på noget, som han kunne spise bart brød til.

Hans fantasi kunne være sprudlende, og det kunne give sig de mærkeligste udslag. Hvis han fortalte en historie, man måske selv havde været med i, var det ikke altid man kunne genkende den, når Lyngsie genfortalte den.

Her er en lille historie, der både rummer hans fantasi og tegner ham, når han blev hård. Historien er ikke for de finere saloner, men hvad — det *var* heller ikke saloner dengang og den dertil hørende tone.

En af Lyngsies få medarbejdere på kontoret — dengang *havde* han fået kontor — havde „brændt den a“ i et par dage. Da han — der var en kæmpe — kom på kontoret, var han angst for, hvad „den lille mand“, Lyngsie, nu ville sige. Men Lyngsie sagde ikke et ord. Det gjorde synderen endnu mere nervøs. Da man nærmer sig middagstid siger „den lille mand“ noget, nemlig:

— Du kan gå med mig til frokost — og han nævnede en lille kafé i nærheden.

„Synderen“ var dybt overrasket og forstod ikke, hvad der gik af den lille. Men han gik med ham. De kom til kaféen. Der stod et stort bord med en hvid dug på. Ikke andet — blot den hvide dug.

— Sæt dig dèr — sagde Lyngsie — og satte sig selv på den anden side. Og *så* kom det.

— Ser du — sagde han indædt — hvis der midt på den rene hvide dug dèr havde ligget en lort, så havde det været *dig* . . .

*Arm i arm til grundlovsfest
i Søndermarken. Fra venstre
Lyngsie, min kone, Lyngsies
kone og mig selv*

„Den lille“ var blevet skuffet over en mand, og så skulle det frem. Han stolede ellers på sine folk.

En lille oplevelse om dette: Ved en grundlovsfest sad vi sammen med andre kammerater ved et bord i det grønne. En mand kom og tiggede. Lyngsie vekslede et par ord med ham, gav ham så en 10 kr. og sagde:

— Jeg har kun råd til at give dig en krone, men du kan selv se at få denne her tier byttet . . .

Manden gik med tikronen, og vi stak til Lyngsie, at den tier så han ikke mere i sit liv.

— Han kommer tilbage med de 9 — han var arbejdsmand . . . svarede Lyngsie.

Og manden *kom* tilbage med de 9 kroner.

Der var, selvfølgelig især blandt arbejdsgivere og deres ligestillede, mange, der i Lyngsie bare så en mand, der ville kræve og kræve til arbejdsmændene. Han *krævede* også — og stod mange gange stejlt på sine krav, fordi han følte, at arbejdsmændene havde *ret* til at kræve. Men han så også pligten.

Han havde i sin have ved den villa i Bagsværd, han købte, den største flagstang i nabolaget og det største dannebrogflag, som han kunne hejse med megen festivitet. Han havde også et stort rødt flag. På *det* stod der „gør din pligt og kræв din ret“. Det var ingen tilfældighed, at han lod de ord lyse fra arbejdernes egen fane, den røde.

Borgbjerg kendte jeg helt tilbage fra den tid, han begyndte at skrive i Social-Demokraten under mærket „En bondestudent“, og da han blev redaktør for bladet, og De samvirkende Fagforbund en årrække havde kontorer i Social-Demokratens hus i Farimagsgade, skete det jo ofte, vi løb på hinanden. Men egentligt *nær* kom jeg ikke ham. Var det fordi han var „studenten“? Jeg ved det ikke, men jeg havde så megen respekt for ham både som politiker og skribent, at det var mig, der i 1911 foreslog, at han skulle rykkes op på redaktørstolen.

Tænker jeg på Borgbjerg, mindes jeg Rodes rammende karakteristik af ham som taler. „Først holder Borgbjerg talen, så holder talen Borgbjerg“. Det *gir* ham. En levende, sprudlende, fængende mand. Var han *i gang* enten på talerstolen eller privat, kunne han være svær at standse.

Ved et møde — jeg tror, det var da Husum-forterne var nedlagt, og den nye folkeplads åbnedes med et møde, — talte Borgbjerg. Han havde fået 20 minutter — og så sprudlede han. Her var „stof“. Gamle forter, der blev stedet for fredelige folkeforsamlinger. Da han mente, at den ham tildelte taletid var ved at være tilende, vendte han sig lidt om og hviskede til dirigenten:

— Er de 20 minutter gået?

— Der er gået lidt over en time — hviskede dirigenten tilbage.

En aften, jeg kom ind på La Reine, sad Borgbjerg der med Marinus Kristensen og andre fra bladet. Han var midt i udredningen af et eller andet spørgsmål. Han så mig — og så samtidig, at ved

et andet bord sad skuespilleren Frederik Jensen og revyforfatteren Anton Melby:

— Kom herover — sagde han — så skal vi ha' det hyggeligt sammen. Det er min fødselsdag, så jeg er den ædle giver . . .

. . . og så fortsatte han sin udredning og glemte os.

Livet førte mig vidt omkring og ind mellem mange mennesker af den forskelligste art. Også konger kom „bødkeren“ nu og da i sludder med.

Et par gange hilste jeg ved officielle lejligheder på den svenske kong Gustaf. Første gang var det meget stilig. Anden gang — og det var lang tid efter — gik det mere ligetil. Da hofmarskallen skulle til at præsentere mig, sagde kong Gustaf:

— Dem kender jeg på skægget — det er den „ordførende“ fra København.

Også Danmarks afdøde konge Christian den Tiende havde ofte kig på mit skæg. Ved et nytårstaffel sagde han spøgende til mig:

— Det er et flot skæg, han har, det har han ikke lov til at tage af.

— Det gør han heller ikke, Deres Majestæt, det er *byens* skæg, svarede jeg i samme tone.

Også mellem dem på den anden side af forhandlingsbordet, arbejdsgiverne, var der folk, man kom til at holde af rent menneskeligt.

Da snedkermester Rostrup var formand for arbejdsgiverforeningen, havde vi mangen hyggelig samtale. Rostrup var stille og rolig og nogle gange havde jeg en fornemmelse af, at han inderst inde gav mig ret. Hans søn, den kendte skuespiller og sceneinstruktør Egil Rostrup blev da også socialdemokrat, og en lille historie viser, at gamle Rostrup fulgte godt med i arbejdernes sager også:

Social-Demokraten havde skrevet en artikel om, at det desværre var sådan, at ikke så få pjecer, som arbejderbevægelsen havde udsendt i de første åringer, helt var forsvundet, så end ikke arkivet havde et eksemplar. Der var især en bestemt gammel pjece, man udtrykte sin beklagelse over var borte. Samme dag ringede Egil Ro-

strup til Social-Demokraten og fortalte, at *han* havde den sjældne pjece fra sin fars bogsamling, og at han nu ville skænke den til arbejderbevægelsens arkiv.

Hauberg var som formand for Arbejdsgiverforeningen hårdere i slaget end Rostrup, og han kunne være meget stejl og hård i forhandlingerne, men der var også gange, hvor han skar igennem vrøvlet hos sine egne og satte dem på plads, så en situation ikke skulle tilspidses indtil det farlige.

Ved en lejlighed havde vi nogle drøje forhandlinger, navnlig med teglværker og cement. Flere dage og nætter blev der forhandlet, og tilsidst var der kun tre punkter tilbage, som Hauberg og jeg skulle forsøge at enes om.

— Nå, min gode bødker, lad så os to tage det sidste tag — sagde Hauberg — kom med mig ind på mit kontor.

Da vi var kommet derind, fik han en cigarkasse frem. Man havde *cigarer* dengang, og dem, Hauberg tog frem, var af den stærkeste sort. Jeg var tung i hovedet af de lange forhandlinger og sagde nej til cigaren:

— Så vil jeg fanden gale mig ikke forhandle med Dem — sagde Hauberg — De ved, jeg har dårligt hjerte, og jeg har nu i de sidste dage røget lidt, og det, jeg har røget, har været noget nikotinfrit hø. Nu vil *jeg* ha' en rigtig cigar, og måske ofrer jeg mit liv, og så skal De sidde og triumfere — den går ikke, bødker . . .

Nå — så „ofrede“ jeg mig og tog også en af de stærke — og på ikke ret mange minutter havde vi klaret de tre sidste punkter til nogenlunde tilfredshed for begge parter.

En mand som „skotøjskongen“ Max Ballin mindes jeg også som en af dem fra den anden side bordet, der kunne vise forståelse overfor arbejderne. I mange vanskelige situationer og gennem dages og nætters forhandlinger kunne han komme til os med et forslag, som der var muligheder i. Havde han så fået os med, *drejede* han sine egne.

Også en mand som direktør Agerholm i Arbejdsgiverforeningen

Til nytårskur med overpræsident J. Jensen

kunne der opnås resultater hos. Han blev det man kalder for „en gammel rotte“ i forhandlinger. Han kendte det hele, og kunne lugte sig frem til, hvad der var realiteter, og hvad der var fiduser og taktik. Han har med stor smidighed og evne til forhandling klaret mange sager, der var gået i hårdknude.

Engang, da jeg fyldte et rundt år, sagde direktør Agerholm om mig:

— Svendsen kan være en barsk og hård mand i forhandlinger, men han turde også sige sin mening til sine egne, og var han gået

ind for noget, og havde givet sit ord, kunne man helt og fuldt stole på ham . . .

Jeg kan sige de selv samme ord om min gamle modstander direktør Agerholm.

Det første kuld ledere af arbejderbevægelsen lærte jeg ikke at kende. Pio og Geleff var flygtet til Amerika, efter at de havde gennemgået hårde straffe, og var truet af nye straffe, Brix var afgået ved døden, ikke mindst på grund af et par strenge fængselsophold. Men det næste kuld lærte jeg at kende, og det blev folk, jeg lærte at se op til. De tre stiftere var, tør man vel nok sige, halv-bourgeois: løjtnanten og postfunktionæren Pio, Geleff, der som redaktør var gået i stykker med et par aviser, og Brix, der var gået i stykker som musikhandler. Næste kuld, det, der fik arbejderbevægelsen ført over det døde punkt, var udelukkende arbejdere: handskemageren P. Knudsen, skrædderen P. Holm, snedkeren C. C. Andersen, skomageren Hørdum og typografen Emil Wiinblad. Over de folk var der ikke den romantik og spænding som over de tre pionerer, men det var folk, der tog nøgternt fat og søgte at få noget reelt frem til arbejderne, og de lærte os, det tredje kuld, det samme.

Det var ikke mange intellektuelle, der sluttede sig til arbejderbevægelsen i de år og langt frem i tiden, ikke ret mange flere end der er fingre på en hånd. Var det uheldigt? Det er muligt, at vi havde for få af dem. Andre lande, syntes det mig, ikke mindst Tyskland, havde for mange af dem. Intellektuelle *kan* være levende folk, men nogle gange er det jo sådan, at det man kalder „levende“ hos dem blot er en form for upraktiskhed eller ren og skær forvirring.

I norsk og i svensk arbejderbevægelse var der et langt større islæt af intellektuelle, og flere af dem kunne ikke lide os danskere. Vi var dem for lidt marxistiske og for uortodokse. Typisk var den første formand for De samvirkende Fagforbund i Sverige, Sterky, som jeg mødte flere gange. Han kom fra et overklassehjem. Hans bedstefar og onkler var millionærer, og selv giftede han sig ind

i millionærfamilie. Men den røg han ud af, da han blev socialist. Han var en udmærket kammerat, og meget belæst, men mere teoretiker end vi andre. Da han i slutningen af 90'erne boede et årstid i København, skrev han mange hårde ting hjem til Sverige om os og dansk fagbevægelse. En gang var han *så* hård, at han skrev til Branting, at af alle byer i verden var København den eneste, hvor man kunne lære af arbejderbevægelsen, hvordan den *ikke* skulle ledes.

Nå — det gik jo for os alligevel — —

*Da tyskerne i begyndelsen af besættelsen tvang Hans Hedtoft bort fra formandsstillingen for Socialdemokratiet blev han underdirektør på Stjernen, og altså min underordnede.
At jeg holdt ham strengt viser billedet, hvor jeg, i Peder Nørgaards have, forsøger at lære ham mit eget private gymnastiksystem*

LIDT PRIVAT

12. KAPITEL:

HVIS en organisationsmand vil tale lidt privat, og med det mener noget fra hjemmet, er der i hvert fald én, der vil smile lidt ironisk: hans kone. Det er sådan, at organisationsliv er noget af et „rakkerliv“. Der er altid noget at være ude om, store ting og små ting og „mellemting“. Det er som en maskine, hvor det ene hjul griber ind i det andet.

I de tider, hvor vi i De samvirkende Fagforbund arbejdede på højtryk med forhandlingerne om 8 timersdagens gennemførelse, tog vi os på at undersøge, hvor lang arbejdstid vi selv havde. Det blev til 15 timer daglig i de 8 vintermåneder, og så lidt lettere i sommertiden. En vits, vi tit brugte var denne:

— Jeg har ladet mig fotografere for at mine børn skal vide, hvordan jeg i virkeligheden ser ud . . .

Dette evigt farende liv kan skabe vanskeligheder i ægteskabet. Første gang jeg blev gift, det var i 1889, havde min kone svært ved at tage forholdene. I årenes løb blev det ikke bedre, men vanskeligere og vanskeligere, og tilsidt blev det til skilsmisse. Jeg blev gift anden gang i 1918, og *det* gik bedre. Min kone og jeg er gået godt i spænd sammen de mange år.

Jeg har vel egentlig talt været noget af en bigamist. Jeg har været gift med konen og med arbejderbevægelsen på een gang. Og ville man en gang imellem ryste det af sig med arbejderbevægelsen og samle kammerater og deres koner til et lille festligt lag, nå, ja så endte det i det samme. Kammeraterne var fra arbejderbevægelsen,

og det blev den og dens problemer, der blev diskuteret ved den selkabelige lejlighed også. Organisations-maskinen gik sin gang.

Ofte var det også tilfældet, når jeg f. eks. som borgerrepræsentationens formand kom rundt i andre organisationer end arbejderbevægelsens. Der traf man også organisationsfolk, og selv om man så sad i et hyggeligt hjørne med dem, og måske med en virkelig god cognac og god cigar til kaffen, så endte det jo i reglen med, at vi kom til at tale om deres organisation og arbejderbevægelsens organisationer, og så gik „maskinen“ igen.

I min ungdom havde jeg håbet, som så mange andre kammerater og kolleger, at komme ud på navernes gamle vej sydpå og se lidt af det fremmede. Det blev ikke sådan. Som jeg har fortalt blev grunden den, at far døde tidligt, og jeg så måtte give mor et nap, da jeg kunne det. Senere som fagforeningsmand og kommunalmand nåede jeg dog vidt omkring: Sverige, Norge, Finland, Tyskland (mange gange), England, Spanien, Frankrig, Østrig. Det var en oplevelse for mig — men det var møder og forhandlinger og mere eller mindre officielle repræsentationssammenkomster, og ikke navernes frie liv og vandring fra by til by. .

Sprog lærte jeg ikke, men tilsidst fik jeg samlet mig et par tyske brokker sammen, som jeg lærte at bruge så praktisk, at man ofte troede, jeg talte det tyske langt bedre, end jeg kunne. Det kunne skabe vanskeligheder, for så talte tyskerne løs med mig, og *det* kunne jeg ikke følge, og måtte sørge for at få fat i kammerater, der kunne give en hånds-rækning.

Jeg var engang i Spanien sammen med borgmester Kaper. *Han* kunne sprog og klare for mig også, men glad var jeg nu alligevel, da vi skulle ud af en bil ved et hotel i Barcelona, og hotelportieren kom ud, åbnede bildøren, og så sagde:

— Pas på hovedet, hr. borgmester . . .

Han var dansker og hed Hansen, og min kone og jeg var meget glade for Hansen. Ham kunne man da tale med.

Engang i Hamborg gik jeg ind i en guldsmedeforretning for at

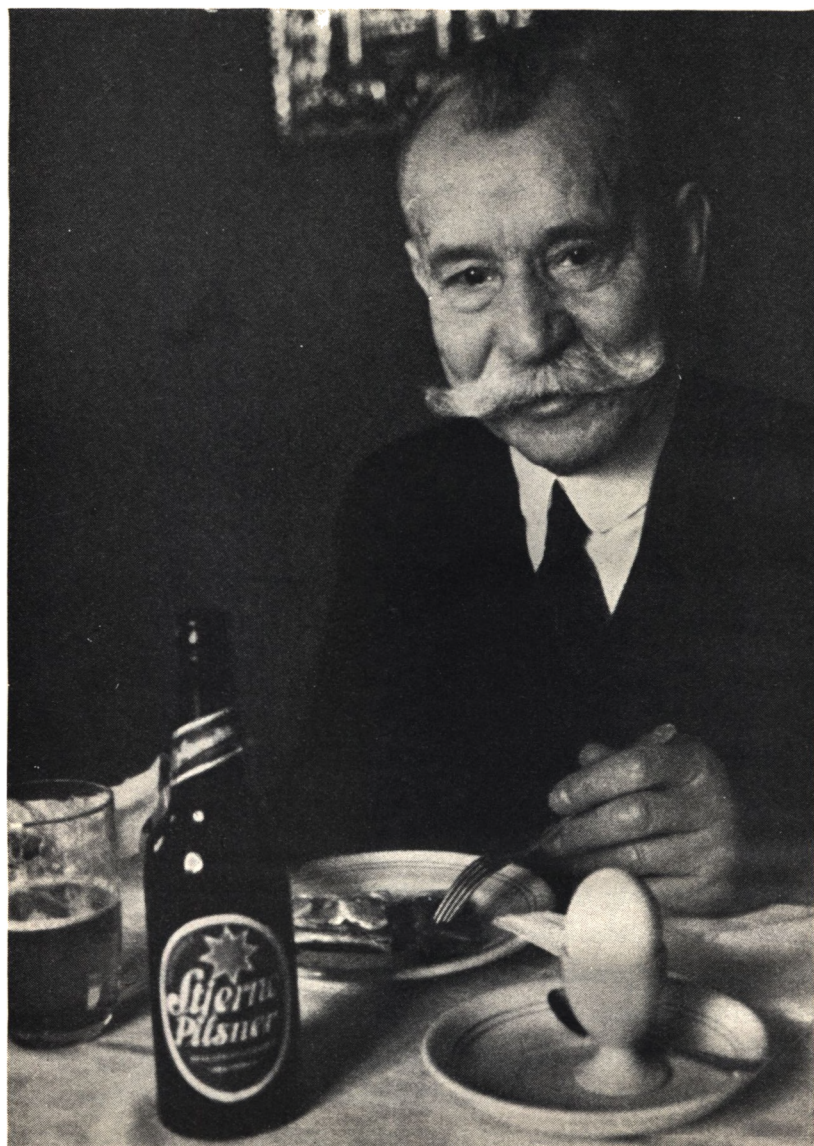

I hjemmet på Aaboulevarde

købe en lille ring til konen. Jeg havde forinden meget ivrigt studeret parløren for, hvad man sagde i en sådan anledning, men fiks har sprog-præstationen ikke været, og det lettede da guldsmeden sagde:

— Tror herren ikke, det går lettere på dansk . . .

Jeg blev ingen bogorm. Lidt Henrik Pontoppidan — især Lykke-Per — lidt Drachmann, og ikke meget andet, udover erindringer. De sidste har jeg holdt meget af. De gav et billede af mennesker og forhold, som man både kunne have glæde og nytte af. Nu læser jeg en del fra kommunebiblioteket, men det er egentligt uden plan og væsentligt tiden-til-at-gå-læsning.

Uden mad o.s.v.

Men var jeg ingen bogorm, så var jeg i høj grad avisorm. Hver dag *har* jeg læst og *læser* jeg aviser af forskellig farve, væsentligt hvad der er i spidsartikler, kroniker o. l. om politik og arbejderbevægelse og hvad dertil hører.

Jeg har i mit liv væsentligst haft tre „arbejdspladser“: Arbejderbevægelsen, kooperationen og det kommunale, og på disse områder har jeg læst en del, væsentligst praktisk læsning: Beretninger, referater o. lign.

Jeg har søgt at holde mig i form. Da jeg var midt i 50'erne, begyndte jeg at føle mig lidt mere slap, end jeg syntes var nødvendigt, og lidt gigt og reumatisme begyndte at sætte ind. Så opfandt jeg mit eget system for gymnastik. Det var hverken I. P. Møllers eller kaptajn Jespersens systemer, jeg brugte, men jeg tænkte mit eget ud, og det har jeg holdt ved siden, og har *aldrig* svigtet det nogen morgen, undtagen hvis jeg lå syg med feber. Om jeg så var kommet i seng henad morgenstunden, om jeg var i provinsen eller udlandet, så begyndte jeg dagen med „det svenske system“. Måske kom jeg til en by henad morgenstunden og skulle til forhandlinger med det samme i formiddagstimerne, men jeg gik altid til hotelværelset først, smed kludene og gjorde gymnastik.

Mit system, der varer ca. 12 minutter, ser sådan ud:

Først bevægelser svævende ud med armene stående så på det ene så på det andet ben 20 gange. Så bensving, 10 pr. ben, 20 knæløftninger, lige så mange knæbøjninger. 12 svømmetag med armene. 40 „rulninger“ med armene. Hælene slås op „bagi“ 25 gange pr. ben. Kropvridninger 12 gange. Drejninger med hovedet, for- og bagtil og til siderne 75 gange — det var 100 gange før, men her har jeg af en eller anden grund slækket med årene — kropbøjninger bagud og så fremover med håndfladen ned på gulvet 12 gange. Og jeg snyder ikke, men sørger for, at der bliver „bund“ i øvelserne.

Jeg har selv troen på, at det system har hjulpet med til, at jeg endnu, 85 år gammel, er godt i form.

Rigtig dase-ferie har jeg aldrig haft. I mange år blev det blot til nogle feriedage i ny og næ. De sidste åringer har jeg taget 3 ugers sommer-ophold først på Silkeborg bad og senere på Skodsborg sanatorium med den kur, der gennemføres de to steder.

Ser jeg tilbage gennem de mange år, synes jeg skæbnen har givet mig et godt liv med udvikling og resultater. Der er mange, der har sagt, at jeg var en moderat mand — og forresten også at dansk arbejderbevægelse var en moderat bevægelse. Er det rigtigt? Muligvis — men *resultaterne*, der er nået, synes mig revolutionære.

Havde jeg været teoretiker, er det muligt, at jeg nu ville sidde som en gammel, skuffet mand og sørge over dogmer, som livet blæste omkuld. Jeg har, indrømmer jeg, ikke læst Karl Marx — en hel del *om* ham, men ikke noget væsentligt *af* ham — og der er en forbavsende masse, om hvem det samme kan siges. Jeg har haft det sådan, at der altid var en masse praktiske ting, der skulle gøres,

*I haven på Tuborgvej...
den burde vel have heddet
Stjernevej*

og så blev tiden for knap til teorierne. Og jeg synes altså, at der er nået så meget praktisk for arbejderbevægelsen, at det er revolutionært. Man kan for min skyld også bruge andre betegnelser og andre ord. Det er dumt at skændes om ord. Blot realiteterne taler.

For mig blev socialismen ikke et stift program i retningslinier og paragrafer og læresætninger. For mig blev det noget, som skabtes ud af selve forholdene og livet. Jeg har i min tid holdt *nogle* taler — ikke mindst faneafslørings-taler — over mottoet: „Gennem kamp nås målet“. Men jeg tænkte aldrig på barrikade-kampen, og på den revolution, der knuser andre og deres tanker og ideer og frihed. For mig var socialismen *mere* menneskelighed og *mere* frihed. Et samfund uden fattigdom og uden tvang. Uden tvang skal afgjort ikke betyde uden orden og disciplin.

Og set under den synsvinkel er der i vort land sket en masse godt, og der ligger muligheder for at nå endnu længere frem.

Nu lever man oppe i de høje år i en tid, der ikke ser altfor strålende ud. Aldrig har der været *talt* så meget om demokrati, og det må siges, at aldrig er dette ord blevet brugt om de oftest ejendommeligste og uhyggeligste ting. Der er *nogen* sandhed i, hvad en kammerat sagde: „Vi lever i en tid, hvor man enten skulle være 10 år eller død“.

Jeg har i mit liv samlet mig en god portion af optimisme. Det har set sort ud og jeg har skældt ud mange gange — men trods alt *nåede* vi dog en masse, uden at al menneskelighed og frihed gik omkuld.